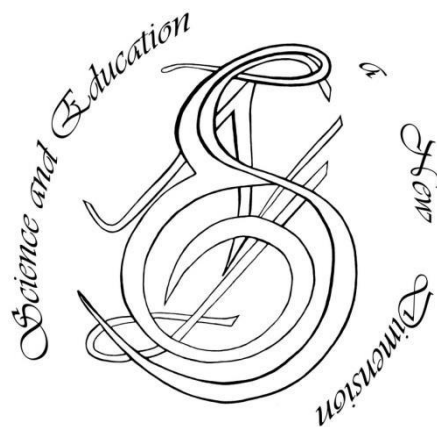

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

p-ISSN 2308-5258

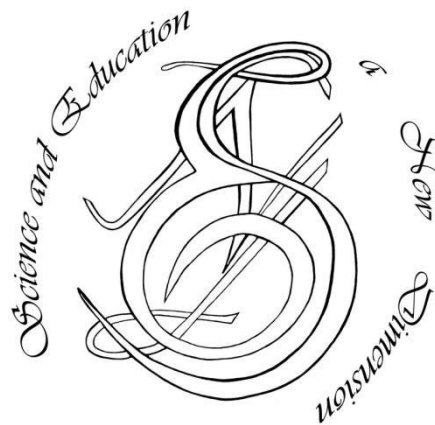
e-ISSN 2308-1996

V(24), Issue 146, 2017

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

[HTTPS://DOI.ORG/10.31174/SEND-HS2017-146V24](https://doi.org/10.31174/SEND-HS2017-146V24)

Humanities and Social Sciences

www.seanewdim.com

Editorial board

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics and information technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine
Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Larysa Klymanska, Doctor of Political Sciences, associated professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Liudmyla Sokurianska, Doctor of Science in Sociology, Prof. habil., Head of Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Department of Biology, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Oleksii Marchenko, Doctor of Science in Philosophy, Head of the Department of Philosophy and Religious Studies, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Perekhrest Alexander, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State Pedagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti State University, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Sokuriaynska Liudmyla, Doctor of sociological science. Prof. Head of Department of Sociology. V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics and subject technologies, Astrakhan state university, Russia

Tetiana Hranchak, Doctor of Science Social Communication, Head of department of political analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine

Valentina Orlova, Doctor of Science in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Department of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans and animals, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State Linguistic University, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Managing editor:

Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and co-authors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts, each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

THE JOURNAL IS LISTED AND INDEXED IN:

INDEX COPERNICUS: ICV 2014: 70.95; ICV 2015: 80.87; ICV 2016: 73.35

GOOGLE SCHOLAR

CROSSREF (DOI prefix:10.31174)

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

CONTENT

ECONOMICS	7
The problem of implementing social responsibility in Ukraine agro-industrial enterprises <i>V. Nahorniy, O. Chetveryk</i>	7
Using of Business-Simulation for Forming Entrepreneurial Competences in High Education of Ukraine <i>V. Pazdrii, P. Banshchikov, O. Gryschenko</i>	12
Modern management directions of investment TNCs' behaviour <i>Y. A. Shevchenko</i>	15
LINGUISTICS	18
Diachronic Linguosynergetics: Focus on Simple and Derived Words <i>T. I. Dombrovan</i>	18
POLITOLOGY	24
Транснаціоналізація аналітичних центрів у процесі глобалізації <i>I. I. Петренко</i>	24
Еволюція формування «складних» україно-російських відносин у процесі становлення української державності <i>Н. П. Середюк</i>	28
PSYCHOLOGY	33
Психологический профиль студентов как детерминант успеваемости <i>A. X. Кобросли</i>	33
Internal Motivation as a Factor in the Development of the Self-Direction of a Future Specialist <i>M. M. Pavliuk</i>	37
Peculiarities of affects at personal psychic development <i>A. D. Tereshchuk</i>	43
SOCIAL COMMUNICATIONS	46
Про поняття «роут» у контексті вивчення гіпертексту <i>М. В. Белла</i>	46
Театральна діяльність як об'єкт висвітлення у західноукраїнських та українських радянських спеціалізованих виданнях 20-30-х рр. ХХ ст. (на прикладі журналів “Театральне мистецтво”, Львів, та “Театральний тиждень”, Одеса) <i>А. В. Чубрей</i>	49
Государственная поддержка радиовещания для национальных меньшинств в Украине <i>Т. С. Гурина</i>	52
Libraries in the system of social-information communications <i>О. N. Karaschuk</i>	56
The social media as an information distribution channel for libraries <i>Е. V. Shevchenko</i>	60

SOCIOLOGY	63
Нові соціологічні підходи до вимірювання соціальної стратифікації <i>Л. О. Малиш</i>	63
TRANSLATIONAL STUDIES	68
Okkasionalismus als Übersetzungsproblem (anhand moderner deutschsprachiger Literatur) <i>O. Shyryayeva</i>	68

ECONOMICS

The problem of implementing social responsibility in Ukraine agro-industrial enterprises

V. Nahorniy, O. Chetveryk

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
Corresponding author. E-mail: nagornyvitaliy@gmail.com; chetveryk_OV@ukr.net

Paper received 20.09.17; Revised 27.09.17; Accepted for publication 30.09.17.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2017-146V24-01>

Abstract. The main methodological approaches to the formation of corporate social responsibility are reviewed in the article. A brief analysis of the understanding of modern business in this category is conducted. The introduction of CSR into business practices to enhance competitiveness is considered as an example of an agro-industrial enterprise. As a result, the algorithm for the gradual application of social responsibility and the possible results are presented.

Keywords: social responsibility, competitiveness, CSR, profit, reputation, social position, social report.

Introduction. During the formation of economically sustainable production potential of an enterprise, an important role is played by its reputation, recognition by society, and also the quality of products that are the levers that bring profit to the entity and provide opportunities for strengthening competitive positions in the domestic and foreign agrarian markets.

In accordance with such positions the business activity requires the orientation of the transition to the social business, which is defined in the list of the main competitive advantages in the system of competitive relations of subjects of agrarian business.

The implementation of social responsibility is one of the components of the company's business aimed at increasing the value of business assets through the strengthening of reputation, company image, brand, product quality, increased customer and employee loyalty, environmental protection, transparency and public accountability in business practices, etc..

Object of research: processes of social responsibility activation of agribusiness' subjects.

Subject of research: theoretical and applied aspects of the formation and functioning of social responsibility in view of improving the competitiveness of agrarian enterprises.

A brief overview of publications on the topic. Questions in the whole of the subject under study are reflected in the writings of such scholars as: A.M. Kolota [12]. G.F. Horuzhyi [8]. V.M. Shapoval [13]. O. IU. Ermakov [6]. O.P. Gogul, I.P. Kudrinova [2]. O.F. Novikova, M.IE. Deich, O.V. Pankova [3]. I. M. Tsaryk [14]. T. R. Antoshko, P.V. Krush, IU. V. Tulenova [1] and others. However, in spite of a significant number of scientific publications, there is no common consensus in contemporary economic literature on understanding the content of the concept of social responsibility of agri-food enterprises.

Aim The purpose of the article is to determine the processes of activating the social responsibility of agribusiness subjects and their current realities.

Materials and methods In the course of the study, general scientific and special economic methods were used, namely: the dialectical method, the methods of analysis and synthesis, the method of historical-logical analysis and the method of system analysis.

The main material presenting: The essence of social responsibility of agrarian business' subjects, which is an extremely complex and multidimensional phenomenon, has different interpretations in modern economic science. The social responsibility of agribusiness enterprises is defined as the current activity of the company, aimed to the increasing of the value of business assets through the strengthening of reputation, company image, brand, customer loyalty and employees, transparency and public reporting in business practice. The modern European model of social responsibility of business is based on three areas of initiative - the economy, employment and the environment. We suppose that each of the definitions is true, and especially in its complex (Figure 1).

On the basis of the research, it was established that entrepreneurial structures of various scales, forms of property and activities are subjects of agroindustrial business, which bear the social responsibility to a wide range of objects, namely owners, hired workers, consumers, partners, local community, national economy, international community. Most of the polled Ukrainian companies (78.1%) know about social responsibility of business. Although the above level is relatively high, it is not right to conclude that this concept is widely known to all actors, since every fifth enterprise in Ukraine is not aware of such a widely-spread practice in the world. The results of a survey of 1221 top managers of Ukrainian companies, conducted in October 2005 in the six most industrialized cities and regions of Ukraine (namely, Kyiv, Kharkiv, Lviv, Dnipropetrovsk, Donetsk and Odesa) by means of a personal interview. The majority of companies attribute social responsibility to the implementation of social programs for improving the working conditions of staff (65.5%), staff development and training (63.2%), charitable assistance to the public (56%), ethical attitude towards buyers (49.5%)

According to a recently published study of the results of the World Economic Forum, under the Global Competitiveness Index 2015-2016 Ukraine ranked the 79th among 140 countries, having lost three positions in the year (ranking the 76th in the previous ranking) [5].

The modern Ukrainian economy and entrepreneurship are considering a variant of CSR as a mix of British and European models. The characteristic feature of which is state regulation. However, the activity of the corporations

themselves in implementing their own social projects is increasingly becoming apparent.

Only a fifth of companies have an appropriate budget for social responsibility and are preparing social (non-financial) annual reports. The most active representatives in this field are foreign companies and the largest Ukrainian enterprises. Today, we can distinguish three levels of social responsibility of Ukrainian business [11]. Compliance with legal obligations to the state and society (taxes, environmental norms, labor protection), as stated by the majority of enterprises of Ukraine, registered and acting on legal bases.

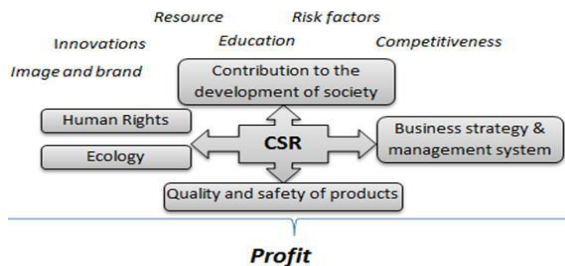

Figure 1. Benefits of agribusiness subjects obtained through the introduction of social responsibility

The reasons of the emergence of social responsibility in the developed countries are not primarily related to philanthropy and social protection, but primarily to improving investment attractiveness and image, and to increase the reputation of organizations. However, the vector for the introduction and development of CSR is aimed to the increasing of social status and creating a positive reputation. The idea of introducing social responsibility itself is related to the need to ensure sustainable development, to achieve a balance of interests between the state, business and society. The simplest form of social responsibility is the timely payment of labor, taxes and the creation of new jobs. A more perfect form involves the improvement of the skills of employees, the construction of social housing, the full development of the social sphere [10].

The size of an enterprise is the best indicator for implementation of social report of company's events: the larger the company, the greater the likelihood that the company will be engaged in compiling a social report. Almost all enterprises (99.0%) out of more than 500

workers carry out social responsibility measures, compared with 77.2% of enterprises with fewer than 50 employees. On the contrary, only 1% of enterprises with more than 500 employees do not implement social reporting measures compared with the fourth part of small enterprises (22.8%). (figure 2)

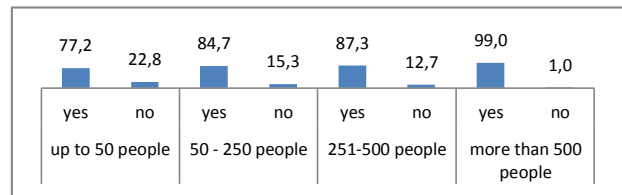

Figure 2. The implementation of the social reporting by the size of an enterprise

As Figure 3 shows, 84.7% of companies never hold their wages, 65.5% of firms regularly raise wages and pay bonuses, 64.3% of enterprises do not pay attention to employment and career growth by gender, age, religion and political beliefs, 63.9% of companies carry out and support job-careers training.

The most common explanation of the essence of corporate social responsibility (CSR) as «promoting the practice of responsible business that benefits business and society and contributes to social, economic and environmentally sustainable development by maximizing the positive impact of business on society and minimizing negative» [7 p. 23]. CSR at many points is the bridge between the micro and macro level of making ethical decisions in business [4, p.160].

Let's consider the understanding of corporate social responsibility and the practical implementation of its elements by the modern business of Ukraine on the example of the Pavlovsky Beer Plant located in Volyn region and has its unique history, the main production activity of which is production of live beer, malt, mineral and sweet water.

Employees of the company are the main element in which most companies direct social responsibility measures. So the season at the investigated enterprise in the season more than 130-150 employees of them are 24 employees.

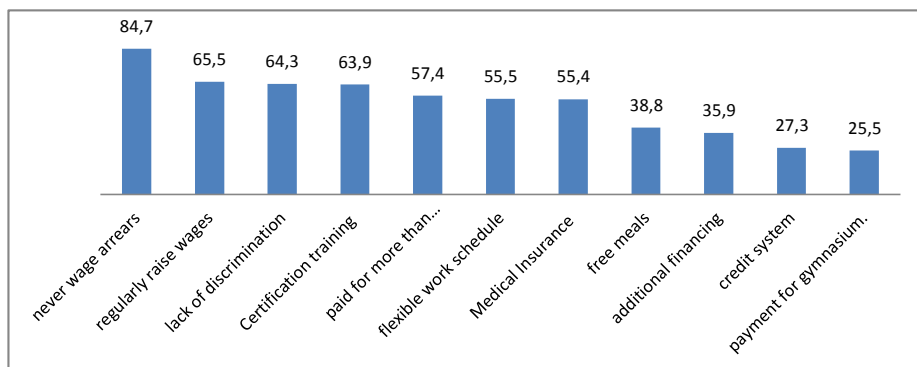

Figure 3. Social responsibility of enterprises before their employees

Wages among workers vary in the amount of 4.5-6 thousand hryvnias, among employees - 5.5-8.5 thousand. The personnel policy of the company is aimed to the ensuring the proper level of qualification of its employees

with modern technological needs. The program of measures to plan and strengthen the personnel policy of the enterprise involves conducting attestations of the managers and specialists of the plant, carrying out the

training of personnel with methods of training and familiarization with advanced methods of work. The slogan of the company sounds like «People are our tremendous value». The accounting system adopted by the company meets the requirements of the current legislation of Ukraine, the financial statements are made up of valid accounting data and, in all material aspects, fairly, reli-

ably and fully disclose the required financial information about the Company. In general, we can say that the enterprise gradually builds up its material and technical base, modernizes equipment for providing high-quality products and reduces costs in production of products, as well as reducing the negative impact on the environment and health of workers.

The dynamics of sales of products (beer) of LLC «Pavlovsky Beer Plant» for 2013-2015

	2013		2014		2015		% 2015 to 2013	
	Draft beer	Beer Bottle	Draft beer	Beer Bottle	Draft beer	Beer Bottle	Draft beer	Beer Bottle
Total for the year	519152	812905	476459	683135	418528,5	564611	80,62	69,46

After analyzing the dynamics of sales of products from the main activities of the enterprise, we can say that in 2015, the sale of beer has decreased by 20% for the implementation of draft beer and by 30% for the sale of beer in bottles. However, the company has not lost its profit, which can be regarded as having increased the cost of sales of products, as well as reasonable, responsible consumption of beer.

The company's successful activities are witnessed by a gradual increase of profits. The analysis of Table 3 allows

us to conclude that in difficult times for doing business in Ukraine, with the growth of different types of costs and cost of production, the company is able to receive good profits, which testifies to the rapid development of the company. The presence of own wells significantly reduces the dependence on external supply of water, reduces the cost of produced beer and mineral water, guarantees the continuity of production and the maximum yield of quality finished product.

INDICATOR	2013	2014	2015	2015 /2013 %
Net profit	7810	6762	8478	108,5
cost of sold products	5162	5582	6792	131,6
Gross profit	2648	1180	1686	63,7
Other operating income		116	189	
Administrative expenses	333	423	684	205,4
Selling expenses	132	145	102	77,3
Other operating expenses	1160	133	170	14,7
Financial result of operating activities: profit	1047	595	919	87,8
Net financial result: profit	849	488	754	88,8

Table 3. Financial results of LLC «Pavlovsky Beer Plant»

Realizing their influence on the environment in which the company operates and taking full responsibility for society, employees and shareholders, plant managers implement and use socially responsible approaches and technologies in their day-to-day work. Yes, LLC «Pavlovsky Beer Plant»: regularly provides information on corporate social responsibility in the form of a Social Report. implements a number of energy-efficient and environmentally-friendly programs so in 2015, the company managed to reach the start of waste-free production.

The main areas of eco-responsibility of the company are the gradual reduction of atmospheric emissions, rational use of water resources and the recycling of industrial waste. in 2015, by 15% reduced greenhouse gas emissions into the atmosphere due to the system of boiler-house boiler equipment. Today, brewing companies are equipped with special facilities for the processing of CO₂. so the carbon dioxide emissions in the air each year decrease by 10-15%. Within the framework of the policy of reducing the production impact on the environment over the past year, 10 tons reduced emissions of grain dust, carbon monoxide and nitrogen compounds into the air.

In 2015, the company used nearly 100 million liters of water due to its reuse in technological processes. Production structures are equipped with a system of modern gravity and sorption purification facilities, which remove

pollution of sewage with a hydraulic gravity up to 0.2 mm / s. Today, the company sells, recycles and reuses 96% of its own waste products, including beer pellets, yeast and grain residues, and plastics.

Thus, we can conclude that the investigated company gradually implements the concept of social responsibility in production, which allows to enhance the image of the company and consumer confidence. Employees are proud of their work and try to work most effectively.

Having conducted research on the availability of corporate social responsibility at the enterprise, we can say that there is no clear plan for developing and implementing a deeper level of CSR. In order to increase the competitiveness of LLC «Pavlovsky Beer Plant», it is necessary to clearly identify the mission of the company and its strategic path for the future. So you can apply such an algorithm for introducing social responsibility at the enterprise (figure 4)

Improving business reputation at the expense of social responsibility will increase the investment attractiveness, as well as potentially provides the basis for the more effective development of new markets and business areas. For example, foreign investors, when choosing where to invest, first of all pay attention to whether the company uses corporate social responsibility and, if so, at what level.

The company's social responsibility can be seen as an additional opportunity to expand the dialogue with all stakeholders and help build mutually beneficial partnerships. Information openness is a basic principle when dealing with interested parties.

However, it is a pity, at the current stage, social responsibility is predominantly one-time for Ukrainian business organizations, aimed to the creating or improv-

ing reputation and image, and there is still no clear, constructive dialogue and mutually beneficial interaction between employers and employees. Before the development of social responsibility, the state faces artificial and natural obstacles. In the national economy of Ukraine all levels of implementation of the concept of social responsibility are represented.

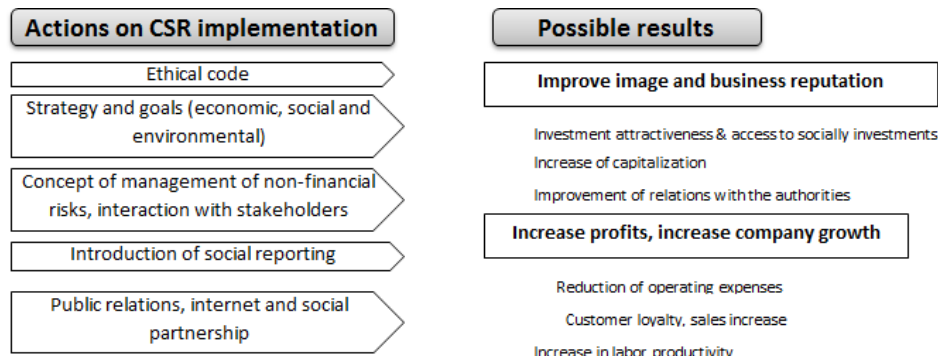

Figure 4. Algorithm and goals of socially responsible activity of the enterprise

Despite the positive experience of foreign business in the developed world, in Ukraine there is still no economic justification for the existence of a close relationship between the social activities of the business and the improvement of financial results. Solving social problems may face the problem of lack of experience, which requires additional investment, for training their personnel or for attracting specialists from the side, studying the social problem, and most importantly, requires close cooperation with state and public institutions.

Although there is a system of social responsibility in Ukraine for a certain period, it is still informal in nature, due to the lack of a complete legal and regulatory framework that is not in accordance with international practice or real demands of socio-economic policy. Yes, it is worth using international standards of social responsibility, but one must not forget that the competitiveness of the Ukrainian economy is rather low, therefore, too strict requirements for entrepreneurship should be avoided.

Conclusions: So, we can conclude that corporate social responsibility in Ukraine is at the stage of its formation and formation. A high level of corporate social responsibility can positively affect the competitiveness of enterprises. However, without active support from the state, it is difficult to do so.

For business in modern realities, it is important not only the «growth» of the enterprise, but also the achievement of it with all the maximum responsibility. It is necessary to think about how decisions and actions will affect

society, the environment, and most importantly the future of the enterprise.

As for the investigated enterprise, we see the creation of LLC «Pavlovsky Beer Plant» as the subject of socially responsible business in the following aspects. First of all, it is a fair business practice which, as a company policy, should be replicated with its internal and external interaction. Secondly, it is environmental protection and resource conservation. Almost any production in one way or another has an impact on the environment, so the corporate social business must implement comprehensive initiatives to reduce the harmful effects on the environment. Third, and one of the most important is the development of local society. Every entrepreneur must remember that the success of his business depends on the level of tension in the region where he works.

The policy of socially responsible companies should include social programs for the residents of the region of doing business, which includes support for socially vulnerable groups of the population, support for children and youth, support for the preservation and development of housing and communal services and objects of cultural and historical importance, and others. And, finally, the fourth is the development of personnel aimed at training and professional development, applying motivation schemes for wages, providing employees with a social package, creating conditions for recreation and leisure, maintaining internal communications in the organization, participation of employees in the adoption of management decisions.

REFERENCES

1. Antoshko T.R. Implementation of Corporate Social Responsibility at Industrial Enterprises: Monograph / T. R. Antoshko, P.V. Krush, IU.V. Tyulenieva; National tech Unitary of Ukraine "Kyiv. Polytechnic in-t". - K.: NTUU "KPI", 2013 - 275 p.
2. Gogula O.P. Social responsibility of business: monograph / O. P. Gogula, I.P. Kudinov; Cab Ministers of Ukraine, National university of life and environmental sciences of Ukraine. - Nizhyn: Lysenko MM, 2011. - 175 p.
3. Diagnostics of the state and prospects of development of social responsibility in Ukraine (expert assessments): monograph / O.F. Novikova, M.IE. Deych, O.V.Pankova and others; National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Industrial Economics. - Donetsk, 2013. - 296 p.
4. Business Ethics [Text]: Teaching. Manual / V.V. Sokoliansky, V.A. Borodin. - M.: Moscow State University, 2006 (Moscow). - 191 pp., P.160.
5. Economic Discussion Club [E. source]. - Access mode : <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v>

- retyngu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-0
6. Ermakov O.Yu. Social responsibility: A manual. - K.: CP "Komprint", 2015 - 191c.
 7. Kotler F. Corporate Social Responsibility. How to do as much good as possible for your company and society / Kotler F., Lee N. / Per. from english - K.: Standard, 2005. - 302 pp., P. 23
 8. Moral dimension of the economy: social responsibility of the business and economic efficiency: monograph / National Bank of Ukraine, University of Banking; Ed. G. F. Horuzhii. - K.: UBS NBU, 2009. - 255 p.
 9. Petrushenko IU.N. Features of the implementation of the concept of social responsibility of business in the national economy of Ukraine / IU. N. Petrushenko // Journal of institutional studies. - 2013. - № 1, T. 5. - S. 92 - 107.
 10. Methodological base of implementing CSR in Ukraine agricultural enterprises / O.Yu. Ermakov, V.V. Nahorni // Scientific Bulletin of NUBiP of Ukraine – 2016. № 249. – P. 165 – 174.
 11. Practice of charitable activities of business companies in Ukraine: current experience (report on research results) / A. Gulevsk-Chernysh, D. Nepochatov, L. Palivoda, S. Shenderovsky; per community Ed. A. Gulevskaya-Chernysh - K.: Salyutis, 2010. - 60 s.
 12. Social Responsibility: Theory and Practice of Development: Monograph / A. M. Kolot et al. ; for sciences Ed. Dr. Econ. Sciences, prof. A.M. Kolot; State higher tutor shut up "Kiev national economic university by Vadim Hetman ", Sciences. Park, Institute of Social Work. relationships. - K.: KNEU, 2012. - 501 p.
 13. Shapoval V.M. Social responsibility of business in the structure of management of economy: monograph / V.M. Shapoval; DVNZ "Nat. mountain un-t ". - D.: State. University "NGU", 2011. - 356 pp.
 14. Tsarik I. M. Regulatory tools for strengthening social responsibility of business in the system of national economy: monograph / I. M. Tsaryk; Chernihiv state in-t of Law, soc. technologies and labor. - Chernihiv, 2011. - 152 p.
 15. Friedman M. The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits / M. Friedman // The New York Times Magazine. – 1970. – September 13 [E. source]. - Access mode: <http://www.umich.edu/~thecore/doc/Friedman.pdf>
 16. Kitzmueller M. Economic Perspectives on Corporate Social Responsibility / M. Kitzmueller, J. Shimshack // Journal of Economic Literature. – 2012. – №. 50 (1). – P. 51 – 84.
 17. Post J. E. Managing the extended enterprise: The new stakeholder view / J. E. Post, L. E. Preston, S. Sachs // California Management Review. 2002. – № 45 (1). P. 5 – 28.

Проблема реализации социальной ответственности в Украинских агропромышленных предприятиях В. В. Нагорный, Е. В. Четверик

Аннотация. В статье рассмотрены основные методологические подходы к формированию корпоративной социальной ответственности. Проведен краткий анализ понимания современного бизнеса этой категории. Внедрение корпоративной социальной ответственности в деловую практику агробизнеса для повышения их конкурентоспособности рассматривается на примере агропромышленного предприятия. В результате представлен алгоритм постепенного применения социальной ответственности и возможные результаты.

Ключевые слова: социальная ответственность, конкурентоспособность, КСО, прибыль, репутация, социальное положение, социальный отчет.

Using of Business-Simulation for Forming Entrepreneurial Competences in High Education of Ukraine

V. Pazdrii^{1,*}, P. Banshchykov², O. Gryschenko¹

¹Company of Intellectual Technology (KINT), ²Kyiv National Economic University

*Corresponding author. E-mail: pazdriy.v@gmail.com, bpg@kneu.edu.ua

Paper received 20.09.17; Revised 27.09.17; Accepted for publication 30.09.17.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2017-146V24-02>

Abstract. In this article we describe the first and most popular Ukrainian business simulation ViAL+. It is an interactive system, modelling main business processes at the real market. The interactive learning environment focuses on the competition between “real” participants in a virtual economy and opportunities for forming economic and managerial competences. We describe main parts of design Business-simulation ViAL+, main branches of using and our result for last 5 years.

Keywords: *component; business-simulation, Ukraine, youth, entrepreneurship education.*

Introduction. Finding a solution for the problems of practical training in the context of basic education, and deepening the knowledge and skills of professionals is becoming more and more urgent in post-industrial information economies. Creating a business simulation close to real economic processes, including market processes, we distinguished two approaches of practical management skills training: on the job training - learning in real work conditions, and learning through business games. In the first option, real risks and the price of making errors may be very high. The second approach offers a safe learning environment for experimenting with various solutions to management problems.

Current advances in information technology enable the development of business simulations close to real situations. Under the auspices of “Vadym Hetman Kyiv National Economic University” and the industrial research-and-development centre of The National Academy of Sciences of Ukraine, a group of young scientists and practitioners developed the business simulation ViAL+, which is a large-scale interactive simulation system. ViAL+ creates a realistic virtual business economy and a lively competition between the participants, while pursuing practical solutions to realistic business problems.

The main goal of the ViAL+ is to create opportunities for acquiring practical skills in dealing with integrated business process management, taking into account the whole chain of production, distribution and sales in a market economy.

The online use of ViAL+ aims at training bachelors and magister in economics. Also business-simulations is main for providing entrepreneurship education at the school/ In addition, we use ViAL+ for organizing business-championship for pupils and students (in Ukraine and world), and for training young entrepreneurs, for unemployed persons.

General description and design of ViAL+. Business simulation ViAL+ is a large-scale simulation system that modelling working of production company and competition market. There is created training environment, in which participants can make management decisions in the business simulation ViAL+. The business environment created by the participants. There is the best approximates market simulation software to real business environment. Until the next period of participation in the simulation, each player management decisions can be corrected - it gives the opportunity to try all the options, use and evaluate various business strategies.

There was created departments and business-processes of production, marketing, finance, personal, analytics, accounting in ViAL+. Only real person (participant) make decisions of management of company. We have external resources: finance, equipment, raw material, shops ‘For trade of prod-

ucts); own products for modelling consumers and main components other real competitors. Competition is organize only between real participants (Fig. 1). The business environment created by the participants that best approximates market simulation software to real business environment. Computer is only help to organize comfort process and education. Until the next period of participation in the simulation, each player management decisions can be corrected - it gives the opportunity to try all the options, use and evaluate various business strategies.

Cycle of firm in ViAL+ consists of rounds, one for each quarter real activity. Taking decisions regarding production, its advertising and marketing, recruitment and improvement of assets, personnel, etc. The owner of a virtual company determines the direction and performance of the company in each period. Management company in the business simulation through the organization of several of its business units, such as Production Department, Marketing and Sales, Department Personnel, Finance Department, Accounting, Department of operational control.

Like a real business, successful business in ViAL+ provides competition for superiority, or at least profitable market share. In the simulation, you can use tools such market-exposure:

1. Pricing.
2. An advertising campaign.
3. Formation of range and assortment of products occurs is the results of the decision:
 - a. identification number nomenclature groups;
 - b. planning product mix in each nomenclature groups by using various additives and fillers and various types of packaging.
4. Development of own sales network involves the construction of their retail space. Impact on the market is the number and capacity of its own stores, as thus defined territorial presence of the company and the level of contact with their customers.
5. Creating a positive image of the company - the tool is formed for a long time (several periods) of staying in the market and fully depends on the assessment by consumers of the company. The main components forming the image of the business simulation «ViAL+» are:
 - a. the presence of the company in this market segment, which is manifested in particle size segment, which the company acquired in previous periods;
 - b. the ability to meet demand - consumers business simulation «ViAL+» quite responsive to the absence or insufficiency of supply to the market with active marketing policy, which is manifested in the loss of consumer confidence in these periods.

Maximum functionality and information in business-

simulation make effective decisions of participants. Matching actual conditions of the domestic economy and the laws of the market, the effect of "live" business environment that the participants are doing, ensure efficiency and effectiveness ViAL + as a business simulator for teaching entrepreneurship.

During the period of participation in business simulation ViAL+ participants goes through several stages (Fig. 1):

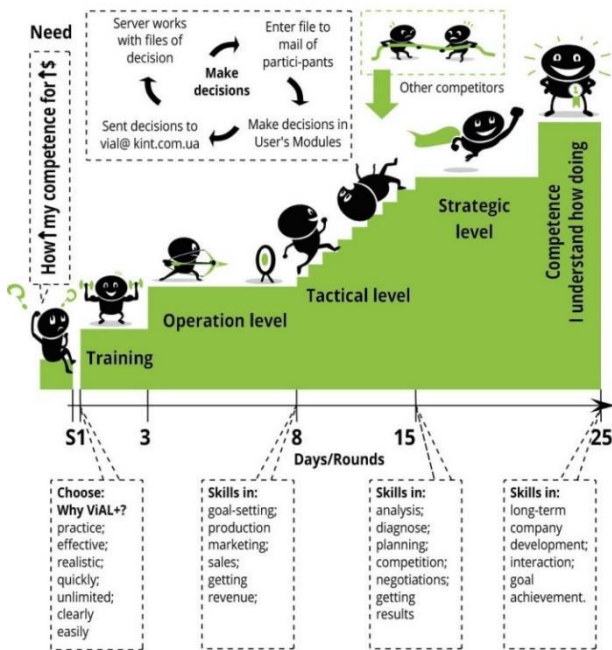

Figure 1. Scheme of take part in ViAL+

1. educational stage during first three periods;
2. adaptation to the simulation environment during 4-7 sessions takes place;
3. formulate by participation an integrated vision of the company as a system, which, simultaneously, consists of interrelated functional units during 8-10 sessions;
4. an understanding of the cause-and-effect relations in economic management of the company in a competitive market environment (15-18 sessions);
5. after the 20th session the participant can consciously implement and correct the earlier formed plan of action, he begins to professionally analyze the results;
6. the reinforcement of acquired competences and practical skills is observed after 25 sessions.

Cycles of decisions have main 4 phases (Fig. 7): planning → production → pricing → selling. There are other optional steps such as buying/selling, modernization equipment, advertising, development of new products, deposit/credit operations, financing, management of personal, analytics.

In order to develop a profitable business, you need a good understanding of the features of the market, which will have to promote their products or services.

Analyzing these data when ordering research services displayed on the tab "market information" participant can create an elaborate strategy to promote their companies in the segment of products.

Once the products are produced, there is a logical question: where to sell it? Among ViAL + simulation are three ways for trade of products. Delivery of products can be carried out fully or partially in any sales network:

1. Own sales network. Participant build shops, which sells its own product and, if you wish, earning a lease providing

this service to competitors. The area and number of outlets identifies the owner himself.

2. Retail service by other companies are available in unlimited quantities diving.

3. Shops competitors. If the construction of its own outlets for some reason impractical may rent space for trade in other members of simulation.

Evaluation of participants in ViAL+. According to the results of virtual firms formed their ViAL + rating. It includes several important criteria: overall score, profit, market share, productivity, profitability, net cash flow ratio and current ratio of the total number and amount of contracts, total assets, product range, efficient use of raw materials and retail space.

This approach allows us not only to identify the company leader, but each participant to reveal its strengths and weaknesses and put tasks for future work on themselves.

The strategic goal of business simulation ViAL + is to create a dynamic and successful company in the market of dairy products. Comprehensive assessment of each member regarding its decision-making and its partners / competitors formed through the rating system, the overall scoring, which is based on the evaluation of 13 indicators (Fig. 10).

Rating is calculated in three stages:

1. A ranking between companies for each measure separately. The best indicator gets maximum score (equal to the value of the number of companies), and 0 points receives a company party or the lowest index with a value beyond the permissible.

2. Rank score is multiplied by a weight indicator for each company. Weight indicator formed input of particular training, practice or tournament in business simulation ViAL +. But the importance / negligibility member of each indicator is determined independently based on its own analytical thinking, attitudes, purposes.

3. At the end of counting occurs summation of products ranking points from their weights and formation of final assessment in points.

All figures are marked rating 4 content groups:

- 1) performance status of the company;
- 2) performance of financial condition;
- 3) performance marketing and external action;
- 4) indicators of internal environment.

Using of business-simulation ViAL+. Business-simulation ViAL+ was created for education in post-soviet countries. There are many stereotypes for people (such as entrepreneur are criminal), very hard conditions for open and development of business, orientation only by profit, must be very high profitability of company (more 20-30%) and other special features at the post-soviet environment. But at the other side we must formulate and provide European, free market, liberal principals of making business. This task are resolving by ViAL+.

Project of Business-simulation ViAL+ started on 2007. But only at the autumn of 2012 have been first sallied for university. During 2012-2017 on the basis of business simulation ViAL+ following activities are held:

1. All-Ukrainian and International business-tournament for youth, teachers and entrepreneurs "Strategy firm" (organised by Kyiv National Economic University, Company of Intellectual Technology, Ministry of Education and Science, KPMG);

2. local business-tournaments/championships for students and pupils;

3. interactive business practice, trainings and providing to disciplines of high education;
4. licensing for educational organization;
5. based for state project "Development of Business Education in Ukraine" provide by Ministry of Education and Science;

6. training for corporative segment.

Learning efficiency of ViAL+ is providing by such factors:

1. Participation in ViAL+ gives an opportunity to get practical management skills of management of economic processes, in the context of individual functional services of the company, and of the process of companies management in whole.

2. Participant can make all decision in ViAL+ environment, what he/she want. We create entrance conditions – market, modelling consumer, source of resources, pricing parameters and etc, -- and also create potential ideal functional production system, which work without human factor (all decision realize, equipment forecast work). But the main purpose of participant – build production and marketing system according to his/her knowledge and skills.

3. Trainer can make different learning situation for students. And participant can show competence in practical conditions in very small time and without risk.

4. ViAL+ is bridge between real situation and theoretical knowledge.

5. ViAL+ form positive emotion and opportunities for future of youth, which are very important at the epoch of crisis.

Conclusions. The main results of article about business-simulation ViAL+ are:

1. In Ukraine was creating no scenario and complex business-simulation ViAL+, which modeling production company and real competitive environment. The fundament of VAL+ is maximum approaching to real market and situation.

2. We create autonomy real business environment. Because business-simulation ViAL+ can be base for standardization of level economic and manager competences.

3. Business-simulation ViAL+ is modeling production company with 5 departments: production, market and sale, personal, finance, accounting. Admin module is modeling market and consumer behavior, is accessing adjustment of all parameters of ViAL+, registration new market and participants.

4. ViAL+ is adaptive to experimental learning – training, practice for developing management skills. Also ViAL+ will open opportunity to assess of competence level.

5. There were more 8.4 thousands of young and older participants in ViAL+ during 5 years. We create new innovative young

REFERENCES

1. Pazdrii Vitalii, Gryschenko Oleksandr, Banschykov Petr. "Business Simulation Vial+ — An Interactive Learning Environment for Developing Management Skills". Title: THE SHIFT FROM TEACHING TO LEARNING: Individual, Collective and Organizational Learning through Gaming Simulation. Proceedings of the 45th Conference of the International Simulation and Gaming Association, Dornbirn, 2014. Editors: Willy C. Kriz, Tanja Eiselen, Werner Manahl. Publisher: W. Bertelsmann Verlag GmbH & Co. KG, Bielefeld, Germany ISBN: 978-3-7639-5422-3 pp. 476-488.
2. Pazdrii Vitalii. "Presantation of Business Simulation ViAL+" Title: THE SHIFT FROM TEACHING TO LEARNING: Individual, Collective and Organizational Learning through Gaming Simulation. Proceedings of the 45th Conference of the International Simulation and Gaming Association, Dornbirn, 2014. Editors: Willy C. Kriz, Tanja Eiselen, Werner Manahl. Publisher: W. Bertelsmann Verlag GmbH & Co. KG, Bielefeld, Germany ISBN: 978-3-7639-5422-3 pp. 872-873.
3. Banschykov P., Skiteva G. Forming of system trainings: experience of strategy firm department of Kyv National Economic University (Банщикова П.Г., Скитова Г.С. Формування системи тренінгів: досвід кафедри стратегії підприємств / П.Г. Банщикова, Г.С. Скитова // Тренінгові технології як засіб формування знань та практичних компетенцій: досвід факультетів і кафедр: зб. матеріалів наук.-метод. конф. 3-4 лютого 2009 р.: у 2 т. – Т.1. – К.: КНЕУ, 2009.— с.114-117.)
4. Company of Intellectual Technology, <http://kint.com.ua/>.
5. GlobalChallenge—description of business simulation, <http://www.globalchallenge.ru>.
6. Kotler Philip, Armstrong G. Principles of Marketing, 11th edition, 2003 (Котлер Ф., Армстронг Г. Основы маркетинга, 9-е изд.: Пер. с англ.—М.: Издательский дом «Вильямс», 2003.—1200 с.)
7. Kundyshcheva E. Mathematic modeling in the economy, 2004. (Кундышчева Е.С. Математическое моделирование в экономике: учеб. Пособие.— М.: Дашков и К°, 2004.—352 с.)
8. Serdjuk V., Zajukov I. Modern (Сердюк В. Р., Заюков І. В. Сучасні підходи до професійної підготовки економічно активного населення як складової інноваційного розвитку економіки України: Монографія. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2007. – 177 с.)
9. Shoptenko V., Kajsina O. Experience of using of business-simulation at the integrated educational courses, 2008 (Шоптенко В., Кайсина О. Опыт использования бизнес-симуляций в интегрированных образовательных курсах//Менеджер по персоналу.—№3.—2008.—с.32-42.)
10. Stigler J. Theory of Firms, 1995 (Стиглер Дж. Теория фирмы.—СПб.: Экономическая школа, 1995.—245 с.)

Использоване бизнес-симуляцій для формування підприємницьких компетенцій в вищому освіті

В. Я. Паздрій, П. Г. Банщикова, А. В. Грищенко

Анотація. В цій статті ми описуємо українську бизнес-симуляцію ViAL +. Це інтерактивна система, моделююча основні бизнес-процеси на реальному ринку. Інтерактивна навчальна середина фокусується на конкуренції між «насташими» учасниками віртуальної економіки і можливостями формування економічних і управленських компетенцій. Ми описуємо основні частини дизайну бизнес-симуляцій ViAL +, основні галузі використання і наш результат за останні 5 років.

Ключові слова: бизнес-симуляція, Україна, молодь, навчання підприємству.

Modern management directions of investment TNCs' behaviour

Y. A. Shevchenko

Department of International Finance, SHEE "Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman",
Corresponding author. E-mail: shevchenko-julia@ukr.net

Paper received 05.11.17; Revised 09.11.17; Accepted for publication 15.11.17.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2017-146V24-03>

Abstract. The research is devoted to the main problems concerning modern directions of international investment of TNCs. The modern tendencies of investment activity of TNCs are studied, taking into account the most optimal decisions made by management personnel for a certain period of time. The current specific directions of TNC investment are revealed, which are manifested in connection with the accelerated pace of globalization and the liberalization of international trade rules. The forecasts of future investment behavior of TNCs are given. The article analyzes the state of international investment of TNCs taking into account various factors of the global economic space. The results of the research, which consist in comparison of investment behavior of TNCs in different regions of the world, are determined. The conclusions and recommendations for the construction of a modern strategy for managing the investment behavior of TNCs are developed.

Keywords: *environment, investments, investment behaviour, innovations, international investment, TNCs*

Introduction. Nowadays, TNCs are significant actors in international economic relations. This is due to the fact that international corporations are constantly functioning, developing and trying to calculate every step in their activities. Investments are known to be the main source of economic development for host countries, while TNCs, in turn, diversify their own financial resources to get the most effective outcomes from international investment and with the lowest risks. But TNCs face constant competition at the international level, which prompts them to make optimal investment decisions, taking into account the current conditions and challenges of the global environment.

TNCs are thus trying to transform their own investment behavior to the requirements of international organizations, competitors and the development of modern technologies, that is why the need is to study modern trends deeper and broader in the management of the investment behavior of TNCs.

The analysis of the latest researches and publications. Many foreign and domestic scientists such as L.V.Rudenko-Sudarieva [5], M.Warren [9] and others involve in research and development of the problems of modern investment directions of TNCs and their behaviour in current economic environment. These researches are based on the theoretical and practical knowledge which is important for the future study and scientific construction. But in result of different changes in the world's economic space, the need of further research of modern investment trends is still remain actual and it is possible to investigate wider investment problems in our economic space and community.

Setting objectives. The purpose of the paper is a thorough study of the modern investment and management decisions, which are made by TNCs according to their investment plan and financial resources, and their environment, which influence on the investment behaviour of multinational corporations, and their implementation of adaptation to modern challenges and opportunities.

Materials and methods. As a result of work, a lot of scientific publications, periodical materials, reports of international organizations, especially UNCTAD, The World Bank Group, Internet resources are used during research. For more thorough study, it were used abstract, comparison and generalization, grouping, graphic methods in this research.

Results and discussions. International investment in our time is carried out in conditions of constant changes and the emergence of new factors that influence the investment behavior of subjects of international economic relations. Such factors are: informatization, robotics, emergence of

innovations in any sphere of human life, new technologies and asymmetry of economic development of different countries of the world. Since TNCs are the largest investors in developing countries and the poorest countries, their investments are needed to improve the social and environmental standards of host countries. They need to be competitive in world markets, and therefore the goal of their functioning and competitive advantage is to adhere to the concept of sustainable development.

According to UNCTAD, international investment needs to be made in areas such as infrastructure (roads, ports, railways, power stations, water supply and sewerage networks), food security (agriculture and investment) in order to respect the principles of sustainable development and reduce the external debt of host countries. in the development of rural areas), mitigation and climate change mitigation, health and education [10].

But today, in order to reduce their own risks, TNCs are trying to integrate into joint organizations, partnerships, for example, there is the Sustainable Development Investment Partnership (SDIP). It covers government participants from countries, banks, pension funds and philanthropic organizations, corporations that mobilize their own financial resources to invest in infrastructure development, namely: Cambodia, Canada, Côte d'Ivoire, Denmark, Netherlands, Norway, Sweden, United Kingdom, USA, PensionDanmark, Pensionskassernes Administration (PKA), Standard Chartered, Storebrand, Sumitomo Mitsui Banking Corporation (SMBC), Deutsche Bank, South African Development Bank (DBSA), East Capital, European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), European Investment Bank (EIB), Guggenheim Partners LLC, FMO, Senegalese sovereign background Strategic Investments (FONSIS), HSBC, Inter-American Development Bank (IDB), International Development Corporation (IDC), French Development Agency (AFD), African Development Bank (AfDB), Bill & Melinda Gates Foundation, International Finance Corporation (IFC), Citigroup, Investment Fund for Developing Countries (IFU), Japanese International Agency for Cooperation (JICA), Meridiam Infrastructure, Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA). Over the past five years, the partnership has mobilized \$ 100 billion [7].

The investment was aimed at improving and developing the infrastructure sector in developing countries. In turn, the Investment Partnership for Sustainable Development is supported by the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) and the World Economic Forum

(WEF). This project was launched at the UN Development Fund for Development in Addis Ababa on July 13-16, 2015. The main interest is also the international investment in "green projects", including in the national strategies of host countries for maintenance and protection of the environment.

According to OECD experts, the largest business activity will be observed in emerging markets and new markets that will appear in the future. But the share of private investment of TNCs will be significant and the management of TNCs will need to focus on new areas of investment, alternative investment. Cooperation and capital accumulation will take place in such areas as: infrastructure, investment in green projects and all that is related to environmental protection, investment in education and educational projects, modern technologies, real estate investments, venture capital, investments in luxury goods etc [4].

Such diversification and changes in the investment behavior of TNCs are primarily due to the turbulence of the financial market, financial crises and, therefore, investment in various facilities will help to reduce political, legal, financial risks and fluctuations in exchange rates, as well as to maintain liquidity of its assets.

It should be noted that according to PwC's report "Asset Management 2020: A Courageous New World" by 2020, global investment for management purposes will increase to more than \$ 100 billion with an annual growth of up to 6% [4].

Also, the role of alternative investments will grow. For example, the United Nations General Assembly and UN member states adopted the goals of sustainable development that need to be achieved by 2030. In turn, UNCTAD estimates that by the year 2030 it will be necessary to attract approximately 3.3-4.5 trillion US dollars investments into developing countries in the infrastructure sector (electricity, telecommunications, transport, water and sanitation), as well as in related fields such as: food security, climate change, health and education [6].

Compliance with the concept of sustainable development is key for the next 20-30 years. That is why the management of any TNC is trying to change its own investment and corporate strategy in general. It follows that the implementation of international investment in green infrastructure projects is attractive to investors and the host country definitely establishes the framework and conditions for placement of investments that should be followed in order not to lose its reputation of the corporation and comply with the principle of "social responsibility". This principle forces TNCs to be responsible for their own production, distribution, logistical actions in the host country, while not damaging the health of citizens and the environment.

Investing in green projects, according to the World Investment Report for 2016, shows that it has a small share compared with investment in the extraction of resources in developing countries. As can be seen from figure 1, the largest volume of TNC investment in "green projects" came to the electricity, gas and water sector in 2015 and amounted to 104 billion US dollars [3].

In 2012, the least volumes of investments were sent to both industries: \$ 32 billion for electricity, gas and water supply, and 25 billion US dollars for transport. Adoption by the host countries of legal acts, laws and international treaties, the conduct of foreign economic policy taking into account the protection of the environment and the cessation of climate change have increased the volume of investments

in the "green projects" in 2015 to 104 billion US dollars in the electricity sector. In turn, investments fell by almost half for the same period in transport from \$ 43 to \$ 28 billion. The smallest amount of investments we can see in 2012 is 32 and 25 billion US dollars for electricity and transport, respectively.

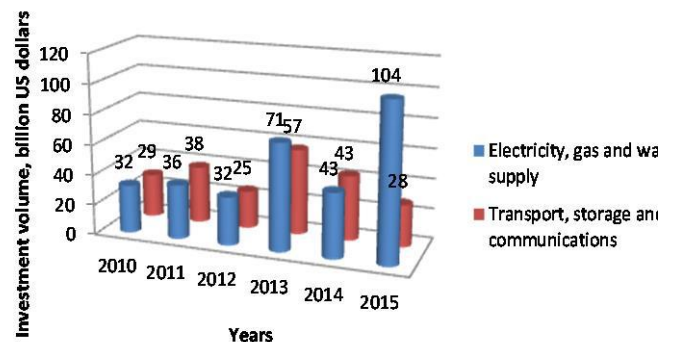

Figure 1. Trends of TNCs' investment volume in green infrastructure projects in 2010-2015, billion US dollars
Source: compiled by the author based on [10]

It should be noted that after 2015, the TNC's investment market is reviving, as this period is characterized by post-crisis characteristics and TNCs are transforming investment behavior toward "cautious investments", that is, those with moderate yields and the lowest risks.

Moreover, the infrastructure is attractive and accessible to foreign investors. It is seen as an investment target in developing countries and countries with transition economies. But investors, in this case, choose the "stability-less risk" principle and this industry is more open to financial institutions such as private banks, banks that provide a comprehensive range of services, such as: The New Development Bank or the Asian Infrastructure Investment Bank [1].

It follows that achieving the goals of sustainable development after 2015 in developed countries has become more complicated due to the international community and host countries implementing a mechanism for monitoring the implementation of sustainable development goals. In general, such actions will be implemented with the support of UNCTAD and its bodies in accordance with the agenda and objectives of the World Economic Forum.

The next change in the investment behavior of TNCs is to invest in health and education, as it may say, the social dimension of sustainable development. The first TNCs that began to launch this type of investment were European. The reasons for this transformation were to eliminate the effects of the economic crisis, which affected the host countries, mainly due to the impoverishment of citizens, the increase in chronic diseases and the growing need for quality provision of medical services in connection with the development of technological progress [9].

But for TNCs, developing countries are the most attractive investment countries such as: Malaysia, Singapore, India and Brazil.

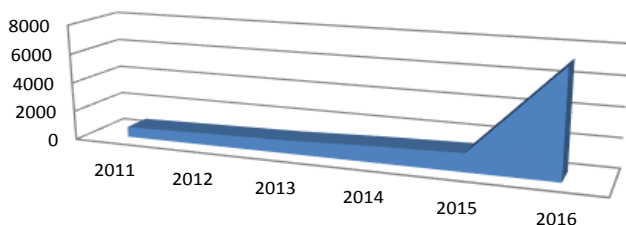
In 2017, the Asian region annually invests about \$ 881 billion in infrastructure (for 25 countries with sufficient data, accounting for 96% of the region's population). One of the problems for attracting investments into the region for TNCs is the breakdown of investment in infrastructure, the difference between investment needs and current investment levels, which in 2017 equals 2.4% of projected GDP for the 5-

year period from 2016 to 2020 since they began to include climate change mitigation and adaptation

In 2016, Malaysia had investment \$ 2908 million in the global challenges sector, while in trade was invested \$ 1,319 million. These figures were the highest among other sectors. While in telecommunications for 2015-2016 no investments of foreign character. Investors gave money in medical services in 2016 - 1 million US dollars, which is less than 1 million US dollars than in 2015.

This trend is due to the fact that multinational companies in the Malaysian electronics industry have been upgraded from simple to advanced complex processes and products are with high added value. However, this process was neither linear nor homogeneous and depends on several factors, such as public policy, parent corporate identity, auxiliary strategy and the type of product manufactured.

So, according to the Singapore State Statistics Service, in 2016, foreign investment in Singapore amounted to 7217.5 billion US dollars, which is more by 5962 billion US dollars less than 2015 [8].

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Foreign investments, billion US dollars	702,6	810,1	907,1	1113,3	1255,5	7217,5

Figure 2. Trends of TNCs' investment volume in Singapore in 2011-2016, billion US dollars

Source: compiled by the author based on [8]

The lowest volumes of investments were observed in 2011 and 2012 by 702.6 and 810.1 billion US dollars, respectively, as shown in figure 2.

2014 and 2013 were characterized by more or less stable indicators in the amount of 907.1 and 1113.3 billion US dollars. It should be noted that the main investors with capital origin were in 2015 - the USA, Japan, the Virgin Islands, the Cayman Islands, the Netherlands, the United Kingdom, Bermuda, Luxembourg, Hong Kong and Switzerland.

Singapore is increasingly trying to develop a technology development program that will attract investors from around the world.

Due to increased infrastructure costs, increased tax decentralization and continued fiscal and monetary policy reforms, India's economic forecast has been strengthened. The Government of India is keen to move steadily to minimize structural and political problems, attract more investment and boost economic performance. According to the Economic Outlook for 2016-2017, the gross domestic product of India (GDP) should increase from 6.75% to 7.5% in the 2017-2018 fiscal year [2].

According to the Department of Industrial Policy and Assistance of India (DIPP), the total investment in FDI received by India during April 2016 - March 2017 increased by 8% compared to the previous year to 60,08 billion US dollars, which is a consequence of the Government's efforts in terms of improving business.

Conclusions. Analyzing modern directions of investment behavior of TNCs it is possible to draw the following conclusions:

- the developing countries and the poorest countries are most affected by the lack of investment in health, education, infrastructure and new projects;
- in activities of TNCs for reducing their own risks, TNCs try to integrate into joint organizations, partnerships involving government actors, banks, pension funds and philanthropic organizations, corporations that mobilize their own financial resources to invest in infrastructure development;
- there is a spread of cooperation between TNCs and governments of host countries, especially India, China, Singapore, Malaysia.

REFERENCES

1. International investment processes in the global economic crisis / O. M. Mozhovyi, L.V. Rudenko-Sudarieva, U. M. Rudenko, R.V. Krysiuk. Scien-metod. publ. / – M.: Ruta, K.: KNEU, 2015. – P. 34-58.
2. Media Report: Database of Indian Economy. (2017). Retrieved from <https://www.ibef.org/economy/domestic-investments>.
3. Reports by Malaysian Investment Development Authority. (2017). Retrieved from <http://www.mida.gov.my/home/>.
4. Report by Pwc. (2017). Retrieved from <https://www.pwc.com>.
5. Rudenko-Sudarieva L., Krysiuk R Modern factors in the development of international investment / L. Rudenko-Sudarieva., R. Krysiuk // The practical science edition "Independent AUDITOR".- 2015.- №14 (IV).- P.27-36.
6. The Global Competitiveness Report 2016–2017: World Economic Forum. (2014). Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1>.
7. The Global Risks Report 2017. (2017). Retrieved from: <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2017>.
8. Yearbook of Statistics by Department of Statistics of Singapore. (2017). Retrieved from <http://www.singstat.gov.sg/statistics/browse-by-theme/investment>.
9. Warren M. (2004). A Study of Innovation: Anatomy of the Key Success Factors. Greymatter Strategy&Innovation. 7-8.
10. World investment report 2016 Investor nationality: policy challenges. (2016). Retrieved from: <http://unctad.org/>.

Современные направления управления инвестиционным поведением ТНК

Ю. А. Шевченко

Аннотация. Исследование посвящено основным проблемам, касающимся направлений международного инвестирования ТНК. Изучены современные тенденции инвестиционной деятельности ТНК, учитывая наиболее оптимальные решения, которые принимает управленческий персонал. Раскрыты современные специфические направления инвестирования ТНК, которые проявляются в связи с ускоренными темпами глобализации и либерализации правил международной торговли. Предоставлено прогнозы относительно будущего инвестиционного поведения ТНК. Проанализировано состояние международного инвестирования ТНК с учетом различных факторов глобального экономического пространства. Определены результаты исследования, заключаются по сравнению инвестиционного поведения ТНК в различных регионах мира. Разработанные выводы и рекомендации по построению современной стратегии управления инвестиционной поведением ТНК.

Ключевые слова: внешняя среда, инвестиции, инвестиционное поведение, международное инвестирование, ТНК.

LINGUISTICS

Diachronic Linguosynergetics: Focus on Simple and Derived Words

T. I. Dombrovan

English Grammar Department, Odessa I.I. Mechnikov National University, Ukraine
Corresponding author. E-mail: dombrovan@gcn.ua

Paper received 19.11.17; Revised 22.11.17; Accepted for publication 24.11.17.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2017-146V24-04>

Abstract. The article discusses the structure of English words through a novel methodological angle which is synergetics. The methodological peculiarity of synergetics consists in the study of the evolutionary processes as a multi-stage self-regulation of a certain structural unity. Language is defined as a synergetic system, due to its openness, non-linearity, dynamism and fractal organisation. The linguistic subsystem of affixes that help to create new words should be regarded as a synergetic system, too, because it is subject to changes under the constant influence of external factors.

Keywords: *synergetics, diachronic synergetics, language, a synergetic system, structure of words, the English language.*

Introduction. The term ‘*synergetics*’ (from Greek ‘coherent action’) was coined by the German physicist Hermann Haken in the mid-1970s to name a science of complexity, dealing with principles of emergence, self-organisation and self-regulation of complex systems of various ontologies – either man-made (artificial) or natural (self-organised).

Synergetics is regarded as a new stage in the development of the theory of systems with special emphasis on issues of evolution and phase shifts. The methodological peculiarity of synergetics consists in the study of the development processes as a multi-stage self-regulation of a certain structural unity. Synergetics has changed our world outlook by representing reality as open, ever-changing, non-linear, and infinite in the choice of alternatives of further development.

The methodology and conceptual network of synergetics can be employed in various spheres of scientific activity studying complex evolving systems, including human language.

The aim of the paper is to consider dynamism within the morphological structure of English words through the synergetic conceptual net. This calls for solving a number of tasks, namely: to define language as a synergetic system; to outline main tasks and vectors of scientific research within linguistic synergetics; to state the aim of diachronic linguosynergetics; to study the morphology of English words in the Old and Middle periods.

Discussion. A new approach to the study of complex open dynamic systems facilitates the introduction of new terminology. Key concepts of synergetics include a closed/open system, linearity/non-linearity, self-organisation, dissipation, order (control) parameters, fluctuations, bifurcations, stability (equilibrium) / instability, an attractor, a fractal, coherence and some others. Application of these notions to linguistic investigations has proved their validity and has allowed a novel perception of language as a self-regulated system.

The use of methodology and conceptual network of synergetics in the study of language brought about emergence of linguistic synergetics, also known as linguosynergetics.

Linguistic synergetics, which appeared at the close of the 20th century, is a new stage in the investigation of language as an open, non-linear, dynamic system. The system’s equilibria have been fully described within ‘conventional’ linguistics and its branches, while linguistic synergetics aims at the study of language *at the change point*, in the situations of restructuring and reorganisation caused by external influence.

Human language can be defined as a complex synergetic megasystem, which changes and develops in compliance with the universal principles of the complex system’s behaviour revealed within the theory of synergetics. Synergetic systems are multi-component systems characterised by the complex behaviour of their parts and subsystems. From the perspective of the synergetic approach, *human language is considered an open, dynamic, non-linear, self-organising system with all its hierarchical subsystems and elements coherently interconnected and controlled by governing parameters.*

Language is known to be undergoing changes all the time; however, its various levels and subsystems are changing at a different rate. In spite of any alterations, language remains capable of performing its communicative functions in society not only among contemporaries, but also between generations.

Diachronic synergetics, first advanced in [Dombrovan 2012], deals with principles of language change and development. It is closely connected with historical linguistics. It aims at understanding the main stages of language evolution, including the emergence of language, the peculiarities of its non-linear development (gradual at times and sometimes fast), the coherent behaviour of its components and subsystems, the impact of external factors (including language contacts) on language structure, etc. A wide range of data has been presented as part of fascinating research into pidgins and creoles.

Investigation of language within the synergetic paradigm is imperative and is determined by features of language as an open self-organised synergetic system. Here, subdivision into synchronic synergetics and diachronic synergetics is highly conditional and merely theoretical, for a language system is permanently dynamic.

Distiguishing between synchronic and diachronic approaches means temporarily singling out the study of the language system in its dynamic equilibrium (synchrony) and in the phase-transition state, causing qualitative changes in the language’s organisation and functioning (diachrony). Synchronic and diachronic approaches represent the two indispensable, complementary and interrelated planes of the research process.

Diachronic synergetics is sure to offer a new angle on the dynamic language system, while implementing new principles of the synergetic analysis and synthesis will make it possible to contribute to the theory of complex systems evolution. The main idea of diachronic synergetics lies within

the multi-directional, non-linear evolution of a language system. The concept of non-linearity is the most essential for language development.

In what follows, we will focus on the morphological composition of words during the Old and Middle English periods.

According to their morphological composition, words are traditionally divided into simple, derived and compound. Simple words contain only one root morpheme plus/minus an ending. Derived words have a prefix or a suffix, or both, attached to the root morpheme. Compound words consist of two or more stems written solid or hyphenated. In Old English there existed the three main morphological classes of words. The object of analysis in the present paper is simple and derived words. Let's start with simple ones.

Endings of Old English nouns and adjectives marked the grammatical categories of number, case and gender. Old English verb terminations marked the grammatical categories of person, number, tense and mood. However, many Old English simple words seem to have been derived ones in the earlier period. Thus, for example, in the Old English noun *stān* «stone» the component *-n* (< **-na*) had been a word-forming suffix widely used in Indo-European languages. This suffix and the root morpheme grew together into one, giving the adjectives *stānen*, *stāniȝ* «stony», and the verb *stānan* «to throw stones» [Smirnitsky 1998:160]. Put another way, in the course of time the suffix can lose its status, then become dim, and finally merge with the root morpheme, which results in a certain shift of boundaries between the components of a word. The suffix turns into an element of the root morpheme. The morphemic boundary (also called 'a morphemic seam') disappears, and a new root morpheme is formed.

Another example of a change in the grammatical status of a morpheme is illustrated by transition of the suffix **-na* into the ending *-n/-an* (*sēon* «to see», *tēon* «to tow»; *bindan* «to bind», *helpan* «to help»). Originally, this suffix had been used to form nouns of neuter gender indicating an action; later on from them, there developed infinitives which entered the system of verb forms [Smirnitsky 1998:160]. That is to say, a word-formation suffix changed its status and became a termination of one of the verb forms. This allows philologists to refer the Old English noun *cyr(r)* «a turn» (with all its paradigm forms) and the Old English verb *cyrnan* ('to turn') to the group of simple words.

Research into the word-structure in Old Germanic languages reveals a tendency towards root augmentation. It is believed that the primary structure of the root was CV (consonant + vowel), and the primary structure of a word was CVCVCV, where the syllable boundaries coincided with those of the morpheme. In the course of time, the appearance of grammatical categories and the necessity of their explication with the help of linguistic means brought about functional restructuring of certain components of a word, which finally resulted in the appearance of suffixes and inflections. Due to the formation of two types of declension (a consonant type and a vowel type), the middle syllable split into a consonant and a vowel, the latter (as a rule) was subject to reduction, and the former subsequently entered the root morpheme. As a result, the morphemic structure of a word modified into CVC-V-CV, where boundaries of morphemes and those of syllables did not coincide. This structure is thought to have given the following variants CVC-VC, CVCC, CVC, CV [Taranets 2009:135].

Generally, what today seems a simple word may not have been so in the past. A suffix can merge with the root, which causes the boundary shift due to the attraction of the suffix. Alternatively, a suffix can turn into an inflection that tends to get levelled and/or reduced and then lost, which was amply demonstrated by the historical development of the English language. Obviously, the inner boundaries of a word-form are not rigid but dynamic. The word structure has a *deep fractal configuration* revealing the complexity of the simple.

The next group to be considered includes derived words, i.e. the ones containing affixes (prefixes and/or suffixes).

In Old English, suffixation as a pattern of word-formation was widely used. There existed noun-forming suffixes, adjective-forming suffixes, numeral-forming suffixes, adverb-forming suffixes, and verb-forming ones. Researchers have noted that word-formation patterns differed within Old English dialects. Thus, to form nouns of the feminine gender indicating an agent of the action, the Angles had the suffix *-icȝe* (as in *hunticȝe* "a hunting woman"), while the Saxons used the suffix *-ester* (as in *huntigestre*). The same is true of the adjective-forming suffixes *-iȝ* and *-welle* that were only found in Northumbrian manuscripts [see: Kastovsky 2005: 350]:

drunceniȝ 'drunk' < *drunken* 'drunk',
Biostriȝ/*bystriȝ* 'obscure, dark' < *Beostor* 'dark',
lifwelle 'living', *hundwelle* 'a hundredfold', *rumwelle* 'spacious'.

Suffixes of Old English classes of speech were Germanic in origin. Borrowing suffixes from Latin and French took place in the Middle Ages and later, together with borrowing new words. Sometimes, a part of a loan-word began to be perceived as a suffix and, as such, started its own 'life'. A good example is the element *-ment* that entered the Middle English language together with the lexemes *government*, *agreement* and was interpreted as a suffix, which, in its turn, made it possible to join it to originally English roots, thus forming new words, e.g. *fulfilment*, *bereavement*, *amazement*, *bewilderment*, etc.

Analysis of linguistic facts has made it possible to produce inventories of suffixes of nouns, adjectives and verbs in a historical retrospective.

The following table lists changes in the dynamic subsystem of noun-forming suffixes through the Old English period to Modern English.

As is seen in Table 1, many of the Old English noun-forming suffixes survived in Modern English, though the degree of their productivity has changed. Thus, the suffix **-P**, modified into **-th/-t**, was no doubt highly productive in Old English which is shown in the great number of nouns containing it, as in: *growth*, *length*, *width*, *health*, *truth*, *wealth*, *frost*, *flight*, *height* etc. Nowadays, however, it is not used to form new words, and that is why it is not included in the list of productive suffixes any more.

A good example of mobility of inner (i.e. morphemic) boundaries of a word is the Modern English *friend*. Today it possesses the noun paradigm and is referred to simple nouns, but in the past it was not such. The Old English suffix **-nd** originated from the suffix of participle I **-ende**. Having been attracted by the root morpheme, it lost its status of a suffix and became a part of the base of the word. Nowadays the noun *friend* is seen as a simple noun but not as participle I, though it derived from the Old English verb *frēogan*, Goth. *frijōn*, OSax. *friohan* < Germ. **frijōjan*.

Similarly, the Modern English noun *fiend* comes from

participle I *fijand* from Old English verb *fēon* (OHG. *fīēn*, of a participle lost its status and joined the root morpheme. Old Icelandic *ffā*, Gothic *fijan*<Germ. **fijájan-*). Later on, the suffix

Table 1. Changes in the subsystem of noun-forming suffixes

Old English		Middle English		Modern English
suffix	examples	suffix	examples	suffix
-ere (profession, male)	<i>fiscere</i> <i>writere</i>	-ere	<i>writere</i>	-er <i>writer</i>
-estre (profession, female)	<i>spinnestre</i> <i>bæcestre witegestre</i>	-stere	<i>tappestere</i>	-ster <i>tapster</i> <i>spinster</i>
-nd <-ende (agent, male)	<i>frēond, fēond</i> <i>dēmend</i>	-		-
-ing (descendant, male)	<i>æðeling</i> <i>cyning</i> <i>Æðeivulfing</i>	-ing(e)		-
-ling (diminutive, male)	<i>lýtling</i> <i>gōsling</i>	-(l)ing		-ing/-ling <i>darling, duckling</i>
-en (<-in) (animate, female)	<i>gyden</i> <i>fýxen</i>	-en		-en <i>vixen</i>
-nis/-nes (abstract nouns, from adjectives)	<i>Gōdnis</i> <i>Prēnes</i> <i>hēahnes</i>	-nesse	<i>holynesse</i> <i>highness</i>	-ness <i>goodness</i>
-u/-ðu (abstract nouns, from adjectives)	<i>long + -u = lengðu</i> <i>strong + -u = strengu</i>	-the	<i>lengthe</i>	-th <i>length, strength</i>
-þ/-uþ/-oþ (abstract nouns, from adjectives)	<i>trēowþ</i> <i>geonguþ</i> <i>fiscoþ</i> <i>huntoþ</i>	-the	<i>helthe</i> (>health), <i>welthe</i> (>wealth)	-th <i>health</i>
-ung/-ing (nouns, feminine, from verbs)	<i>leornung, learning</i> <i>ræding</i>	-ing, -yng	<i>meeting</i> <i>lernyng</i>	-ing <i>meeting</i>
-dōm (abstract nouns)	<i>wīsdōm</i> <i>frēodōm</i>	-doom, -dom	<i>freedom</i>	-dom <i>freedom</i>
-hād (abstract nouns)	<i>cildhād</i>	-had, -hood	<i>childhood</i>	-hood <i>childhood</i>
-lāc (abstract nouns)	<i>wedlāc</i> <i>scīnlāc</i>	-lock	<i>wedlock</i>	- <i>wedlock</i>
-rāden (abstract nouns)	<i>frēondrāden</i> <i>sibbrāden</i> <i>mannrāden</i>	-red	<i>hatred,</i> <i>kindred</i>	- <i>hatred,</i> <i>kindred</i>
-scipe (abstract nouns)	<i>Frēondscipe</i> <i>folc-scipe</i>	-ship	<i>hardship</i>	-ship <i>friendship</i>
		-ance/ -ence	<i>entrance,</i> <i>experience</i>	-ance/ -ence
		-ment	<i>treatment,</i> <i>agreement</i>	-ment
		-ess	<i>princess</i>	-ess
		-et/-let	<i>coronet, leaflet</i>	-et/-let
		-age	<i>courage,</i> <i>mile-</i> <i>age, marriage</i>	-age
		-ard	<i>coward</i> <i>bastard</i>	-ard
		-al	<i>refusal</i>	-al
		-é > ee	<i>lessee</i>	-ee
		-tee > -ty	<i>posteritee</i> (>posterity), <i>countee</i> (>county)	-ty
		-(i)oun	<i>possessioun</i> (>possession), <i>porcioun</i> (>portion)	-ion
		-our	<i>instructour</i> (>instructor)	-or
		-ry	<i>fishery, bakery</i>	-ry

In the system of Old English suffixes there were some independent word to a bound affix. To such suffixes refers the suffixes that at the time were in a transition stage – from an the suffix of abstract nouns **-scipe** (<**sciepe*), originating

from Old English noun (of male gender) *scipe* (<*skepi <*skapiz), meaning ‘state, position, characteristics’, etymologically connected with Old English verb *scieppan* ‘to create’.

The suffix **-dom** comes from the corresponding Old English noun meaning ‘state, statement, trial’ (hence, Modern English *doom*). Another example is the suffix **-hād** that originates from the Old English noun *hād* ‘state, position, rank’ (from Germ. *haid- ‘rank, state’). In Old English, the trajectory of development of these elements changed: at first, they were independent words and free components of compounds; later, their semantics within a compound gradually weakened, which led to the subsequent transformation of the given words into word-formation affixes.

On the whole, a classification of Old English nouns according to their morphological structure (i.e. into simple, derived and compound) represents quite a problem and is highly approximate, for it reveals the following transformational algorithm: “a word form → a suffix → an inflection”.

Modern English adjective-forming suffixes are mostly Germanic in origin (see Table 2 below). While the system of noun-forming suffixes was enriched by a dozen suffixes of French and Latin origin, the system of adjective-forming

suffixes appeared to be more stable. Suffixes of Old English adjectives have retained their functions; in Middle English, they were not ousted by the newly borrowed suffixes which only widened word-formation potency of the Middle English language.

Among adjective-forming suffixes are those etymologically coming from other adjectives or nouns. For instance, the Old English suffix **-full** originates from Old English *full* < Germ. *fullaz (< *fulnaz); and the Old English suffix **-lic** comes from Old English *lic*, *lice* ‘body, form, image’. It developed into **-lice** and began to function as an adverb-forming suffix, e.g.

We habbad nu 3esæd sceortlice on En3lisc þis hali3e godspell... – We have briefly (shortly) given the explanation of this holy gospel into English... [YCOE: Ælfric’s Homilies Supplemental, 8:50.1194].

Obviously, in the Old English period, the reinterpretation of a compound word as a derived word took place, which changed the grammatical status of the second component – from a lexeme to a suffix. Moreover, the reduction and the subsequent loss of a vowel brought about the change **-lic** > **-lc** in the pronouns *hwilc*, *hwelc* ‘which’ and *swilc*, *swelc* ‘such’, as well as in *ælc* ‘each’.

Table 2. Changes in the subsystem of adjective-forming suffixes

Old English		Middle English		Modern English	
suffix	examples	suffix	examples	suffix	examples
-ede	<i>hōcede</i>	-ed(e)	<i>naked</i>	-ed	<i>naked, hooked</i>
-i3	<i>hāli3, misti3 īsi3, bysi3</i>	-y	<i>hali, holy; misty, busy, wery, guilty</i>	-y	<i>holy, misty, icy, busy, weary, guilty</i>
-en	<i>gylden, wyllen</i>	-en	<i>gulden, gilden</i>	-en	<i>golden, woollen</i>
-isc	<i>Englisc Frencisc</i>	-iss, -ish	<i>Englissh</i>	-ish	<i>English, Spanish</i>
-sum	<i>langsum hīersum</i>	-som(e)	<i>hoolsom</i>	-some	<i>wholesome, tiresome</i>
-feald (<fealdan)	<i>drīefeald seofonfeald manigfeald</i>	-fold	<i>threfold</i>	-fold	<i>twofold, manyfold</i>
-full (<full)	<i>sorgfull synnfull carful</i>	-ful(l)	<i>synneful, sunneful, careful</i>	-ful	<i>sinful, careful</i>
-lēas (<lēas)	<i>slēoplēas reccelēas</i>	-lees	<i>sleeplees, waterlees</i>	-less	<i>sleepless, reckless, waterless</i>
-lic (<lic)	<i>frēondlic dēadlic gēarlic, luflic</i>	-ly	<i>dedly, hoomly, yearly</i>	-ly	<i>friendly deadly, lovely, homely</i>
-weard	<i>hāmweard inneweard</i>	-ward	<i>hoomeward</i>	-ward	<i>homeward, southward</i>
		-able/ -ible	<i>admirable flexible</i>	-able/ -ible	<i>admirable, flexible</i>
		-ous	<i>curious, thunder- ous</i>	-ous	<i>curious</i>
		-ent	<i>indigent</i>	-ent	<i>indigent</i>
		-ate	<i>immediate</i>	-ate	<i>immediate</i>
		-ie	<i>contrarie</i>	-ry	<i>contrary</i>

Old English verbs did not have an elaborate system of suffixes. In Middle English it was considerably enriched by borrowings.

Word-formation processes have always played a significant role in the English language. Starting from around the 7th century a great number of new words and concepts connected with Christianity and Christianisation have entered English. An interesting fact is that loans could take Germanic suffixes, as in: *preosthad* ‘priesthood’, *clerihad*, *biscophad* ‘episcopate’, *cristendom* ‘Christendom’. Later on the same process is observed with the French root-morphemes *secret-nesse* (found in G. Chaucer), *simpleness* (W. Shakespeare), and *abnormalness* (J. Benson). This shows that the receiving

system’s parameters were rather stable; they modified the incoming words, thus adjusting the latter to the system. In Otto Jespersen’s words, it is rather the natural thing for a language to utilise its own resources before drawing on other languages [Jespersen 1905: 48].

A vivid example of the fact that ‘in not a few cases, the English soil has proved more fertilising than the French soil from which words were transplanted’ [ibidem, 110] is the French noun *mutin* that has very few derivatives in its native language (only *mutineer* and *mutinerie*) but on entering the

English language it gave birth to quite a number of words, such as: *mutine* (n), *mutine* (v), *mutinous* (adj), *mutinously* (adv), *mutinousness* (n), *mutiny* (n), *mutiny* (v), *mutineer* (n), *mutineer* (v), *mutinise* (v).

Table 3. Changes in the subsystem of verb-forming suffixes

Old English		Middle English		Modern English	
suffix	examples	suffix	examples	suffix	examples
-sian	<i>clānsian, bletsian</i>	-sen	<i>blesen</i>	-	
-lācan	<i>nēalācan</i>	-lechen	<i>nehlechen</i>	-	
-ettan	<i>bliccettan, coh-hettan</i>	-etten		-	
		-ish	<i>astonish, admonish</i>	-ish	<i>astonish</i>
		-er	<i>render, surrender</i>	-er	<i>surrender</i>
		-fy	<i>scarify, tipsify</i>	-(i)fy	<i>justify</i>
				-en	<i>widen</i>
				-ise/-ize	<i>popularise</i>
				-ate	<i>chlorinate</i>

Table 4. Changes in the subsystem of English prefixes

Old English		Middle English		Modern English	
prefix	examples	prefix	examples	prefix	examples
ā- ('away')	<i>ā-rīsan</i> 'arise', <i>ā-byrgan</i> 'compensate for', <i>ā-bītan</i> 'bite'	a-	<i>abuggen, arisen, abiten</i>	-	
ǣg- (generalisation)	<i>ǣg-hwā</i> 'all', <i>ǣg-hwēr</i> 'everywhere'	ay-, ei-	<i>either</i>	-	
be- ('about', 'around')	<i>be-rīdan</i> 'ride round', <i>begān</i> 'go round', <i>be-cuman</i>	be-, bi-	<i>bicomen, bisetten</i>	-	<i>become beset</i>
be- (deprivative)	<i>be-dācan</i> 'deprive', <i>be-hēafđian</i> 'behead'	be-, bi-	<i>bifallen, bihelden</i>	-	<i>befall, behold</i>
for- (intensifier)	<i>for-bāernan</i> 'burn up', <i>for-bēodan</i>	for-	<i>for-beden</i>	-	<i>forbid</i>
ge- (a perfective sense)	<i>ge-āscian</i> 'find out', <i>ge-weald</i> 'power' <i>ge-writ</i> 'write'	i-, y-	<i>iwold, iweld, i-writ</i>	-	
mis- (negative)	<i>mis-bēodan, mis-dōn</i> 'do ill'	mys-	<i>mys-beden, mys-doon</i>	mis-	
of- (intensifier)	<i>of-slēan</i> 'kill', <i>of-tēon</i> 'take away'	of-	<i>of-sleen, of-slayen</i>	-	
ofer- (over-)	<i>ofer-cuman</i> 'overcome'	over-	<i>over-comen</i>	over-	<i>overcome</i>
on-, an- (negative)	<i>on-bindan</i> 'unbind', <i>on-lūcan</i> 'unlock'	-		-	
or- (deprivative)	<i>or-mōd</i> 'without courage', <i>or-sorg</i> 'careless'	-		-	
or- (early, original, beginning)	<i>or-eald</i> 'of great age', <i>or-Đanc</i> 'inborn thought, ingenuity, skill'	-		-	
tō- (separation)	<i>tō-faran</i> v.i. 'go apart', <i>tō-breccan</i> 'break into pieces'	to-	<i>tofaren, tocume, tocome, tobreken</i>	-	
un- (negative)	<i>un-gecnāwen, un-hold</i> 'unfriendly'	un-	<i>unknowen</i>	un-	<i>unknown</i>
un- (pejorative)	<i>un-gieftu</i> 'evil gift', <i>un-dæd</i> 'bad deed'	un-			
wan- (deprivative, negative)	<i>wan-hāl</i> 'not hale, ill', <i>wan-hoga</i> 'thoughtless man'	-		-	
wiĐ- ('against')	<i>wiĐ-cēosan</i> 'reject', <i>wiĐ-cweĐan</i> 'contradict', <i>wiĐ-feohtend</i> 'enemy'	with-		with-	<i>withdraw</i>
ymb- ('around')	<i>ymb-gang</i> 'circuit, circumference', <i>ymb-lādan</i> 'lead round'	-		-	
		dis-/ des-	<i>disappoint, distrust</i>	dis-/ des-	
		en-	<i>encage, encircle</i>	en-/ em-	<i>encircle, embed</i>

Prefixes. In Old English, prefixes were used with various word classes to:

- stress the meaning of the base of the word, as in: *Sume*

wīg fornōm [The Wanderer, line 80] / lit.: some-ACC/ war/took away/ – 'War destroyed several'. (OE *niman* 'take', OE *forniman* 'take away').

- show negation, e.g. *and sēde him unforht, 'Witodlice ðū wære wyrðe sleges nū, <...>'* [Ælfric's Life of St. Edmund, line 189] – 'and said to him unafraid, 'Certainly you were worthy of death now', <...>'.

- mark the grammatical category of aspect of the verbs, as in: *Æfter Pysum wordum hē gewende tō ðām ærendracan <...>* [Ælfric's Life of St. Edmund, line 188] – 'after these words he returned to that messenger <...>'.

However, most of the Old English prefixes lost their productivity and gradually went out of use in later periods, while some others appeared to be employed in the process of word formation (see Table 4). This proves a dynamic character of the subsystem of affixation in the English language. In Modern English, there are far more prefixes than in Old English or in Middle English. Moreover, many of the original Germanic prefixes were lost. In the late 10th century, the subsystem of prefixes underwent desingression as a result of the weakening of the meaning of prefixes and their chaotic usage. Weakening of the subsystem of prefixes made it vulnerable to foreign influence; it thus changed the degree of anisotropy of the given part of the language megasystem and, in fact, prepared the ground for new elements that began to appear in usage in the late 11th century.

Most prefixes used in Modern English are of Latin or Greek origin. Among them: *anti-, pro-, contra-, counter-; non-, circum-, extra-, fore-, inter-, intra-, mid-, out-, over-, sub-, super-, tele-, trans-, under-; macro-, mega-, micro-, hyper-, hypo-; ante-, ex-, neo-, post-, pre-, re-; mono-, uni-, poly-, multi-, semi-, bi-, di-*, to mention just a few. They can

be grouped semantically – into locative, temporal, quantitative, negative, those indicating size, etc.

The origin of prefixes is also essential. Table 4 above shows the adverbial or prepositional semantics of certain prefixes in Old English. Obviously, prefix-contained lexemes were originally compound (two-stemmed) words. Let us assume that in the course of time it was a stress shift within a compound word that brought about the blending of the two stems into one word in which the second component was reinterpreted as a root morpheme while the first component compressed to an affix preceding it (hence the term 'prefix' meaning 'coming before, preceding'). Thus, it is possible to conclude that *the form of a word is not a limited symmetrical unity but an evolving dynamic integrity*. This proves a *fractal principle* of word-formation in English.

Conclusions. On the whole, the word-formation subsystem of the English language reveals features of a synergetic system, since it is open, dynamic and fractally-organised. When 'unpacking' a (today) simple word, studying its inner structure, unveiling the ways of its 'birth', we may find out that it is of a complex organisation and includes in itself formerly independent words, now transformed into supporting instruments (prefixes, suffixes, connecting elements, etc.) of word-formation processes.

Synergetics has offered powerful research equipment for science and the humanities. It is seen as a conceptual-methodological basis for interdisciplinary synthesis of knowledge, a sort of bridge between various spheres of scientific activity. New discoveries still lie ahead...

REFERENCES

1. Dombrovan, Tetiana. (2012) Linguistic Synergetics: A hopeful look towards future // European Science and Technology: 3rd International research and practice conference (Munich, 30–31 October, 2012). Vol. II. Publ. Office Vela Verlag Waldkraiburg. Munich, Germany. – pp. 116–118.
2. Haken, Hermann (1977). Synergetics. An Introduction. (Springer Series in Synergetics) – Berlin: Springer-Verlag.
3. Jespersen, Otto. Growth and Structure of the English Language. Leipzig: Teubner, 1905. – 274 p.
4. Kastovsky, Dieter (2005). Semantics and vocabulary. In: The Cambridge History of the English language, Vol.1. The Beginnings to 1066. Edited by Richard M. Hogg. Cambridge: Cambridge University Press. – pp. 290–408.
5. Mitchell, Bruce, and Fred C. Robinson (1997). A Guide to Old English. 5th ed. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
6. Smirnitckii A.I. (1998). Drevneangliiskii iazyk. – M.: MGU imeni M.V.Lomonosova. (In Russian).
7. Taranec V.G. (2009). Tripilskii substrat: Pokhodzhennia davnoevropeiskikh mov. – Odesa: ORIDU NADU. (In Ukrainian).

SOURCES

1. Ælfric's Life of St. Edmund. In: Mitchell, Bruce, and Fred C. Robinson. A Guide to Old English. 5th ed. Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 1997. – pp. 195–203.
2. Bede's Account of the Poet Cædmon. In: Mitchell, Bruce, and Fred C. Robinson. A Guide to Old English. 5th ed. Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 1997. – pp. 220–225.
3. Beowulf [Electronic resource]. Mode of access: <http://www.fordham.edu/halsall/basis/Beowulf-oe.asp>
4. Beowulf: A Verse Translation (by Seamus Heaney). Edited by Daniel Donoghue. – New York: W.W. Norton & Co. Inc., 2002. – 256 p.
5. British National Corpus [Electronic resource]. Mode of access: <http://www.natcorp.ox.ac.uk>
6. The York-(Toronto)-Helsinki Parsed Corpus of Old English Prose / Taylor, A., A. Warner, S. Pintzuk, and F. Beths. 2003. Project home page: [http://www-users.york.ac.uk/~lang22/YCOE/YcoeHome.htm\(YCOE\)](http://www-users.york.ac.uk/~lang22/YCOE/YcoeHome.htm(YCOE)).

Диахроническая лингвосинергетика: в фокусе – простые и производные слова

Т. И. Домброван

Аннотация. В статье предпринята попытка рассмотреть морфологическую структуру слов английского языка с позиций новой научной парадигмы, которую представляет синергетика. Методологическая особенность синергетики заключается в изучении процессов эволюции как многоступенчатой самоорганизации определенного структурного единства. Язык определяется как синергетическая система благодаря таким его основным характеристикам, как открытость, нелинейность, динамичность и фрактальность организации. Словообразовательная система в целом и, в частности, подсистема аффиксов как функциональных единиц для образования новых слов, также представляет собой синергетическую систему, поскольку обладает характеристиками таковой и подвержена изменениям под влиянием внешних факторов, воздействующих на языковую систему.

Ключевые слова: синергетика, диахроническая синергетика, синергетическая система, язык, структура слова, английский язык.

POLITOLOGY

Транснаціоналізація аналітичних центрів у процесі глобалізації

І. І. Петренко

Кафедра політичних наук, Київський національний університет імені Траса Шевченка, м. Київ, Україна

Paper received 10.10.17; Revised 16.10.17; Accepted for publication 20.10.17.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2017-146V24-05>

Анотація. Проаналізовано процес транснаціоналізації аналітичних центрів, його причини, умови та особливості. Розглянуто вплив глобалізації на роботу сучасних аналітичних центрів. Досліджено діяльність аналітичних центрів на глобальному рівні, причини збільшення їх впливу та специфіку створення глобальних мереж.

Ключові слова: аналітичний центр, “фабрики думок”, транснаціоналізація, глобалізація.

У сьогоднішньому світі майже всі сучасні проблеми мають глобальний характер. Без включення в глобальний контекст в нинішніх умовах жодна держава не в змозі забезпечити достойний рівень розвитку економіки, безпеки, захисту прав громадян тощо.

Багато вчених досліджуючи “фабрики думок” розглядають їх як глобальний феномен, тим самим підкреслюючи їх значення у виробленні й прийнятті світової політики. Досить багато “фабрик думок” ставлять перед собою глобальні завдання. Не останню роль в цьому відіграє велика кількість акторів, що діють на глобальному рівні. Відповідно, одні з цих акторів формують глобальний порядок денний та правила гри, а інші – намагаються вплинути на цей процес з метою, щоб їхні інтереси були враховані й так чи інакше задоволені.

Транснаціоналізація аналітичних центрів, їх діяльність на глобальному рівні та вплив глобалізації на їх роботу є предметом дослідження багатьох вчених. Це такі науковці як Н. Беляєва, Ф. Войтоловський, А. Денхем, Д. Зайцев, С. Леді, Дж. МакГанн, Д. Медоувз, В. Райніке, Р. Сабатіні, Д. Стоун, В. Філіппов, М. Хаджер та інші.

Інтелектуальна транснаціоналізація ФД в ХХ столітті відбувалась шляхом створення багатонаціональних інтелектуальних інститутів. Такий же процес відбувався у напрямку транснаціоналізації аналітичної діяльності тих центрів, які раніше були переважно національними. Багато великих організацій почали працювати поза прив’язкою до національної тематики і замовленнями, отримуючи фінансування безпосередньо від ТНК та іноземних фондів під розробку тем, в яких зацікавлені відповідні спонсори. Створювалися дослідницькі представництва та повноцінно діючі експертно-аналітичні центри одних держав в інших країнах. До їх роботи часто залучалися експерти з усього світу. Як приклад подібних процесів можемо назвати створення американським Фондом Карнегі в 1993 році великого дослідницького центру в Росії, а також утворення філіалів в 2001 році в США та Сінгапурі британським Міжнародним інститутом стратегічних досліджень. До цього можемо ще додати створення Корпорацією РЕНД відділень та дослідницьких груп в Німеччині, Великобританії, Нідерландах та Катарі.

ФД зазнали змін у зв’язку з глобалізацією. Глобалізація змусила змінити ФД свої дослідницькі програми, вийти за рамки національних питань і охопити

вирішення глобальних питань. У тандемі з глобалізацією дослідних програм відбулось і глобальне поширення досліджень ФД через Інтернет. Багато хто думає, що ФД були важливими коментаторами глобалізації. Водночас поряд з глобалізацією можна спостерігати й регіоналізацію ФД, тобто зростання їх впливу на вироблення політики не лише певної країни, а й цілого регіону [11].

ФД у різних регіонах світу не можуть дозволити собі ігнорувати регіональні і глобальні домени політичних дискусій. Національний суверенітет піддається ерозії і з’являються нові форми політичних повноважень з регіонального і глобального управління. ФД змушені виступати на нових аренах прийняття рішень за межами національної держави і брати участь в транснаціональних мережах і державно-приватному глобальному співробітництві.

Перевагами глобальних і регіональних взаємодій є широкі можливості для побудови аналітичного потенціалу через доступ до міжнародного досвіду і “найкращої практики” у сфері аналізу політики. Партнерство в міжнародних дослідних проектах – це доступ до ресурсів: фінансових, інформаційних (дані), досвіду і підтримки. Недоліком подібної співпраці є те, що міжнародна мережа коштує дорого, забирає багато часу і відволікає від інших організаційних заходів [11].

Дж. МакГанн та Р. Сабатіні виокремлюють три головні тенденції розвитку і зростання впливу аналітичних організацій на глобальному рівні: 1) розповсюдження та збільшення їх кількості у всьому світі; 2) їх вплив на розробку та оцінку публічної політики не лише на локальному і національному рівні, але й на глобальному рівні; 3) створення мереж аналітичних центрів і більш широких мереж між політичними акторами та аналітичними спільнотами [7].

Д. Стоун і А. Денхем виокремлюють декілька причин транснаціоналізації аналітичних спільнот: 1) експансія міжнародних порядків денних; 2) виклики державному суверенітету; 3) зростаюча влада транснаціональних спільнот у виробленні політичних рішень [10, р. 35]. До них варто також віднести активність міжнародних організацій (ООН, Всесвітній банк, МВФ, ВТО), які часто залучають аналітичні центри до своєї діяльності, а також допомога у розвитку глобальних аналітичних спільнот зі сторони інших глобальних акторів (транснаціональні фонди) і регіональних міждержавних організацій (ЄС).

Також вчені виокремлюють і внутрішні умови транснаціоналізації аналітичних спільнот, які пов'язані із ситуацією в даній державі, зокрема це: 1) конкуренція на національному рівні як спосіб розвитку діяльності аналітичних центрів; 2) авторитарний контроль змушує аналітичні центри шукати можливості уникнути виключення з національної політичної спільноти і залучати альтернативні джерела підтримки в інших країнах [7; 10]; 3) професійність, компетентність та потрібність.

Завдячуючи глобалізації національні уряди вже не відіграють виняткову роль у розробці та здійсненні політичних курсів. Звичайно, національні держави продовжують залишатися важливими, а в деяких аспектах все ключовими акторами в координації публічної політики у сфері транснаціонального (глобального і регіонального) управління. Проте, втручання нових акторів по-новому впливає як на національну політику, так і на визначення політичних курсів на міжнародному і наднаціональному (наприклад, ЄС) рівнях. Взаємини між неурядовими та недержавними акторами стали більш різноманітними [4, с. 175–179].

Міжнародні неурядові організації можуть ефективно кидати виклик легітимно сформульованим національним політичним курсам, а наднаціональна публічна політика (наприклад, директиви ЄС) є обов'язковою для національних держав – учасниць європейської інтеграції. Публічні політики країн – членів ЄС можуть бути навіть насильно приведені у відповідність з наднаціональним публічним політичним курсом, не створеним в рамках демократичного процесу вироблення політичних рішень (наприклад, в наднаціональному суді) [1, с. 71].

З кінця 1960-х років на Заході поширюється тенденція до транснаціоналізації експертно-ідеологічної роботи. Спеціалісти з США починають брати участь у роботі науково-ідеологічних центрів інших країн Заходу, а до розробок американських аналітичних центрів залучались експерти з Великобританії та інших країн Західної Європи. З'являються недержавні політико-аналітичні структури, що не лише об'єднували експертів та ідеологів з різних країн, але і були не прив'язані у своїй роботі до однієї країни, а своєю метою визначали – розробку прогнозів і стратегій розвитку всього людства. Одним із перших і найбільш відомих транснаціональних ФД став створений в 1968 році Римський клуб (The club of Rome) [12]. Прикладом ще одного впливового транснаціонального аналітичного центру першого покоління можна вважати Тресторонню комісію (The Trilateral Commission) [14], яка була створена в 1973 році.

Транснаціональні центри відрізнялись не лише спрямованістю аналітичної роботи, але і організаційними особливостями – наявністю штаб-квартир у різних країнах. На відміну від національних експертних структур, діяльність яких фінансувалась капіталом країн походження, спонсором транснаціональних центрів стали ТНК.

Глобалізація значно вплинула на розвиток “фабрик думок” у всьому світі. Становленню аналітичних центрів на глобальному рівні сприяє розвитку різних форм їх організації, які можна розділити на дві великі групи: глобальні аналітичні центри і глобальні аналі-

тичні мережі. Дж. МакГанн і Р. Сабатіні визначають глобальні аналітичні центри як структури, які представлені декількома партнерськими організаціями, підрозділами чи філіалами на двох чи декількох континентах, які пов'язанні загальною місією, програмами і проектами, включають регіональні офіси з місцевими аналітиками, пропонують аналітичний продукт глобальній публіці, мають різноманітні міжнародні джерела фінансування [7]. До таких центрів можна віднести: Фонд Карнегі за міжнародний мир, Інститут Брукінгса, Корпорація РЕНД, Міжнародна антикризова група, низка політичних фондів Німеччини та інші.

По суті аналітична мережа є багатофункціональним утворенням з різноманітними організаційними формами участі та учасників, яке об'єднує аналітичні центри, академічні інститути, приватні компанії та окремих дослідників по всьому світі, які проводять прикладні міждисциплінарні дослідження і надають різноманітні аналітичні послуги. До таких мереж ми можемо віднести: Фонд економічних досліджень Атлас (Atlas Economic Research Foundation or Atlas network); асоціація автономних дослідницьких інститутів країн Латинської Америки і Карибського басейну ФЛАККО (FLACSO); Global ThinkNet – мережа, що підтримується аналітиками з Азіатсько-Тихоокеанського регіону; Глобальна мережа розвитку (Global Development Network, GDN); мережа OneWorld – віртуальна мережа, яка допомагає отримувати професійні експертні поради з різноманітних проблем через мобільні телефони чи електронну пошту.

Наприкінці ХХ століття розвиток інформаційних технологій і процеси глобалізації призвели до трансформації ролі і форми традиційних аналітичних центрів. Сьогодні АЦ дуже активно використовують Інтернет у своїй роботі для трансляції власних ідей, він є інструментом просування проектів, рішень АЦ, забезпечує інформування користувачів про власну діяльність. Таким чином, робота сайту організації, наповнення його актуальною інформацією – одне із важливих завдань сучасного АЦ.

Незалежні ФД є глобальними в тому сенсі, що є групою акторів глобального громадянського суспільства. “Фабрики думок” взаємодіють з громадськими рухами і НУО, створюючи з ними коаліції прихильників певної політики надаючи експертні знання щодо різних питань публічної політики. ФД створили свої власні транснаціональні мережі. Наприклад, PASOS – регіональна мережа інститутів дослідження політики Фонду Відкрите Суспільство в країнах Центральної та Східної Європи тощо.

Діяльність щодо створення подібних мереж має різні форми взаємодії окремих центрів: міжособистісна взаємодія, контакти організацій, взаємодія через Інтернет.

Також прикладами створення подібних мереж можна назвати програму “Глобальна політика” Фонду міжнародного миру Карнегі, “Мережу глобального розвитку” Всесвітнього банку, “Глобальну мережу публічної політики” ООН тощо. В межах даних заходів прагнучи створити глобальні мережі було налагоджено партнерство з аналітичними центрами по всьому світу, які будуть аналізувати світові проблеми,

намагатись формувати зовнішню політику і впливати на програми і пріоритети міжнародних інститутів [3, с. 30-32].

Отже, новою тенденцією інтелектуальної трансформації у 2000-ні роки, завдяки розвитку Інтернету, стало виникнення національних, регіональних та глобальних структур у формі мережових об'єднань аналітичних центрів. На базі мереж здійснюється обмін інформацією, спільне виконання політичних замовлень, створення колективних пропагандистських ресурсів, тематичний розподіл ресурсів, координація роботи, узгодження ідейно-політичних позицій щодо тих чи інших питань. Інтеграція ФД в мережові структури відбувається переважно двома шляхами: 1) коли об'єднуються зусилля центрів близької ідеологічної орієнтації (наприклад, Стокгольмська мережа, що об'єднує декілька десятків європейських ліберально-консервативних ФД) [13]; 2) коли невеликі експертні структури, що працюють над вузькою проблематикою, об'єднують зусилля для формування спільних позицій щодо більш широких, глобальних політико-економічних питань, або ж коли взаємодіють центри, що досліджують близьку проблематику (наприклад, Європейська мережа політичних інститутів (European Policy Institutes Network), яка об'єднує ФД, які досліджують процеси європейської інтеграції і просувають пан-європейські ідеї) [5].

Отже, аналітичні центри створюють глобальні мережі. Ідея формування глобальних спільнот публічної політики (global policy community) була запропонована ще в 1998 році. На думку В. Рейніке цьому сприяли: революція в комунікативних технологіях; глобалізація міжнародної економіки; інтернаціоналізація освіти; "експансія" міжнародних інститутів і організацій на територію національних держав. Все це зумовило створення спільних міжнародних, освітніх, дослідницьких, аналітичних майданчиків [8]. Точками комунікації сучасних аналітичних центрів виступають традиційно Нью-Йорк, Вашингтон, Женева, Париж, Брюссель, Бразилія, Пекін, Анкара, Маніла, Мехіко. Варто також сказати, що кількість таких точок зростає.

На практиці, в подібних об'єднаннях завжди є група провідних центрів з найбільш розвинених країн, які виступають у ролі головних генераторів ідей для всієї спільноти. Інші ж зазвичай зайняті пристосуванням ідей лідерів до місцевих умов та їх пропагандою. Фактично небагато аналітичних центрів є дійсно креативними і здатними самостійно виробляти політичні ідеї та концепції.

Політична глобалізація стимулювала зростання потреби як у формуванні загальносвітових уявлень про перспективи і протікання процесів глобального розвитку, так і в розробці стратегій управління рефлексією світової громадської думки з приводу того, що відбувається. Краще всього реальною базою для подібної координації могли бути західні аналітичні центри. Тому вони опинились в центрі системи світового інтелектуально-політичного регулювання [3, с. 28-30; 2].

З огляду на це, не можна не погодитись з російським дослідником Ф. Войтолоським, який зазначає, що гнучка і здатна до швидкого реагування до зміни ре-

льності система недержавних аналітичних центрів – не лише засіб забезпечення лідерства Заходу на світовому ринку політико-економічної експертизи, але й інструмент впливу провідних західних держав і міжнародних організацій. Транснаціоналізація сфери вироблення загальносвітових політичних ідей сприяє поглибленню впливу Заходу і зміцнює домінування західної й американської науково-ідеологічної спільноти [2].

Таким чином, ще однією особливістю транснаціоналізації ФД є використання цих організацій як неофіційного засобу для держави просувати свої інтереси за кордоном. Американські фонди та міжнародні організації "експортували" американську модель ФД до країн Центральної та Східної Європи, Азії, Близького Сходу і Північної Африки. Ця модель стала об'єктом політики у сфері розвитку та організаційним інструментом як для створення потенціалу у сфері розробки політики, так і для просування побудови громадянського суспільства на американській або західній лад у різних країнах світу [11]. На більш прозаїчному рівні ФД регулярно забезпечують громадську платформу для високопоставлених гостей та інших міжнародних заходів. Перебуваючи дещо за кулісами, ФД стали місцем для неформальної дипломатії.

У зв'язку з глобалізацією ФД також беруть участь в міжнародних процесах передачі політики, де вони виходять за рамки традиційного аналізу політики і займаються пропагандою і поширенням певних ідей і практик [6]. Наприклад, ФД виступили в якості "транспортних засобів" для поширення (транспортування) політики приватизації, стратегії боротьби з корупцією, конституційної реформи та концепції "нового публічного адміністрування". Місцеві ФД відіграють роль інтерпретації, синтезу та адаптації західних ідей та програм ("міжнародних уроків"), щоб вони відповідали національному контексту і юридичним вимогам. Окрім того, все важливішим стає включення експертизи ФД в напівофіційні товариства глобальної політики, що колективно створені бізнесом, НУО, міжнародними організаціями та урядами для передачі глобальних суспільних благ [9].

"Аналітичні центри є ключовими акторами у розповсюдженні політичних ідей і практик, тим самим сприяють політичному трансферу даних ідей і практик в глобальному контексті. Аналітичні центри стають впливовими акторами, які просувають політичний трансфер, коли вони переконують осіб, що приймають рішення, у своїй здатності володіти знаннями і проводити аналіз, що враховує політичний контекст" [6, р. 164].

Таким чином, ФД відіграють важливу роль у виробленні світової політики, багато з них нарощують вплив на глобальному рівні. Інтелектуальна транснаціоналізація ФД в ХХ століття відбувалась шляхом створення багатонаціональних інтелектуальних інститутів, а також транснаціоналізацією аналітичної діяльності тих ФД, які раніше були переважно національними. У тандемі з глобалізацією дослідних програм відбулось і глобальне поширення досліджень ФД через Інтернет. Національний суверенітет піддається ерозії і нові форми політичних повноважень

з'являються з регіонального і глобального управління. Новою тенденцією інтелектуальної трансформації у 2000-ні роки, завдяки розвитку Інтернету, стало виникнення національних, регіональних та глобальних структур у формі мережевих об'єднань аналітичних

центрів, а також більш широких мереж між політичними акторами та аналітичними спільнотами. Транснаціоналізація є інструментом розширення впливу провідних західних держав і міжнародних організацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналитические сообщества в публичной политике: глобальный феномен и российские практики / [редкол. : Н. Ю. Беляева (отв. ред.), Ш. Ш. Какабадзе, Д. Г. Зайцев]. М. : Российская ассоциация политической науки (РАПН); Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012. 253 с.
2. Войтоловский Ф. Производство интеллектуального пространства мировой политики [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий. URL: <http://gtmarket.ru/library/articles/1560>
3. Филиппов В. Аналитические центры вчера и сегодня. М.: ЛЕНАНД, 2016. 136 с.
4. Хаджер М. Публичная политика без государства? Анализ публичной политики и институционального вакуума // Политические науки. 2003. № 36 (2). С. 175–179
5. European Policy Institutes Network [Электронный ресурс] // Официальный веб-сайт. – URL: epin.org
6. Ladi S. Globalization, Policy Transfer and Think Tanks. Cheltenham, Edward Elgar. 2005. 217 p.
7. McGann J., Sabatini R. Global Think Tanks: Policy networks and Governance. Routledge, 2011. 192 p.
8. Reinicke W. Global Public Policy: Governing Without Government. Washington DC. Brookings Institution, 1998. 308 p
9. Reinicke W. 'The Other World Wide Web: Global Public Policy Networks' [Электронный ресурс] // Foreign Policy. 2000. URL: <http://www.la.utexas.edu/users/chenry/global/coursemats/Reinicke.htm>
10. Stone D., Denham A. (eds.). Think Tank Traditions: Policy Research and the Politics of Ideas. Manchester University Press, 2004. 322 p.
11. Stone D. Think Tanks and Policy Advice in Countries in Transition [Электронный ресурс]. 2005. URL: <https://think-asia.org/bitstream/handle/11540/3624/2005.09.dp36.think.tanks.jfppt.pdf?sequence=1>
12. The Club of Rome [Электронный ресурс] // Официальный веб-сайт. URL: <http://www.clubofrome.org>
13. The Stockholm Network [Электронный ресурс] // Официальный веб-сайт. URL: <http://www.stockholm-network.org>
14. The Trilateral Commission [Электронный ресурс] // Официальный веб-сайт. URL: <http://trilateral.org>

REFERENCES

1. Analytical communities in public policy: a global phenomenon and Russian practices / [Rare. : N. Yu. Belyaeva (editorial editors), S. Sh. Kakabadzze, D. G. Zaitsev]. - M.: Russian Association of Political Science (RAPN); The Russian Political Encyclopedia (ROSSPEN), 2012. 253 p.
2. Voitovsky F. Production of the intellectual space of world politics [Electronic resource] // Center for Humanitarian Technologies. URL: <http://gtmarket.ru/library/articles/1560>
3. Filippov V. Think Tanks yesterday and today. Moscow: LENAND, 2016. 136 p.
4. Hager M. Public policy without the state? Public policy analysis and institutional vacuum // Political Science. 2003. № 36 (2). Pp. 175-179.

Transnationalization of analytical centers in the process of globalization

I. I. Petrenko

Abstract. The process of transnationalization of Think Tanks, its causes, conditions and facilities are analyzed. The influence of globalization on the work of modern Think Tanks is considered. The activity of Think tanks at the global level, the reasons for increasing their influence and the specifics of creating global networks are researched.

Keywords: analytical center, think tanks, transnationalization, globalization.

Транснаціоналізація аналітичних центрів в процесі глобалізації

И. И. Петренко

Аннотация. Проанализировано процесс транснационализации аналітических центров, его причины, условия и особенности. Рассмотрено влияние глобализации на работу современных аналітических центров. Исследовано деятельность аналітических центров на глобальном уровне, причины увеличения их влияния и специфика создания глобальных сетей.

Ключевые слова: аналитический центр, «фабрика мысли», транснационализация, глобализация.

Еволюція формування «складних» україно-російських відносин у процесі становлення української державності

Н. П. Середюк

Національний університет «Острозька академія», м. Острів, Україна
Corresponding author. E-mail: nazar.seredyuk@gmail.com

Paper received 08.11.17; Revised 13.11.17; Accepted for publication 15.11.17.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2017-146V24-06>

Анотація. Досліджено особливості виникнення та розвитку україно-російських відносин як специфічного інструмента у формуванні зовнішньої політики України в контексті становлення української державності. Визначено основні етапи еволюції стратегічного партнерства в зовнішній політиці України та розроблено типологію відносин стратегічного партнерства України з Росією. Здійснено аналіз відносин стратегічного партнерства України та Росії на предмет їхньої відповідності критеріям та ознакам стратегічного партнерства. Оцінено ступінь ефективності використання інструмента стратегічного партнерства в дипломатичній практиці України у співробітництві з Росією.

Ключові слова: Україна, Росія, співробітництво, стратегічне партнерство, зовнішньополітична стратегія.

Постановка проблеми. Пострадянські країни зазнали особливого визначального впливу Росії на процеси державотворення, формування зовнішньої та внутрішньої політики. Беручи до уваги геополітичні та геостратегічні інтереси культурно-історичних українсько-російських відносин, можна стверджувати, що Росія відіграє унікальну роль у процесах становлення незалежної України.

Еволюція формування двосторонніх україно-російських відносин після Акту проголошення незалежності України, попри їхню масштабність й інтенсивність, постійно перебувають у статусі «складних»: недостатньо впорядковані, погано керовані та важко прогнозовані. Незалежність України розглядалася і розглядається російською елітою як прикре історичне «непорозуміння», а на думку В. Путіна розпад СРСР – «найбільша геополітична катастрофа ХХ століття».

З моменту набуття Україною статусу незалежної держави, відносини з Росією набули «особливих» відносин, зокрема П. Вошанов, прес-секретар президента Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки (РРФСР) Б. Єльцина, за його дорученням оголосив офіційну позицію Росії щодо відносин із «союзними республіками» (26 серпня 1991 року): «РРФСР залишає за собою право порушити питання про перегляд кордонів», а згодом (28 серпня 1991 року) віцепрезидент РФ О. Руцькой під час візиту до Києва погрожував переглядом кордонів у разі відокремлення України [8]. Заяви вищого політичного керівництва РФ про можливість перегляду лінії державних кордонів між Україною та Росією, висловлювання щодо перегляду статусу півострова Крим тощо, не додавали оптимізму розвитку відносин добросусідства та партнерства між державами.

Проблема стратегічного україно-російського партнерства виходить далеко за межі взаємин лише двох країн, і його розвиток не можна розглядати окремо від проблем глобалізації та визначення місця обох держав в цих процесах.

Сучасний стан україно-російських відносин визначає негативну динаміку їх розвитку, що дозволяє по-новому розставити геополітичні акценти в регіоні, підтвердити та зафіксувати факт суттєвої зміни геостратегічного становища обох держав.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема становлення та розвитку україно-російських стратегічних двосторонніх відносин досліджувалася у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема питання пріоритетних напрямків співробітництва України та Росії розкрито у роботах вітчизняних фахівців з питань

зовнішньої політики України, таких як С. Віднянського [5], О. Кучик [13], Л. Чекаленко [19]; дослідження окремих аспектів і напрямків стратегічного партнерства україно-російських відносин найшли відображення у наукових працях А. Гольцова [7], М. Дорошка, О. Ірхіна, І. Мельничук [14], Г. Перепелиці, Ю. Седляр [17], О. Скребець.

Британський та канадський політолог українського походження Т. Кузьо наголошує, що україно-російські взаємини постійно перебувають у стадії холодної війни на фоні спроб РФ «русифікувати» українську культуру та ведення політики втручання у внутрішні справи України, що цілком імовірно призведе до погіршення політичних відносин [22].

Старший науковий співробітник Норвезького науково-оборонного інституту Т. Буккволл дотримувався думки, що політика РФ щодо України тільки зміцнить її незалежність: за умови обмеженості реальних ресурсів для координації дій Києва у потрібному для Москви напрямку [21].

На думку В. Мироненко, стратегічне партнерство між Україною та Росією відіграє провідну роль в побудові нової моделі міжнародних відносин на Євразійському континенті [15].

В. Пасічник розглядає російську стратегію інтеграції України в євразійський простір як засіб встановлення повного контролю Москви над українськими ресурсами та територією, зберігаючи формальні ознаки її державності, що призведе до втрати суверенітету України і повної економічної та політичної залежності від Росії [16].

С. Андрущенко відзначає застосування «агресивної» політики РФ щодо країн пострадянського простору у відповідь на реалізацію планів формування Великої Європи, через використання військових, економічних, політичних та інформаційних важелів впливу [2, с. 235].

Погляди дослідників, підтримує і Л. Чекаленко, яка розглядає політику Росії як імперські наміри впливу на державотворчі процеси і політику України, що призведе до втрати незалежності і суверенітету України [19].

Проведений аналіз наукових досліджень та публікацій засвідчує, що науковці вивчають та аналізують україно-російські відносини в нових геополітичних умовах. Проте вивчення новітньої системи міждержавних відносин і співробітництва між Україною і Російською Федерацією залишається недостатнім.

Науковий інтерес щодо дослідження проблеми формування україно-російських відносин постійно зростає, що свідчить про важливість дослідження двосторонніх

відносин у процесі становлення української державності.

Мета дослідження – здійснити комплексний аналіз процесів та чинників, які обумовили формування стратегічного партнерства в україно-російських взаєминах, розкрити фактори, особливості і закономірні порушення умов стратегічного партнерства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Не зважаючи на постійні розмови про дружбу між «братськими» народами, конфлікти та суперечки між Україною і Росією тривають впродовж всієї історії незалежності.

Дипломатичні відносини між самостійними Російською Федерацією та Україною, після розпаду Радянського Союзу (1991 р.), були встановлені 14 лютого 1992 року. Проблемні питання розподілу активів і пасивів колишнього СРСР, його військового потенціалу, закордонного майна, нерухоності тощо впливало на певну конфронтаційність двосторонніх україно-російських відносин [6].

Перше десятиліття незалежності країн було сповнене конфліктів щодо поділу Чорноморського флоту, який базувався в Криму (після розпаду СРСР на півострові дислокувалося 100-тисячне угруповання єдиного флоту СРСР).

Ще до офіційного визнання РФ незалежності України (4 грудня 1991 року) у жовтні 1991 року Верховна Рада ухвалила рішення про підпорядкування флоту Україні, таке ж рішення у 5 квітня 1992 року ухвалив президент Леонід Кравчук указом «Про перехід Чорноморського флоту в адміністративне підпорядкування Міністерству оборони України». Проте 7 квітня 1992 року російський президент Борис Єльцин видав указ «Про перехід під юрисдикцію Російської Федерації Чорноморського флоту». «Війну указів» довелося обговорити на спеціальній зустрічі, що відбулася 23 червня 1992 року в Дагомисі, де було підписано угоду про подальший розвиток міждержавних відносин, у якій наголошується на необхідності продовження переговорного процесу зі створення ВМФ Росії і ВМС України на базі Чорноморського флоту [4].

Прагнучи зміцнювати дружні, рівноправні і партнерські зв'язки між собою, що базуються на нормах і принципах міжнародного права, Україна і Росія 3 серпня 1992 року підписують угоду про принципи формування ВМС України та ВМФ Росії на базі Чорноморського флоту колишнього СРСР.

Важливе значення у розподілі ЧФ мають «масандрівські угоди», укладені Україною та РФ 3 вересня 1993 року у передмісті Ялти Масандрі, стосувалися врегулювання проблем поділу Чорноморського флоту колишнього СРСР та утилізації ядерної зброї, що знаходилася на території України. Під час переговорного процесу було досягнуто домовленості про спільне керівництво Чорноморським флотом до моменту утворення окремих флотів.

Новий етап відносин України та Росії розпочався в 1994 році з приходом до влади Леоніда Кучми. Відносини двох держав за президентства Л. Кучми були найбільш сприятливими, збалансованими, прагматичним і певною мірою добросусідськими: почалося обговорення найбільш гострих питань двосторонніх російсько-українських відносин. В обіг було введено поняття «багатовекторність», що передбачало рух України в бік Заходу, при збереженні стабільних відносин з Росією.

Підписання тресторонньої угоди (Будапештський меморандум) між Україною, США та Росією про виведення з України і передачу стратегічної ядерної зброї під

контроль російського командування значно послабив обороноздатність України, проте зобов'язав Росію: поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України (ст. 1); утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України; утримуватись від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, і таким чином отримати будь-які переваги (ст. 3) тощо [9].

Важливим етапом у налагодженні україно-російських відносин стали події 9 червня 1995 року – в Сочі підписано угоду (між Борисом Єльциним і Леонідом Кучмою), відповідно до якої ЧФ Росії і ВМС України базуються роздільно, а основна база і штаб флоту перебувають у Севастополі. Майнові питання повинні бути урегульовані з урахуванням раніше досягнутої домовленості про розподіл майна навпіл.

28 травня 1997 року, ігноруючи ст. 17 Конституції України (прийнята 1996 р.) про заборону базування на території держави будь-яких іноземних військових формувань, було підписано «Угоду між Україною і Російською Федерацією про параметри поділу Чорноморського флоту» і погоджено строк знаходження флоту РФ у Севастополі до 2017 року.

Гострий переговорний процес, що супроводжувався часом конфліктними ситуаціями через несанкціонований вхід у порти України кораблів ЧМФ РФ, тривав майже сім років і, незважаючи на невдоволення РФ через необхідність визнання суверенітету України, завершився укладенням договору в Києві 31 травня 1997 року «Про дружбу, співробітництво і партнерство» у якому зафіксовано офіційне визнання кордонів (врегулювання протистояння навколо Севастополя та стабілізація ситуації щодо Автономної Республіки Крим), принципи стратегічного партнерства та поваги територіальної цілісності між країнами.

Підписання «Великого політичного договору» 1997 року сприяло налагодженню співробітництва: активізувалися процеси співпраці у торговельно-економічній, військово-промисловій та інших сферах; можливість зосередитися на вирішенні як внутрішніх, так і геополітичних проблем.

Ліквідовуючи наслідки важкої фінансової кризи 1998 р., Росія послабила політичний тиск на Україну, що передувало новому продуктивному етапу двосторонніх відносин з точки зору можливостей реалізації національних інтересів України.

Рубіж 1990-2000-х років став найбільш драматичним за всю історію незалежного існування України. За часом це співпало з початком другого терміну правління Л. Кучми (1999-2004 рр.).

«Касетний скандал» [12], що спричинив гостру політичну кризу 2000-2001 рр. під час якої пройшли акції «Україна без Кучми», дистанціював США та більшість країн-членів ЄС від України, що передувало відмову Києва від політики багатовекторності і неадекватне національним інтересам зближення з Росією.

У цей період відбувається зміщення акцентів у зовнішньополітичному курсі України. Перш за все, спостерігалось поліпшення двосторонніх відносин Москви і Києва, який став проявляти інтерес до розширення співробітництва з Росією.

Зацікавленість в розширенні двосторонніх україно-російських відносин стала знижуватися в міру того, як

Л. Кучма відновлював свої позиції всередині країни. У вересні 2003 року Л. Кучма у Москві презентував книгу «Україна – не Росія», у якій, зокрема, намагався роз'яснити позицію України щодо участі Росії у європейській інтеграції, що передувало значному погіршенню дружніх відносин.

Незважаючи на Договір про дружбу і Договір про сухопутний кордон між Україною та Російською Федерацією питання морських кордонів залишалося досить дискусійним і контроверсійним. Спроба побудови російською стороною в Керченській протоці дамби в напрямку українського острова Коса Тузла, спричинило дипломатичний скандал і загострення двосторонніх відносин (вересень 2003 р.). Подій навколо Тузли радикально змінили суспільні настрої, а уряд України на практиці перевірив відсутність гарантії територіальної недоторканності України, які були надані у грудні 1994 р. у Будапешті за відмову від ядерної зброї. Недотримання положень Меморандуму було і є відвертим і агресивним викликом не тільки Україні, а й усьому цивілізованому світові.

Ключовою подією загострення україно-російських відносин стали вибори Президента України 2004 року, які переросли у Помаранчеву революцію. Після масових протестів і повторного голосування Президентом України було обрано Віктора Ющенка. У відповідь на волевиявлення українського народу, яке суперечило планам Кремля (уряд Росії відкрито підтримував опонента В. Ющенко – Віктора Януковича), російські політики відверто підтримали дії окремих українських чиновників при владі, спрямовані на розчленування Української держави, а представники адміністрації російського Президента, політики, деякі депутати взяли участь у неконституційних з'їздах у регіонах України, що проголосили утворення незалежних республік у складі держави з подальшим їх приєднанням до Росії. Проте спроба анексії регіонів виявилася невдалою.

Російський уряд був роздратований зовнішньополітичним курсом нової української влади, спрямованим на пошук самостійної європейської інтеграції шляхом відмови від асиметричних стосунків з Росією [4]. Кремль у відповідь на позиції українського уряду щодо всебічної підтримки розвитку демократичного європейського суспільства, відкриті заяви В. Ющенко про готовність набуття членства в НАТО і перегляд термінів перебування ЧФ на території України і приведення його діяльності у відповідність з укладеними угодами та законодавством нашої держави, розпочав «газові війни» (січень 2006 р. і січень 2009 р.) – підвищення тарифів оплати за природний газ або відсутність газопостачання Росією. Політичний тиск Росії передував заяві В. Ющенко (лютий 2006 р.) про активну участь України у підготовці документів, які формують правову базу СЕП.

Напередодні дострокових парламентських виборів (2006 р.) виник конфлікт щодо конкретизації домовленостей оренди кримських баз ЧФ РФ. Перегляд угод щодо дислокації і статусу ЧФ міг спровокувати відмову Росії від «Великого договору» 1997 року, який визнає територіальну цілісність України.

Загостренню україно-російських відносин (2007 р.) передувала позиція Першого заступника міністра закордонних справ України В. Огризко про вивід ЧФ з України, що було негативно оцінено російською стороною. Згодом, у 2008 р., В. Ющенко, у зв'язку з подіями в Грузії (ЧФ РФ взяв участь у блокуванні грузинського

узбережжя під час російської агресії у Південній Осетії та Абхазії у серпні 2008 р., таким чином мимоволі втягнувши Україну у міжнародний конфлікт), підняв питання щодо статусу і термінів розміщення Чорноморського флоту на території України [5].

На початку 2009 р., Росія знову перекинула постачання газу й звинуватила Україну в його крадіжках. Після тривалих суперечок Прем'єр-міністр України – Юлія Тимошенко уклала скандальний газовий контракт із розрахунковою ціною газу на рівні 450 доларів за тисячу кубометрів за чіткою формулою (за президентства В. Януковича за даний договір Ю.Тимошенко посадили до в'язниці).

Упродовж 2005-2009 рр. позиція України у відносинах з РФ вирізнялася надмірною політизацією та домінуванням суб'єктивних чинників. Неминучим наслідком цього стали загальне охолодження взаємин, згорання політичних контактів, стагнація економічної співпраці, накопичення невирішених питань.

Зовнішня політика України у 2005-2010 рр. продемонструвала помилковість підміни ціннісної європейзації політичним дистанціюванням від Москви, яке не лише не забезпечило Києву пропорційного зближення з Брюсселем, а навпаки, на тлі загострення внутрішньополітичної кризи в країні стало додатковим чинником наростання «втоми від України» в ЄС і США.

Прихід до влади проросійського президента – В. Януковича (2010 р.) сприяв стрімкому налагодженню двосторонніх україно-російських відносин. Під час першого офіційного візиту (5 березня 2010 р.) Президента України до Москви було підписано Спільну заяву Президентів двох країн та започатковано новий етап взаємодії України та РФ, у якій зазначалась необхідність розвитку дружніх і конструктивних відносин, що ґрунтуються на взаєморозумінні і взаємоповазі [5].

21 квітня 2010 р., у відповідь на пропозицію Президента РФ Дмитра Медведєва про столарову знижку в ціні на газ для України виходячи з розрахунку вартості оренди баз ЧФ в Криму, було підписано угоду перебування ЧФ РФ на території України, відповідно до якої термін перебування російського флоту в Україні було продовжено з 2017 р. до 2042 р., що становило загрозу національній безпеці України.

Від моменту приходу до влади В. Януковича Україна і Росія підписали ряд угод з питань розвитку міжрегіональної та прикордонної співпраці, зокрема, інтеграцію торговельно-економічної взаємодії. Розвиток українсько-російського співробітництва в торговельно-економічній сфері розглядали через призму державницького прагматизму. Пожвавлення економічних зв'язків сприяли інтенсифікації взаємодії щодо покращення та оптимізації транспортного сполучення між Україною і РФ.

Важливо зазначити, що на етапі стрімкого розвитку україно-російських відносин виникали конфліктні ситуації, зокрема, «сирні війни» (інструмент економічного тиску Росії на Україну) – у першій половині 2012 р. розпочалося торговельно-економічне протистояння між Україною та Росією, пов'язане зі звинуваченнями Росії у надлишковому вмісті рослинних олій у твердих сирах експортованих з України до Росії. Загалом «сирна війна» підтвердила високу якість твердих сирів українського виробництва, але орієнтовні втрати українських виробників від невиконаного експорту становили близько 300 млн. дол. США.

Активно розвивалися українсько-російські зв'язки у

військово-промислового комплексі. Діапазон розробок регулювався переважно російськими інтересами в цьому процесі внаслідок більшої самодостатності Росії [6]. У 2011 р. на двосторонніх зустрічах міністрів оборони України та Росії вирішено залучити українські підприємства для модернізації кораблів ВМС Росії та утилізації їх озброєння та техніки.

У 2011-2013 роках Росія наполегливо пропонувала Україні різні варіанти налагодження тісної взаємодії в економічній сфері. Перш за все, це стосувалося приєднання до проекту створення Єдиного Економічного простору (ЄЕП). Зусилля Росії не принесли їй бажаного результату.

Зовнішня політика України зберегла свою спадкоємність, орієнтуючись на співпрацю із західними країнами. Заяви В. Януковича про необхідність україно-російського стратегічного партнерства відхилялася програмами і документами уряду, підтверджуючими, що європейська інтеграція залишається ключовим завданням української зовнішньої політики.

В кінці листопада 2013 року, за тиждень до саміту «Східне партнерство» у м. Вільнюс, уряд України прийняв рішення про припинення процесу підготовки укладення угоди про асоціацію між Україною та ЄС, одночасно наголосивши на необхідності нормалізації економічних відносин з Росією. Демонстративні зрадницькі дії В. Януковича спровокували масові протести у Києві та інших містах України – Революція Гідності.

Незважаючи на масові протести уряд України і Росії почав готувати заходи щодо інтеграції енергетичної, фінансової, оборонно-промислової, авіаційно-космічної сфер України і РФ. 17 грудня 2013 року під час зустрічі Президента РФ Володимира Путіна і Президента України В. Януковича у Москві, було погоджено підготовку приєднання України до Митного союзу – В. Янукович та його оточення вступили на прямий шлях до позбавлення України державного суверенітету і незалежності.

Переломним етапом двосторонніх україно-російських відносин стали події 18-20 лютого 2014 року – масові розстріли учасників Євромайдану за наказом керівництва країни.

20 лютого 2014 р. Російська Федерація розпочала військову операцію з окупації Криму. 27 лютого на порушення Будапештського меморандуму та Гельсінського заключного акту, за якими стверджувалася непорушність кордонів України, російські війська здійснили агресію проти України – захопили приміщення уряду і парламенту в Криму.

2010-2014 рр. – етап політично-небезпечного зближення з Російською Федерацією, наслідки якого стали фатальні для безпеки України та її територіальної цілісності.

Висновок. Беручи до уваги культурно-історичні особливості українсько-російських відносин, можна стверджувати, що Росія відіграє унікальну роль у процесах становлення незалежної України. Відносини України та Росії перебувають у постійному напруженні впродовж всього часу становлення та закріплення української державності: спостерігаються різні етапи охолодження та активізації співпраці.

Активізація або послаблення політичного тиску Росії на Україну змінювалися залежно від рівня внутрішньої стабільності російського суспільства: періоди підйому або кризового розвитку економіки й фінансової системи РФ.

З початку XXI століття україно-російські відносини визначалися винятковим рівнем лояльності – Київ готувався до інтеграції в контрольоване Москвою євразійське політико-економічне поле.

Українське керівництво не зважало, а, інколи, і сприяло спробам територіального зазіхання з боку Росії, проникнення на вітчизняний ринок, захоплення стратегічних об'єктів і цілих галузей, отримуючи від цих процесів відповідні дивіденди.

Проте, після початку неоголошеної війни Росією (2014 рік), вектор України стосовно РФ змінився на різко негативний – це пов'язано із звинуваченням Росії в порушенні Будапештського меморандуму 1994 р. Згідно з даним договором, Росія, США і Великобританія зобов'язалися в обмін на відмову України від прав на ядерну зброю дотримуватися її територіальної цілісності.

Посилення військового та політичного втручання Росії на території України – спроба РФ закріпити провідну роль на пострадянському просторі. Анексія Криму, військова агресія на Донбасі, всебічне сприяння РФ проявам сепаратизму, зазіхання на територіальну цілісність і державний суверенітет України повністю унеможливує співпрацю з Росією на правах партнерства.

На думку В. Горбуліна, Росія зацікавлена у слабкій Україні, що дозволяє РФ не лише домінувати, а й виглядати більш успішною на тлі сусіда, тому вона буде діяти мирними та силовими методами, щоб досягнути більш вигідного для себе «світопорядку» [8].

Перспектива подальших досліджень – вивчення та аналіз відносин Росії з Китаєм, США та Німеччиною, з метою формування стратегічної моделі співробітництва України з РФ у сучасній геополітичній ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева А. В. Украина и Россия на пути к политико-экономическому сотрудничеству: проблемы и перспективы / А. В. Алексеева, А. В. Рачипа. // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2013. – №4. – С. 476-479.
2. Андрущенко С.В. Україна в сучасному геополітичному середовищі: Монографія/С.В.Андрущенко.–К.: Логос, 2005.–288 с.
3. Белащенко Д. А. Проект «Восточное партнерство» и его значение для стран постсоветского пространства (на примере Украины) / Д. А. Белащенко. // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – 2013. – №4. – С. 320-325.
4. Віднянський С.В. Еволюція зовнішньої політики України (1991-2006 рр.) / С. В. Віднянський, А. Ю. Мартинов. // Український історичний журнал. – 2006. – № 4. – С. 32-51.
5. Віднянський С. В. Зовнішня політика України: еволюція концептуальних засад та проблеми реалізації? // С. В. Віднянський, А. Ю. Мартинов. // Український історичний журнал. – 2011. – №4. – С. 55-76.
6. Галик В. М. Україна в Європі і світі: Навчальний посібник / В. М. Галик. – К.: Знання, 2013. – 364 с.
7. Гольцов А. Г. Геополітика Російської Федерації в пострадянському просторі / А. Г. Гольцов. // Наукові праці МАУП. – 2015. – вип. 44(1). – С. 18-25.
8. Горбулін В. П'ять сценаріїв для україно-російських відносин [Е. ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://dt.ua/internal/p-yat-scenariyiv-dlya-ukrayino-rosiyskih-vidnosin_.html.
9. Горбулін докладно проаналізував, як Росія роками готувалася до агресії проти України. Навіть масова культура – елемент війни [Е. ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://detector.media/withoutsection/article/126174/2017-05-22-gorbulin-dokladno-proanalizuvav-yak-rosiya-rokami-gotuvalasya-do-agresii-proti-ukraini-navit-masova-kultura-element-viini/>.
10. Есип И. М. Российский вектор внешней политики Украины в 1994-2011 гг.: характеристика изменений в российско-украинских отношениях/И.М.Есип, К.М.Мелекесцев.//Бьлье годы. Российский исторический журнал. – 2012. – №2. – С. 54-61.
11. Зленко А. М. Зовнішньополітична стратегія і дипломатія

- України: Підруч. / А. М. Зленко. – К., 2008. – 379 с.
12. Касетний скандал [Е. ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Касетний_скандал
 13. Кучик О. С. Зовнішня політика України: Навч. посіб. / О. С. Кучик, О. А. Заяць. – К.: Знання, 2010. – 572 с.
 14. Мельничук І. М. Інтеграційні проекти Російської Федерації на пострадянському просторі : монографія / І. М. Мельничук. – Чернівці: Рута, 2015. – 399 с.
 15. Мироненко В. И. Российско-украинские отношения в 1991 – 2002 гг. Историкографический очерк / В. И. Мироненко. – Москва, 2004. – Режим доступу: http://vimironenko.narod.ru/sci/sci0002/sci0002.htm#_ftn1.
 16. Пасічник В. М. Національна ідея в контексті українсько-російських відносин/В.М. Пасічник.–Львів: Сполом, 2007.–182 с.
 17. Седляр Ю. О. Стратегічне партнерство в українсько-російських відносинах: Дис... канд. політ. наук: 23.00.04 /
 18. Ціватий В. Г. Зовнішня культурна політика України: форми, принципи, стратегії розвитку (1991-2011 рр.) / В. Г. Ціватий // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – К., 2011. – Вип. 20. – С. 80-93.
 19. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України (від давніх часів до наших днів): підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Л. Д. Чекаленко, С. Г. Федуняк; за заг. ред. Л. Д. Чекаленко. – К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. – 464 с.
 20. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України: Підручник / Л. Д. Чекаленко. – К.: «LAT&K», 2015. – 477 с.
 21. Bukkvol T. Off the Cuff Politics-Explaining Russia's Lack of a Ukraine Strategy / T. Bukkvol // Europe-Asia studies. – 2001. – vol. 53, No 8. – P.1142-1155.
 22. Kuzio T. Ukrainian Security Policy / T. Kuzio. – Washington DC: The Center for Strategic & International Studies and Praeger, 1995. – 168 p.

REFERENCES

1. Alekseeva A. Ukraine and Russia on the way to the political and economic cooperation: problems and prospects / A. Alekseeva, V. Rachipa. // Actual problems of the humanities and natural sciences. - 2013. - №4. - P. 476-479.
2. Andrushchenko S. Ukraine in the modern geopolitical environment: Monograph / S. Andrushchenko. - K.: Logos, 2005. - 288 p.
3. Belaschenko D. The Eastern partnership project and its importance for the post-Soviet Countries (on the Example of Ukraine) / D. Belaschenko. // The bulletin of the Nizhny Novgorod University named on the behalf of N.Lobachevsky. -2013. - №4. - P. 320-325.
4. Vidnyansky S. Evolution of the Ukrainian foreign policy (1991-2006) / S. Vidnyansky, A. Martynov. // The Ukrainian historical magazine. - 2006. - No. 4. - P. 32-51.
5. Vidnyansky S. The external policy of Ukraine: the evolution of conceptual foundations and problems of their realization? // S. Vinyansky, A. Martynov.// The Ukrainian historical magazine. - 2011. - No. 4. - P. 55-76.
6. Galik V. Ukraine in Europe and in the world: Textbook / V. Galik. - K.: Knowledge, 2013. - 364 p.
7. Goltsov A. The geopolity of the Russian Federation in the post-Soviet space / A. Goltsov. // Scientific Papers of the IAPM. - 2015 - Issue 44 (1). - P. 18-25.
8. Gorbulin V. Five scenarios of the partnership between Ukraine and Russia [E. source]-Mode of access to the resource: https://dt.ua/internal/p-yat-scenariyv-dlya-ukrayino-rosiyskih-vidnosin_.html.
9. Gorbulin has analyzed in details how Russia had been preparing for years the act of aggression against Ukraine. Even the mass culture is the element of war [E. source] - Mode of access to the resource: <http://detector.media/withoutsection/article/126174/2017-05-22-gorbulin-dokladno-proanalizuvav-yak-rosiya-rokami-gotuvalasya-do-agresii-proti-ukraini-navit-masova-kultura-element-viini/>.
10. Yesip I. The Russian direction of the Ukrainian foreign policy in 1994-2011: The characteristics of changes in the partnership between Ukraine and Russia / I. Essip, K. Melekestsev. // For years. Russian historical magazine. - 2012. - No. 2. - P. 54-61.
11. Zlenko A. The foreign policy strategy and diplomacy of Ukraine: Textbook / A. Zlenko. - K., 2008. - 379 p.
12. The Cassette Scandal [E. source] - Resource Access Mode: https://uk.wikipedia.org/wiki/Касетний_скандал
13. Kuchyk O. The Ukrainian foreign policy: Teach. manual / O. Kuchyk, O. Zayats. - K.: Knowledge, 2010. - 572 p.
14. Melnichuk I. The integration projects of the Russian Federation in the post-Soviet space: monograph / I. Melnychuk. - Chernivtsi: Rута, 2015. - 399 p.
15. Mironenko V. The business relations between Russia and Ukraine in 1991 – 2002. The Historiographical essay / V. Mironenko. - Moscow, 2004. - Mode of access: http://vimironenko.narod.ru/sci/sci0002/sci0002.htm#_ftn1.
16. Pasichnyk V. The national idea in the context of the Ukrainian and Russian relations / V. Beekeeper. - Lviv: Spolom, 2007. - 182 p.
17. Sedlyar Y. The strategic partnership in the Ukrainian and Russian relations: Dissertation of the candidate of political sciences: 23.00.04 / Y. Sedlar - K., 2005. - 229 p.
18. Zvatiy V. The foreign cultural policy of Ukraine: forms, principles and development strategies (1991-2011) / V. Tsivatiy // International relations of Ukraine: scientific searches and findings. - K., 2011. - Iss. 20. - P. 80-93.
19. Chekalenko L. The foreign policy of Ukraine (from then to now): textbook for students of the higher educational institutions / L. Chekalenko, S. Fedunyak; Editor in chief L. Chekalenko. - K.: Publishing house "Personnel", 2010. - 464 p.
20. Chekalenko L. The foreign policy of Ukraine: Textbook / L. Chekalenko. - K.: "LAT & K", 2015 - 477 pp.

The evolution of the “difficult” partnership forming between Ukraine and Russia during the process of the Ukrainian state system building

N. P. Serediuk

Abstract. The peculiarities of the Ukrainian and Russian evolution and development partnership forming were investigated as the specific tool in the formation of the Ukrainian foreign policy in the context of state system building in Ukraine. We defined the main evolution stages of the strategic partnership forming in the foreign policy of Ukraine and formed the specific typology of relations between Ukraine and Russia as the partners. We analyzed the strategic partnership between Ukraine and Russia according to their criteria and features. We estimated the efficiency level of the strategic partnership tool usage in the Ukrainian diplomacy practice during the partnership building with Russia.

Keywords: Ukraine, Russia, partnership, strategic partnership, foreign policy.

Эволюция формирования «сложных» украинно-росийских отношений в процессе становления украинской государственности

Н. П. Середюк

Аннотация. Исследованы особенности возникновения и развития украинно-росийских отношений как специфического инструмента в формировании внешней политики Украины в контексте становления украинской государственности. Определены основные этапы эволюции стратегического партнерства во внешней политике Украины и разработана типология отношений стратегического партнерства Украины с Россией. Осуществлен анализ отношений стратегического партнерства Украины и России на предмет их соответствия критериям и признакам стратегического партнерства. Оценена степень эффективности использования инструмента стратегического партнерства в дипломатической практике Украины в сотрудничестве с Россией.

Ключевые слова: Украина, Россия, сотрудничество, стратегическое партнерство, внешнеполитическая стратегия.

PSYCHOLOGY

Психологический профиль студентов как детерминант успеваемости

А. Х. Кобросли

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова, Одесса, Украина
Corresponding author. E-mail: alicea384@gmail.com

Paper received 16.11.17; Revised 19.11.17; Accepted for publication 20.11.17.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2017-146V24-07>

Аннотация. Статья посвящена комплексному исследованию влияния психологических факторов на успеваемость студентов таких как: тревожность, тип личности, волевая саморегуляция и способности. Актуальность исследования обусловлена тем, что выявление индивидуальных особенностей саморегуляции и уровня интеллектуального развития отличников и посредственно успевающих студентов является одной из основных проблем психологии и педагогики. Успеваемость студентов представляет собой как оценку познавательной деятельности, так и отношение студентов к выбранной специальности, степень соответствия интересов и склонностей индивидов процессу обучения. Успешность в учебной деятельности возможна, благодаря оптимальному психическому состоянию и активности личности. В настоящей статье описаны результаты эмпирического исследования, достоверность которых проверена и доказана методами математической обработки результатов.

Ключевые слова: успеваемость, психотип, локус контроля, способности, саморегуляция, интр-/экстернальность.

Введение. Взаимосвязь способностей и волевых качеств личности не была изучена в достаточном объеме как в отечественных, так и в зарубежных трудах ученых. Влияние способностей на успешность обучения не является однозначным. Наличие лишь высокого интеллектуального развития и обучаемости как общей умственной способности, не всегда обеспечивают своим обладателям успех в учебной деятельности. Успешность учебной деятельности зависит от структуры личностных свойств: стремления к достижению успеха, положительного отношения к выполняемой деятельности, но ведущую роль играют волевые качества. Для установления факторов, влияющих на успеваемость важно изучить именно индивидуально – психологические особенности студентов. Непосредственное значение для академической успеваемости имеют такие факторы: психофизиологические, среди которых сила нервной системы, интернальный или экстернальный локус контроля; самоорганизация; настойчивость, самообладание; гендерные различия; личностная и ситуативная тревожность, а также уровень развития способностей.

Краткий обзор публикаций по теме. Проблему успеваемости рассматривали такие ученые, как Кандыбович Л.А., Кузьмина Н.В., Ананьев Б. Г., Эльконин Д.Б., Давыдов В.В. и др. Низкая и высокая успеваемость традиционно анализировалась в современной психологии, особенно в педагогической. Однако аспект сравнительного анализа отличников и троечников в плане их личностного развития от детства до взрослости анализировался фрагментарно. Эмпирические данные, теоретические положения, важные для такого анализа, приводят в своих работах Вайзер Г.А., Жулидова Ю.А., Калмыкова З.И. и др. Вопросами специфики волевой саморегуляции и способностей занимались многие отечественные и зарубежные ученые. Значительный вклад в изучении данного вопроса внесли: Добрынин Н.Ф., Иванников В.А., Ильин Е.П., Калинин В.К., Рудик П.А., Рибо Т., Джемс В., Франкл В., Ананьев Б. Г., Выготский Л.В., Леонтьев А.Н., Теплов Б.М., Дружинин В.Д., Кеттел Р., Векслер Д. и др. [6]

Цель статьи — выявить психологические различия между студентами с разным уровнем успеваемости и

подтвердить ряд гипотез: низкая мотивация достижения и недостаточный волевой контроль могут привести к несоответствию уровня успеваемости в сопоставлении со способностями студентов; повышенная тревожность является ведущей чертой отличников; волевые качества студентов связаны с субъективным локусом контроля, направленность которого оказывает влияние на конкретные показатели эффективности учебной деятельности; способности в комплексе с индивидуально-психическими свойствами личности обеспечивают своим обладателям соответствующий уровень успеваемости.

Материалы и методы. Нами было проведено исследование по установлению различий психологических профилей студентов в связи с их успеваемостью. Выборка исследования: 60 студентов в возрасте от 16 до 27 лет, из них 30 девушек и 30 юношей с различной успеваемостью. Реализация исследования осуществлялась с помощью клинико-психологического метода, а также было использовано несколько методик, направленных на выявление различий между отлично и посредственно успевающими студентами. Для выявления связей между ними и выделения наиболее важных для данного исследования диагностических признаков был проведен корреляционный и факторный анализ данных по каждой из шкал, предлагаемых в методиках. Методиками исследования стали: 1) Краткий ориентировочный тест (КОТ) Э. Ф. Вандерлика (адапт. В. Н. Бузина), 2) тест-опросник «Уровень субъективного контроля (УСК)» Е.Ф. Бажина, 3) методика «Исследование волевой саморегуляции» А.В. Зверькова и Е.В. Эйдмана, 4) шкала тревожности Спилбергера - Ханина, 5) психогометрический тест С.Деллиндера, 6) цветовой тест отношений М. Люшера.

Результаты эмпирического исследования анализировали с учетом успеваемости студентов, которую оценивали по результатам сдачи экзаменов и годовому рейтингу. Студентов условно разделили на 2 группы: студенты с высокой и с низкой успеваемостью.

Результаты и их обсуждение. В результате статистической обработки были получены различия в психотипах отличников и троечников. Респонденты в зависимости от успеваемости отличаются по многим

параметрам друг от друга, рассмотрим данные различия подробнее.

Проведенное исследование состояния тревожности с помощью шкалы Спилбергера-Ханина показало, что динамика изменения данного состояния более выражена у девушек, чем у юношей. Доказательством тому являются результаты математико-статистической обработки, которые убедительно демонстрируют отмеченную тенденцию. Различия между уровнем личностной тревожности у юношей и девушек отличаются по средним значениям: у девушек - $51,30 \pm 1,79$, а у юношей - $44,20 \pm 1,793$ баллов ($p=0,05$). Среди отличников отмечается высокий уровень тревожности - $53,00 \pm 2,039$ ($p < 0,01$), что связано, по нашему мнению, со склонностью данной категории студентов предъявлять к себе довольно высокие требования, невыполнение которых может привести к нервным срывам, аффективным реакциям в ситуациях, где речь идет об их компетенции, престиже, самооценке. Именно поэтому высокий уровень тревожности для отличников является активизатором учебного процесса, делая его успешным и эффективным. [4]

Преобладающие способности в зависимости от пола студентов расположились следующим образом: у девушек была выявлена тенденция к превалированию вербальных способностей ($16,63 \pm 0,930$ баллов), что свидетельствует об умении обобщать и анализировать материал. У юношей хорошо развит уровень числовых способностей - $11,17 \pm 0,772$ баллов ($p \leq 0,05$) и отмечается тенденция к преобладанию логических способностей ($2,37 \pm 0,251$ баллов). Пространственные способности в некоторой степени развиты одинаково, с незначительным преобладанием у девушек, что предполагает быстрое и точное восприятие и усвоение получаемой информации, а также грамотную ее обработку, что способствует успешному освоению деятельности. Доказательством тому являются результаты математико-статистической обработки, которые убедительно демонстрируют отмеченную тенденцию.

По результатам методики КОТ группа отличников по показателю интегрального уровня общих способностей ($41,40 \pm 0,777$ баллов) в значительной мере превосходит результаты посредственно успевающих студентов ($20,70 \pm 1,084$ баллов). Такое распределение объясняется сравнительной легкостью усвоения отлично успевающими студентами разных предметов, устойчивостью интересов и ценностью достижений в сфере обучения.

Для успешного выполнения деятельности необходимо сочетание разных способностей, но при этом уровень их развития не может быть одинаковым у всех людей. Индивидуально-типологическое своеобразие способностей требует особого внимания, так как недостаток в одних способностях может компенсироваться другими. [2] Данное условие важно учитывать, чтобы создать благоприятные условия для раскрытия и развития способностей слабоуспевающих студентов.

Несмотря на преобладание среди отличников вербального и числового интеллекта ($20,03 \pm 0,605$ и $13,50 \pm 0,335$ баллов соответственно) в сравнении с троечниками ($10,30 \pm 0,751$ и $6,13 \pm 0,739$ баллов), можно сделать вывод, что у обеих групп студентов гармонично сочетаются данные способности.

Числовой интеллект непосредственно связан не только с умением анализировать условия задач, выдвигать и проверять гипотезы, но также с умением подбирать наиболее оптимальные способы решения, что проявляется и в учебной деятельности. Структура и уровень развития вербальных способностей тесно связаны с успехом овладения знаниями, что проявляется не только в умении грамотно строить предложения, но и со способностью устанавливать смысловые связи, выявлять отношения между фрагментами текста, используя при этом логические приемы. Вербальные способности в значительной степени коррелируют с академической успеваемостью, что доказано в нашем исследовании. Высокие результаты по данному показателю среди отличников, по нашим наблюдениям и проведенному опросу, связано непосредственно с увлечением данной категории студентов художественной и специальной научной литературой. Большинство же посредственно успевающих студентов отметили, что у них не хватает времени на чтение литературных произведений, они ограничиваются чтением журналов и сводки новостей в интернете. Низкие показатели логических способностей посредственно успевающих студентов ($1,30 \pm 0,193$ баллов) связано с повышенной отвлекаемостью, неспособностью вникать в суть поставленной перед ними задачи, в следствии чего они не видят причинно-следственные связи и не могут делать правильные выводы. Трудности в выполнении задач, связанных с пространственными операциями у троечников могут быть обусловлены инертностью мышления, низкой переключаемостью и невозможностью сфокусироваться на представленном задании, что в значительной мере затрудняет преобразование образов предметов в представлении.

Стоит отметить, нами было замечено и во время проведения тестирования, и при обработке результатов, что у студентов сформировалась некая стратегия выполнения методики КОТ. Отлично успевающие студенты при выполнении методики были ориентированы не только на количество, но и на качество, довольно серьезно и с выраженной любознательностью отнеслись к выполняемым заданиям. Троечники же старались как можно быстрее справиться с заданиями. Некоторые выбирали лишь те вопросы с которыми они могли справиться или к которым возник интерес.

Проведенная обработка результатов теста, направленного на исследование волевой саморегуляции А.В. Зверькова и Е.В. Эйдмана, позволила выявить следующие закономерности.

Среди группы отличников отмечается высокий уровень интегрального показателя волевой саморегуляции ($20,47 \pm 0,310$ баллов), который связан с умением владеть собственным поведением в различных ситуациях. Средний уровень волевой саморегуляции у троечников ($13,13 \pm 0,452$ баллов) свидетельствует о том, что данная категория студентов не обладает комплексом общедоступных качеств, навыков и умений. Необходимо отметить, что при создании благоприятных условий, способствующих активизации учебной деятельности возможно улучшение академической успеваемости.

Средние показатели по шкале «Настойчивость» посредственно успевающих студентов ($9,50 \pm 0,423$ балла), по нашему мнению после проведенного опроса, связан

с неуверенностью в своих силах при выполнении различных заданий, импульсивностью, которая в ряде случаев приводит к непоследовательности и даже разбросанности поведения. [3] Среди отличников отмечается стремление к завершению начатого дела, несмотря на возникающие трудности, но при этом присутствует отвлекаемость на незначительные детали, что может затормозить их деятельность.

Высокий балл - $11,20 \pm 0,194$ по субшкале «Самообладание» характеризует группу отличников, как эмоционально устойчивых, хорошо владеющих собой в различных ситуациях, открытых для восприятию нового, но при этом отмечается высокий уровень внутренней напряженности. Средний показатель в группе троечников ($7,87 \pm 0,321$ баллов) отражает сочетание эмоциональной устойчивости и импульсивности, отсутствие новаторства, что в свою очередь ограждает данную категорию от интенсивных переживаний.

Таким образом, можно сделать вывод, что между способностями и волевой саморегуляцией существует прямая достоверная взаимосвязь, обеспечивающая ее обладателям ту или иную успеваемость.

Нами была проведена статистическая обработка методом парной линейной корреляции Брауэ-Пирсона изученных показателей по всей группе и отдельно по группам отличников и троечников (всего 60 студентов). Корреляционный анализ способностей (тест КОТ), «Исследование волевой саморегуляции» (Зверькова-Эйдмана) и «УСК» Е.Ф. Бажина в группе отличников и троечников.

Результативность решения интеллектуальных задач у отличников в большей мере связана с их знаниями и способностями, и, в меньшей мере, – с волевой саморегуляцией, настойчивостью и самообладанием ($p < 0,05 - 0,015$), в то время как троечникам для успешного решения задач теста, эти качества необходимы в большей мере ($p < 0,0001$), т.к. выраженность волевых качеств позволяет настойчиво и упорно решать тестовые задания и повышать интегральную оценку КОТ. По результатам методики «Исследования волевой саморегуляции» (Зверькова-Эйдмана) у отлично успевающих студентов такие качества как волевая саморегуляция ($r = 0,365, p < 0,05$) и настойчивость ($r = 0,452, p < 0,015$) развиты в достаточной мере. Несмотря на внутренние трудности (внутренняя напряженность, тревожность, беспокойство) и внешние препятствия, которые возникают, студенты этой группы способны двигаться к цели и для них характерна внутренняя волевая регуляция, способность осуществлять деятельность в дезорганизованных ее ситуациях. У неуспевающих студентов положительная достоверная корреляция наблюдается по фактору «Настойчивость» ($r = 0,726, p < 0,0001$), за счет которого данная категория, видимо, пытается компенсировать свои интеллектуальные затруднения.

Среднеарифметические показатели опросника «УСК» Е.Ф. Бажина выше у отлично успевающих студентов по сравнению с троечниками. Корреляционный анализ уровня интернальности с успеваемостью выявил следующие значимые взаимосвязи показателей.

У успешных студентов значимую корреляцию с успеваемостью имеют общая интернальность ($r = 0,735, p < 0,0001$), интернальность в области достижений ($r = 0,298, p < 0,045$), неудач ($r = 0,320, p < 0,03$), производ-

ственных отношений ($r = 0,375, p < 0,01$), межличностных отношений ($r = 0,446, p < 0,015$), а также отсутствие связи с интернальностью в области семейных отношений ($r = -0,315, p < 0,03$).

Итак, можно сделать вывод, что в успешности обучению значительную роль играют ответственность данной категории за выполнение заданий и полученные результаты, осознанность поставленных перед собой целей, умение самостоятельно преодолевать трудности и достигать высоких достижений.

У слабоуспевающих студентов, эффективность решения задач по тесту КОТ (интегральной шкале) очень тесно и прямо зависит от таких характеристик интернальности, как - общая шкала интернальности ($r = 0,721, p < 0,0001$), интернальность в области достижений ($r = 0,774, p < 0,0001$), неудач ($r = 0,776, p < 0,0001$) и производственных отношений ($r = 0,481, p < 0,007$) с уровнем достоверности $P \geq 99,999\%$.

Таким образом, можно прийти к выводу, что поскольку у троечников экстернальная направленность во всех перечисленных сферах, низкая успеваемость связана с мнением о неспособности контролировать развитие событий, избеганием нести ответственность за свои действия, неорганизованностью студентов, вследствие чего возникает повышенная тревожность, обеспокоенность.

В соответствии с модальными выборами студентов по проективным методикам мы пришли к выводу, что отличникам свойственно ориентированность на высокое качество выполняемой работы, волевое намерение к самоутверждению, настойчивость по отношению ко всем сферам деятельности. Для троечников характерно нерешительность, безынициативность, отсутствие стремления достичь успеха в учебной деятельности, недостаточная волевая саморегуляцией.

По результатам факторного анализа (ФА) группы троечников было выделено 2 обобщающих фактора, объясняющих 54,9% дисперсии. Первый фактор можно обозначить как «Интегральный показатель способностей с интернальностью». Среди слабоуспевающих студентов присутствуют респонденты как с высоким, так и с низким уровнем интеллекта. По нашему мнению, основная причина низкой успеваемости студентов с высоким уровнем общих способностей – отсутствие учебной мотивации, недостаточное самообладание, настойчивость и волевой контроль. Второй фактор «Волевой саморегуляции и интернальности в отношении здоровья и болезни» в меньшей мере связан с уровнем успеваемости студентов-троечников.

Был проведен 3-х и 4-х факторный анализ группы отличников с целью выявления, что же является ведущим в успеваемости: способности или воля.

По результатам ФА группы студентов-отличников было выделено 3 обобщающих фактора, объясняющих 60,3% дисперсии. В первый фактор вошли интегральный показатель общих способностей, общая интернальность, интернальность в области достижений и неудач. Во второй фактор - «Волевая сфера студентов», которая вовлекается в экстернально-интернальное соотношения «здоровье-болезнь». Третий фактор представлен интернальностью в области семейных, межличностных и производственных отношений.

Данные 4-х факторного анализа охватывают доста-

точно большой процент суммарной дисперсии – 72, 61 %.

В первый фактор вошли волевая саморегуляция, интернальность в отношении здоровья и болезни и настойчивость. Показатель КОТ-интегральный вошел в 2 фактора (2-й и 3-й) с близкими весами, что может свидетельствовать о его роли интеллекта в формировании и сохранении успеха в учебной деятельности. В 4-й фактор вошли лишь 2 связанных между собой показателя – интернальность в области производственных отношений и «Самообладание». Согласно собственному квадрату нагрузок ($\geq 1,0$) модель с 4-я факторами в большей мере согласуется с ролью интегрального уровня развития общих способностей, волевой саморегуляцией и УСК в успеваемости студентов. Выявленная закономерность объясняется тем, что способности сами по себе не гарантируют успеха, они должны быть реализованы в деятельности. Как видно из результатов исследования, степень развития волевых качеств тесно связана с развитием способностей, прежде всего интеллекта, включая такие его качества, как самостоятельность, самокритичность, гибкость ума.

Обобщая результаты 3-х и 4-х факторного анализа успеваемости группы отличников, можно сделать вывод, что самостоятельная и осознанная продуктивная учебная деятельность невозможна без высокого уровня развития у студентов волевой саморегуляции.

Выводы. Проведенное исследование дает дополнительную информацию о различиях психотипов студентов с разной успеваемостью. Как мы видим из результатов проведенного исследования в успешности обучения большую роль играют взаимодействия уровня интеллектуального развития и волевых качеств студентов. В результате исследования было выявлено, что гендерно-психологические различия оказывают непосредственное влияние на успеваемость студентов, что обусловлено познавательными способностями и социокультурными условиями развития, воздействующими на интересы, мотивацию деятельности, выбор профессии, а также на стереотипы относительно гендерных ролей. Влияние индивидуально-психологических особенностей в значительной мере детерминируют уровень успеваемости студентов, поэтому изучение данной проблемы является актуальным.

ЛИТЕРАТУРА

1. Айзенк Х. Психологические теории тревожности. Тревога и тревожность / Х. Айзенк. — СПб.: Питер, 2001. — 256 с.
2. Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В.Н. Дружинин. — СПб.: Питер, 2007. — 368 с.
3. Ильин Е.П. Психология воли / Е.П. Ильин. — СПб.: Питер, 2009. — 368 с.
4. Кобросли А.Х. Сопоставление психологических профилей отлично и посредственно успевающих студентов //

1. Психіатрія, неврологія та медична психологія. — 2016. -Т. 3. - № 2 (6). - С. 78-85.
5. Митина О. В. Факторный анализ для психологов / О.В. Митина, И.Б. Михайловская. — М.: Психология, 2008. — 169 с.
6. Немов Р.С. Психология образования / Р.С. Немов. — М.: Просвещение, 2007. — 496 с.

REFERENCES

1. Aizenk, Kh. Psychological theories of anxiety. Anxiety and anxiety. - Saint Petersburg: Piter [in Russian], 2001. — 256 p.
2. Druzhinin V.N. Psychology of general abilities. - Saint Petersburg: Piter [in Russian], 2007. — 368 p.
3. Ilyin E.P. Psychology of will. - Saint Petersburg: Piter [in Russian], 2009. — 368 p.
4. Kobrosli, A.H. A comparison of the psychological profiles of

- the students with excellent and mediocre academic achievement // Psychiatry, Neurology and Medical Psychology, 2016. - V. 3.-N. 2 (6). - P. 78-85/
5. Mitina, O. V., & Mikhailovskaya, I.B. Factor analysis for psychologists. - Moscow: Psychology [in Russian], 2008. — 169 p.
6. Nemo, R.S. Psychology of education. - Moscow: Education [in Russian]. — 2007. — 496 p.

Psychological profile of students as a determinant of academic achievement

A. H. Kobrosli

Abstract. The objective of the article was to reveal the psychological differences between students with different levels of academic achievement. The study involved 60 respondents aged 16 to 27 years, of which 30 girls and 30 boys with varying degrees of success. The results of the empirical study were analyzed with considering the achievement of students, which was appraised by the results of the exams and the annual rating. Students were conditionally divided into 2 groups: students with high and with low academic achievement. The conducted ascertaining experiment confirmed a number of hypotheses: low motivation of achievement and insufficient voluntary control can lead to a discrepancy in the level of academic achievement in comparison with the abilities of students; increased anxiety is a leading feature of excellent students; volitional qualities of students are connected with the internal locus of control; abilities in combination with the individual-psyche properties of the individual provide their owners with an appropriate level of academic achievement. The result of the study made the following conclusions. The honor students are characterized with high level of anxiety. As a result of processing the facts of the test of general abilities and studying the training lists of students, it was revealed that a group of students with excellent marks in index of the integrated level of intelligence significantly go one better than the results of mediocre students. The effectiveness of the solution of intellectual tasks for the honor students is mainly connected with their knowledge and abilities, in comparison with self-regulation, perseverance and self-control. While the mediocre students for the successful solution of the test tasks need these qualities increasingly. Unsuccessful students are characterized by attempts to compensate their intellectual difficulties due to such volitional qualities as perseverance. The students with mediocre achievement are characterized by attempts to compensate their intellectual difficulties due to such volitional qualities as perseverance. In the success of education, an important role is played by the internal orientation in all spheres of activity. It can be concluded that independent and conscious productive learning activities are impossible without a high level of development of student's volitional self-regulation. This article gives additional information about the differences of the psychotypes of students with different academic performance, about specific of their content and dynamics in situations of educational activity.

Keywords: academic achievement, psychotype, locus of control, abilities, self-regulation, inter- / externality.

Internal Motivation as a Factor in the Development of the Self-Direction of a Future Specialist

M. M. Pavliuk

Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, Ukraine
Corresponding author Email: Psycholprof@gmail.com

Paper received 16.12.17; Revised 20.12.17; Accepted for publication 22.12.17.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2017-146V24-08>

Abstract. The article is devoted to one of the urgent problems associated with the formation of the motivation and self-direction of the future specialists. The concepts of self-direction and motivation are defined, which are one of the positive values that contribute to the manifestation of individuality and achievement of success in various spheres of life of an individual. The structure and psychological essence of motives and motivation, and types of motivation are dealt with. The results of an empirical study of external and internal motivation are presented. It is concluded that the internal motivation encourages students to independently set goals and is a source of the pursuit of personal and professional success.

Keywords: *self-direction, motive, motivation, activity, self-regulation, activities, future specialists.*

Relevance of research. The reform of the modern educational system in Ukraine is connected with the rapid changes in society and the demand for competitive specialists in the labor market. A qualitative training of future specialists is especially relevant in our time and provides, in the first place, the development of positive motivation to the chosen profession through a well-organized teaching and learning activity. A special place in the process of reorganizing of the educational environment is occupied by the independent work of students, in particular, the forms, methods, and techniques of its organization.

The results of the research and the experience accumulated in higher education institutions make it clear that without a systematic specially organized and focused individual work, it is impossible to become a highly-trained professional. The undeveloped skills of independent work become an obstacle on the way to further self-improvement and self-development in process of implementation of the future professional activity. That's why the independent work of students is seen as the most important component of their cognitive activities, a powerful reserve of improvement of the quality of education and strengthening of the effectiveness of the educational process.

The study of the problem of self-direction and motivation has not only philosophical but also methodological significance. Since our activities and behavior, as a rule, are not determined unambiguously, they can be induced by a wide range of mental phenomena. That is why the object and methods of studying motivation and self-direction are significantly expanding in our time and require the implementation of an integrated and systematic approach to its study. The theoretical and applied aspects of self-direction and motivation, the importance of which for psychology is difficult to overestimate, are an important component of professional competence in the process of training future professionals. The analysis of self-direction and motivation is necessary for solving a wide range of psychological problems, the leading place among which belongs to the problems of an individual's activity, its orientation, and a psychological structure of activity.

In domestic and foreign science, the nature of the learning motives has been widely studied (V. Aseev, E. Il'in) [2]. In particular, the issues of the self-direction of students in higher educational institutions draw the attention of scientists from both theoretical and methodological points of view (V. Bondar', S. Hluzman, O. Kucheriavyi). Aristova compares the traditional and innovative approaches to the classification of principles, methods, and forms of or-

ganization of educational activities in the process of forming the motivation of learning; G. Letina emphasizes effective ways to preserve motivation. The motivational prerequisites of studying separate disciplines are considered (I. Krasnoholova), as well as motivation and self-direction as a means of quality training of future professionals (S. Arhangel'skij, V. Burinskij, N. Voskresenska, L. Zhuravska).

The research by A. K. Markova, E. A. Klimov, N. S. Prjazhnikov, and others prove that the psychologically-filled professional activity is expressed in an absolute self-direction of the individual as a subject of work. V. A. Kankalik, L. M. Mitina, E. I. Rogov, and others emphasize compliance of self-direction of the highest level with creativity and call this level an individually independent one. At the same time, they note that for the development of pedagogical creativity, it is important to provide a maximum independence to a young teacher from the very beginning. It is better if this will be done at a stage of professional training since it is in the university that the basic qualities of the future specialist are built. A similar point of view is shared by A. A. Verbickij, L. M. Mitina, V. A. Jakunin, V. A. Baljuk, E. F. Mosin, M. A. Danilov, R. I. Ivanov, I. D. Klegeris, M. I. D'jachenko, L. A. Kandybovich, and others. Self-direction is determined by the researchers as both the quality of the personality of the professional and the way to achieve professionalism [5].

The goal of the article is to present the results of an empirical study of external and internal motivation as the basis for the development of self-direction of future professionals.

In the structure of personality, motivation takes a special place and is the main concept used to explain the driving forces of human behavior and activities. The theoretical certainty and uniqueness of views on the phenomena of motivation are still far from being complete. This, in particular, is reflected in the ambiguity of definitions of the basic concepts of this field of psychology, such as need, motive, motivation. The theoretical analysis within the activity tradition allows classifying and structuring various theoretical and methodological approaches to the analysis of problems in the field of motivation.

Motivation not only shapes (determines) an individual's activity but also permeates most of the spheres of his/her mental activity. H. Heckhausen[9] distinguished motive and motivation in the following way. The concept of *motive* contains, in his opinion, such concepts as need, incentive, craving, inclination, aspiration, etc. The motive is determined by the target state of the *individual*–

environment relationship. Motives are formed in the process of individual development as a relatively stable evaluative attitude of a human to the environment. People differ in individual manifestations of their nature and strength of one or another motive. Human behavior at a specific point is motivated not by any or all possible motives, but those of the highest motives that are most associated with the ability to achieve the goal under given conditions (a working motive). The motive remains working, that is, participates in the motivation of behavior until the goal or conditions that have changed have been achieved and have made another motive more significant for this person.

Unlike the motive, H. Heckhausen defines motivation as instigation to act by a certain motive. Motivation is understood as the process of choosing between different possible actions, as a process that regulates and directs the action to achieve specific for this motive states and supports this orientation. Activity is said to be motivated when it is aimed at achieving the goal of a particular motive. It depends on the motivation how and in what direction different functional abilities of the person, his/her interests and inclination will be used [9].

Attempts to classify motives have been made both in foreign and in domestic psychology. At the same time, the distinction between different types of motives and their classification by many authors depend on their understanding of the essence of motive.

As mentioned earlier, the lack of differences in understanding of the concepts of *motive*, *need*, and *motivation* in foreign motivational psychology led to the fact that the classifications of motives in most cases coincide with the classifications of needs and motivation. Based on this, there are grounds to consider the previously analyzed needs classifications as classifications of motives. Such are the classifications by H. Murray, A. Maslow, D. McClelland.

In general, the motivation of training and learning activities of students should be related to the search for internal conditions for the growth of the effectiveness of educational activities. Therefore, one of the key means of development of the motivational sphere of a student's personality is a specially organized activity based on factors that influence the activation of the internal motivation of students.

The independent work of students is intended not only for the mastery of each discipline but also for forming the independent work skills in general: in the academic, scientific, and professional spheres, the ability to take responsibility, to solve problems on their own, to find constructive solutions and the way out of the crisis. In so doing, one should proceed from the level of independence of applicants and the requirements to the level of the graduates' self-direction.

The basic idea of controlling the independent work of students consists of the need to organize this process so that the students not only expand their knowledge gained during lectures but also master the methods of scientific learning by means of independent search, form the ability to self-educate, develop curiosity and a taste for a creative approach in their independent work, and thus produce or improve their qualities, properties, and traits, important for a successful performance of professional functions. Thus, a properly organized independent work has not only educational but also personal and professional significance.

The internal cognitive processes are presented in the works by S. Maksymenko [4], V. Repkin [7] as a correla-

tion between theoretical thinking and effectiveness of operating the theoretical knowledge, between consciousness and reflection as the ability to mirror the existence and one's self. At this level, there is a specific transformation and appropriation of methods of mastering knowledge. At the same time, the theoretical knowledge becomes part of the consciousness and influences the development of self-direction.

In the process of learning, students take on the experience of the older generation through the direct contact with the outside world, but the acquired knowledge is gained independently.

First of all, the needs for learning as such become a derivative (from the Latin *derivatus* which means *drawn from*) of the student's learning life. The needs as an instigation to action in learning manifest in desires, attempting, and wanting to acquire theoretical knowledge. The need for education is considered by N. Talyzina as the main psychological mechanism of motivating the activities of the subject of learning and his ability to overcome difficulties. The scientist stresses that "the level of the purposefulness of learning depends on how a person is able to see and set before him/her distant, perspective, socially meaningful purposes and how much he/she is induced by realized leading motives" [8].

A characteristic feature of needs is its meaningfulness, that is, the motivation of actions. The motive is what pre-determines the aspiration of a person to this, and not to any other purpose. According to H. Kostiuk's definition, "the genetically primary basis for motivating the person is his/her primary and secondary needs... These needs are recognized and experienced by the person, thereby giving rise to incentives for activities aimed at satisfaction" [3]. The motives have elements of personal orientation in their content, realized for a certain purpose. In educational activities, it is especially important to determine the conditions of manifestation and formation of motives. Motives are of a multi-faceted nature, but their main function is a conscious choice of actions to meet the need. The motive cannot become an internal stimulus to action if it has not received a subjective stimulation from a psychological phenomenon of need.

There are different classifications of the motives of learning activities. The most widespread classification is the model of motives suggested by A. Markova [5].

The first group of motives is associated with the understanding of learning out of a sense of responsibility by students, etc.; the second is determined as a cognitive need; the third is related to the habit of the regular sessions, with a desire for self-education; the fourth is connected with personal success: ambition, sense of self-worth.

The motives are classified based on how the motive is related to the goal: the first group is the motives, based on the broad societal goals that lead to understanding the social significance of educational activities, learning as a duty; the second group is the motives, which have a desire for personal success as their source, i.e. the personal meaning and value come to the foreground; the third group is motives arising from cognitive needs. As a type of activity of the learner, the main source of cognitive motives turns out to be the learning process itself [5].

The study of the motives of learning activities is given a lot of attention in both psychological and didactic studies. The developments are usually conducted in many direc-

tions: the motives for studying in different age groups; the structure of the working mechanisms of the motives of cognition and the dynamics of their development; formation of learning motives; the study of the conditions of development of activity and self-direction in educational activity; expanding the content of the motive of learning in the context of socio-economic changes in society, etc.

It is determined that the motives of educational activities can be different, but the main motive is cognitive interest. The generalization of the signs of the motives of cognitive activity allows to determine their interrelation in all of one's actions, attitudes, and aspirations to study: 1) readiness and ability to different types of study both in practical and theoretical terms; 2) the tendency to experiment, which manifests itself in the reluctance to blindly believe, and in the desire to independently test and personally verify everything; 3) an increased intellectual activity, which is stimulated not only by the natural age-related curiosity but also by the desire to develop and demonstrate to everyone around one's abilities, and to receive a high assessment; 4) the reflection of intellectual abilities, especially the operation of the conceptual apparatus, the improved ability to use it logically and abstractly; 5) awareness of the content of the practical value of theoretical knowledge, which will be used in the future in one's professional activities.

Consequently, the formation of a stable motive as a cognitive interest requires taking into account the development of reflection. Thus, V. Davydov proves that the reflection in educational activity is the process of correlation of means of actions, which are carried out in special conditions, among which the interaction of subjects of study is crucial for the successful mastering of educational material.

According to I. Kon's definition, reflection is "the ability of the subject to overtake the position of the observer and the controller in relation to himself/herself, his/her actions and thoughts, and also implies the ability to overtake the position of the researcher in relation to another acting person, with which this subject interacts." L. Haponenko's research has proved that reflexive communication in educational activities is a psychological condition for the development of "an internal monologue, internal dialogue, internal polyphonic dialogue (pologue), which, according to the level of formation, provide verbal and nonverbal behavior according to their cultural character in external manifestations" [1].

The next factor in the development of self-direction in educational activities is the internal *educational task*. The introduced concept deepens its features, content, and specifics. Thus, creative thinking, which takes place in the process of solving the educational problem, is revealed on the material of various variants of the impediment of the conditions for their solution. Thus, the process of solving the learning problem is a continuous interaction of the motives of learning the new.

H. Kostjuk considers self-direction an important feature of the subject of study. "The decisive role in the assimilation of each concept belongs to the mental activity as the manifestation of the independence of the learner to determine the ways of solving the problem" [3]. The systematization of theoretical analysis allows us to generalize it schematically.

Thus, according to the results of the theoretical analysis, presented by the internal factors of the development of self-direction in educational activities, the need for education is

a key psychological mechanism that urges the student to: self-determination of the purpose of learning in the course of his/her life; determining the individual style of educational work; development of scientific solution of professional tasks. The generalization of the sphere of needs and motivation, the development of cognitive processes, effective operational methods for solving the learning problem, and the reflection of these processes create a methodological basis for the perception and mastery of professional competence.

It's traditional for Western psychology to distinguish and contrast two main types of motivation: *internal* (intrinsic) and *external* (extrinsic). The latter is quite common in Western psychology and "is almost as old as the experimental psychology of motivation itself," said H. Heckhausen. With intrinsic (or internal) motivation we are dealing when the goal is thematically homogeneous with action, thus the action is performed for the sake of its own content. With extrinsic (or external) motivation we are dealing when the action and result are the means of achieving some other goal (reward, avoidance of punishment, competition, etc.), with which this action is related not immanently, due to its nature, but in some arbitrarily assigned outwardly way.

However, recently, many psychologists have noted the conditionality of contrast between internal and external motivation. This conditionality is manifested in the fact that, on the one hand, internal motivation is always present even in the activity, which is mainly motivated externally, and on the other, any activity can be performed for the sake of something else. Indeed, it is possible to single out two types of motives that are distinguished by the nature of their semantic connection with the activity. However, firstly, any motive appears in one or another quality only in a specific, definite motivational structure. None of the motives can be called *internal* (creating meaning, according to A. N. Leont'ev) in general, outside of his place in the system of specific activities. Any activity must be performed not for its own sake, and any motive should be subordinated to other, external needs. In this context, J. Nuttin provides the following example: a student must perform his/her learning in order to get his/her parents' favor, but he/she must struggle for their favor to obtain their permission to study. Analyzing this example, J. Nuttin emphasizes that in this case, we have two different ratios of purpose and means, but not two fundamentally different types of motivation. Secondly, the distinction between them is that some of them have a cognitive function, while others are deprived of it. The discrepancy, as shown earlier, is related to the nature of the relationship of the subject's activity with his/her real needs. In the case when this connection is artificial, the motives are perceived as incentives, and activities—as being devoid of independent meaning and gaining it only through the motive-stimulus.

In its pure form, however, the mentioned occurs relatively infrequently. After all, activity, as already mentioned, is usually not related to one, but to a number of needs. The general meaning of a specific activity is a combination of its partial meanings, each of which reflects its attitude to any of the subject's needs that are associated with this activity directly or indirectly, in a necessary, situational, associative, or some other way. Therefore, an activity that is quite induced by *external* motives is as an infrequent occurrence as is the existence of the activity in which

they are completely absent.

A. N. Leont'ev suggests, in this context, to distinguish among the needs that can give meaning to any activity, specific and non-specific. The specific need for this activity is such that is fundamentally impossible to fully implement in other activities. For example, the range of possible personal meanings of a sexual contact that is enumerated by I. S. Kon, such meanings are connected with specific needs as the lessening of a sexual tension (relaxation), child-bearing (procreation), getting a sensual pleasure (recreation), intimate communion (communication), and the meanings that are connected with non-specific needs are self-assertion, maintaining the ritual, satisfaction of curiosity, compensation, etc. Perhaps, the reflected, alienated meaning is gained by an activity that is induced by non-specific needs.

Despite the disadvantages of the classification of motives in question, foreign psychology still maintains a clear focus on sources of motivation that serve as a basis for distinguishing different types of motivation. A striking example of such a classification is the one created by a group of authors (N. H. Leonard, L. L. Beauvais, R. W. Scholl). The latter can be considered as a model that integrates the views of various scholars on the motivation. Five sources of motivation became the basis for this classification:

- 1.) Internal
- 2.) Instrumental
- 3.) External self-concept
- 4.) Internal self-concept
- 5.) Goal internalization

Let's consider each of the five sources of motivation while addressing the traditional and modern classifications of motives that are found in the literature.

The first type of motivation is marked as the one that has the process itself as its source. Consequently, if a person is motivated to perform any work or behavior only for the satisfaction that he/she receives from this work or behavior, it is a motivation derived from the process. The work itself acts (influences) as a source of motivation: the one who works enjoys what he does.

According to H. Murray, this type of motivation is indicated as the needs of internal satisfaction, and as physiological needs according to A. Maslow. A similar motive is also called the internal motivation to getting pleasure (E. Deci) and the internal motivation to perform a task that does not depend on external control or awards (B. M. Staw).

The second type of motivation is related to the instrumental award. The latter motivates individuals when they feel that their behavior will lead to certain tangible results, such as payment, promotion, bonuses, etc. A similar motive or *need* was described by H. Murray and D. McClelland as a need for power, and as a need for security by A. Maslow.

The third type of motivation is caused by external sources: the individual is focused primarily on the others, seeking from them the confirmation of his/her traits, competencies, values. In this case, the ideal self is assimilated from the role expectations of reference groups. The individual behaves in such a way as to satisfy the expectations of members of the reference group, initially in order to be accepted by them, and after gaining that, in order to obtain the status. According to other descriptions, this motive includes the need for affiliation (D. McClelland, H. Murray), the need for love, affection, and affiliation (A. Maslow).

The fourth type of motivation has internal prerequisites. The individual is internally oriented, so he himself/herself establishes the internal standards of traits, competencies, and values, which become the basis for the ideal. Subsequently, the person is motivated toward the kind of behavior that supports these standards and allows him/her to achieve higher levels of competence. Similar motives were described by D. McClelland and H. Murray as a need for achievement, as a need for self-esteem by A. Maslow, as motivating factors by F. Herzberg, the dominant place among which is occupied by achievements in work, and as a need for growths by C. Alderfer, which is related to the development of individual potential.

The fifth, and the last, type of motivation suggests that behavior is motivated by the internalization of the goal. Individuals learn attitudes and behaviors that are relevant to their personal values system. Each worker believes in the goal and is therefore motivated by the purpose of his team. A. Maslow described such motive as self-actualization.

Domestic psychology offers various classifications of motives. Some of them are based on the needs classification, respectively distinguishing biological and social motives. Others take the place of the stimulus as a classification basis, which actualizes the need (intrinsic and extrinsic motives). In addition, the motives are divided into personal and social, selfish and socially significant, ideological and moral, as well as collectivistic. The basis for these classifications is the attitudes of a personality, his/her morality, and orientation.

Motives are classified according to the type of activity that a person manifests: motives for communication, play, study, professional or sporting activities, etc. Another approach to the classification of motives is the one taking into account their time characteristics: situational and those that are manifested continuously or periodically.

E. P. Il'in divides the motives according to their structure: primary (abstract)—those with an abstract purpose only, secondary—those with a specific purpose; the latter are subdivided into complete (including all components that make up the structure of the motive) and reduced (those that are formed without the block of the *internal filter*) [2].

An interesting classification of motives is the one suggested by A. V. Petrovskij. The basis for this classification is the degree of representation of the psychological content of the motive in the mind. Accordingly, two groups of motives are singled out: conscious and unconscious. Conscious motives represent the need more or less clearly, which directly urges to action; the unconscious ones do not have such a clear representation.

Let's consider this classification in more detail. The conscious motives of behavior include interests, aspirations, and beliefs; the unconscious include attitudes and inclinations.

Interests are understood as the motives, which embody emotionally-painted cognitive needs of the individual. Interest is nothing more than an emotionally-colored intellectual selectivity; an interest arises when its object causes an emotional response. The interest combines the emotional and rational.

The correlation between these components allows the allocation of direct and indirect interests. Direct interests are connected primarily with the emotional attractiveness of the activity directed toward the corresponding object. Indi-

rect interests relate to the outcome of the activity. The component of mind is prevailing in them. Direct and indirect interests are closely interrelated. Quantitative characteristics of interests are their wideness, depth, and stability.

When entering the university, the students do not always consciously approach the choosing of a future profession. The result is low motivation for learning, and hence the formal approach to obtaining knowledge and their independent improvement. The main motives for joining the university are: the desire to be among young students, the great social importance of the profession and the wide scope of its application, the profession's correspondence to interests and inclinations, as well as its creative possibilities. There are differences in the significance of motives among girls and boys. Girls more often appreciate the great social significance of the profession, the broad scope of its application, the opportunity to work in large cities and scientific centers, the desire to participate in students' amateur activities, a material security of the profession. Whereas boys more often note that the chosen profession corresponds to their interests and inclination. They also refer to family traditions.

In recent years, psychologists and educators have become more aware of the role of positive motivation for learning in securing a successful mastering of knowledge and skills. It was found that a high positive motivation can play the role of a compensating factor in case of insufficiently high abilities. However, this factor does not work in the reverse direction—a high level of abilities cannot compensate for the lack of a learning motive or its low level of manifestation and cannot lead to significant success in learning.

The awareness of the high significance of the motive of learning for a successful study led to the formation of the principle of a motivational provision of the educational process. The importance of this principle stems from the fact that in the process of studying at a university, the strength of the motive of learning and mastering the chosen specialty is reduced, which has been repeatedly emphasized in the studies. According to the data obtained by A. M. Vasil'kov and S. S. Ivanov during the polls of the students of the Military Medical Academy, the reasons for this are: unsatisfactory prospects of work and service, shortcomings in the organization of the educational process, conditions of life and leisure, shortcomings in educational work.

To successfully await the results of independent work of students, it is necessary: to create certain conditions and prove in a motivated way the necessity of its implementation, to methodically correctly organize an independent work; to provide a connection with future professional

activities. To this end, a study was conducted which allowed to find out the peculiarities of the manifestation of external and internal motivation among future specialists, as well as the relationship between them. In addition, we were able to trace the dynamics of the students' motivation at different stages of study at a higher education establishment.

Methodology and methods of research. The sample of the study was 283 people, mostly female (86%), students of the metropolitan and regional higher educational institutions of Ukraine, aged between 18 and 23, average age—20.8 years. The following measuring tools have been used: the Influence on the Position and Personality Motivation (PPM) test to diagnose the intrinsic and extrinsic motivation [10].

The results of the study. The external motivation is a construct that describes the determination of behavior of the subject in situations when factors that initiate and regulate his/her behavior are outside his self. The external motivation is based on rewards and punishments, and other types of external stimulation.

The internal motivation, on the contrary, is a construct that describes the determination of behavior of the subject in situations when factors that initiate and regulate his/her behavior are in the center, inside his self. Internal motivation is where the action of the subject is self-sufficient and is carried out for its own sake. The state of inner motivation is largely determined by the needs of self-determination and competence; in this condition, a person has an internal locus of causality (he/she feels that he/she is an actual factor of his/her own behavior), is aware of his/her own competence (perceives himself/herself as an effective agent in the interaction with those/that who/which surrounds him/her).

Table 1. Results of diagnostics of external and internal motivation according to the Influence on the Position and Personality Motivation test

	Me	M	Σ
External motivation (PPM)	3.71	3.71	0.57
Internal motivation (PPM)	3.90	3.97	0.48

To measure internal and external motivation, the Influence on the Position and Personality Motivation (PPM) test has been applied [10]. The results of external and internal motivation diagnostics are shown in the tables...

The manifestation of the indicators of internal motivation is statistically significantly higher than those of external motivation (according to the Wilcoxon signed-rank criterion; $Z = -6.124$; $p \leq 0.001$).

Table 2. External and internal motivation and a year of study

	Group Median, Me			Kruskal–Wallis H-test		
	1st year	3d year	5th year	χ^2	df	p
External motivation (PPM)	3.85	3.68	3.75	1.667	2	0.435
Internal motivation (PPM)	3.88	4.10	3.95	4.934	2	0.085

A measure of external motivation does not change during the study, and an internal motivation manifestation statistically significantly changes ($p \leq 0.1$): rises from the first to the third year ($U = 510$; $p \leq 0.05$) and falls from the third to the fifth ($U = 869$; $p \leq 0.1$).

Statistically significant differences between the levels of manifestation (table...) of external and internal motivation

is not established.

Table 3. Level of manifestation of external and internal motivation

	Manifestation level (% of students)		
	Low	Medium	High
External motivation (PPM)	10.9	75.1	14.0
Internal motivation (PPM)	11.8	72.9	15.4

Between the interval indicators of internal and external motivation, a significant positive correlative relationship was observed ($r_s = 0.233$; $p \leq 0.001$), as well as between the levels of manifestation of internal and external motivation ($\chi^2 = 28.096$; $df = 4$; $p \leq 0.001$). Thus, internal and external motivations not only do not exclude each other but rather are interrelated characteristics and are together responsible for such a personality and activity feature as *motivatedness*.

Conclusions. Due to internal motivation regarding self-direction, the student attains: 1) abilities to concerted activity as signs of perceived self-regulation in educational activities; 2) ability to initiation of systematization and generalization of theoretical material presented in the academic discipline; 3) ability to build an educational cooperation in exchange and enrichment of mediation of theoretical material in practice.

The development of the motivation of students' independent work is a key to strong knowledge, promotes self-improvement, self-fulfillment, and self-expression, as well

as cooperation between the teacher and the students. The formation of motivation is possible provided: the utility of work performed; introduction of active teaching methods in the educational process; use of the motivating factors of knowledge control; encouraging the students for their success in learning and creative activity. Motivation is successful only when a person succeeds in linking the goal with personal values. Various tasks suggested for independent study and evaluation points give the students the opportunity to track their own successes.

Thus, determining the internal motivation of students for self-study is based on the process of acquiring knowledge and skills. An important condition for the development of the internal motivation of a modern student is the personality of the teacher and his attitude to work. That is, the teacher himself should be an example and stimulate his need for learning. The cooperation and mutual understanding between the teacher and the student have been and still are the main driving force in the formation of motivation to study.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гапоненко Л.О. Рефлексія як умова розвитку особистості: монографія / Лариса Олександрівна Гапоненко. – Дніпропетровськ: Пороги, 2009. – 175 с.
2. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин – СПб: Издательство «Питер», 2000. – 512 с.
3. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Григорій Силович Костюк. – К.: Радянська школа, 1989. – 608 с.
4. Максименко С.Д. Психологічні та організаційні умови запровадження європейських стандартів вищої освіти в Україні / С.Д. Максименко // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору: III Міжнародна науково-практична конференція (27-29 листопада 2008). – К. – С. 95–104.
5. Маркова А.К. Формирование мотивации учения / А.К.Маркова, Т.А. Матис, А.Б.Орлов. – М. Просвещение, 1990. – 192 с.
6. Павлюк М.М. Психологія мотивації: навчально-методичний посібник– // М.М. Павлюк Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – 266 с.
7. Репкин В.В. Стрoение учебной деятельности / В.В. Репкин // Вестник Харьков. ун-та. – 1976. – № 132. – Серия: Психология. – Вып. 9. – С. 10–16.
8. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний / Н.Ф. Талызина. – М.: МГУ, 1975. – 343 с.
9. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность // Х. Хекхаузен – СПб.: Питер; М.: Смысл, 2003 – 860 с.
10. Энциклопедия психодиагностики. Психодиагностика детей. Редактор-составитель энциклопедии Д.Я. Райгородский. - Самара: Издательский Дом «Бахрах-М», 2008. – 624 с.

REFERENCES

1. Haponenko, L. O. (2009) Reflection as a condition for the development of personality, Monograph, Haponenko Larysa Oleksandrivna, Porohy, Dnipropetrovsk, Ukraine.
2. Il'in, E. P. (2000), *Motivacija i motivy* [Motivation and motives], Piter, St. Petersburg, Russia.
3. Kostjuk, H. S. (1989), *Navchalno-vykhovnyi protsess i psykhičniy rozvytok osobystosti* [The educational process and mental development of personality], Soviet school, Kyiv, Ukraine.
4. Maksymenko, S. D. (2008), Psychological and organizational conditions for the implementation of European higher education standards in Ukraine, *Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti intehratsii do yevropeiskoho osvithoho prostoru: III Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia* [Higher Education of Ukraine in the Context of Integration into the European Educational Space. Conference proceedings of the 3d International Research-to-Practice Conference], Kyiv, November 27–29, 2008, pp. 95–104.
5. Markova, A. K., Matis, T.A., Orlov, A.B. (1990), *Formirovanie motivacii uchenija* [The Formation of Learning Motivation], Prosveshhenie, Moscow, Russia.
6. Pavliuk, M. M. (2016), *Psykhoholohiia motyvatsii* [Psychology of Motivation], Educational Manual, Publication of Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine.
7. Riepink, V. V. (1976), *Stroenie uchebnoj dejatel'nosti* [The structure of educational activity], *Visnyk Kharkiv University*, no. 132, Psihologija book series, issue 9, pp. 10–16.
8. Talyzina, N. F. (1975), *Upravlenie processom usvoenija znanij* [Management of Knowledge Acquisition Process], MSU, Moscow, Russia.
9. Heckhausen, H. (2003), *Motivacija i dejatel'nost'* [Motivation and Activity], Piter, St. Petersburg, Smysl, Moscow, Russia.
10. Rajgorodskij, D. Ja. (2008), Compiling Editor, *Ehnciklopediya psihodiagnostiki. Psihodiagnostika detej* [Encyclopedia of Psychodiagnostics. Psychodiagnostics of Children], Bahrah-M Publishing House, Samara, Russia.

Внутренняя мотивация как фактор развития самостоятельности будущего специалиста

М. М. Павлюк

Аннотация. Статья посвящена одной из актуальных проблем, связанных со становлением мотивации и самостоятельности будущего специалиста. Определено понятие самостоятельности и мотивации, являются одними из положительных ценностей, которые способствуют проявлению индивидуальности и достижению успешности в различных сферах жизнедеятельности личности. Рассмотрена структура и психологическую сущность мотивов и мотивации, виды мотивации. Представлены результаты эмпирического исследования внешней и внутренней мотивации. Сделан вывод о том, что внутренняя мотивация побуждает студентов к самостоятельной постановке целей и является источником стремление к личному и профессиональному успеху.

Ключевые слова: самостоятельность, мотив, мотивация, активность, саморегуляция, деятельность, будущие специалисты.

Peculiarities of affects at personal psychic development

A. D. Tereshchuk

Kostiuk Institute of Psychology of the NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Corresponding author. E-mail: tereschuk2011@meta.ua

Paper received 05.12.17; Revised 08.12.17; Accepted for publication 10.12.17.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2017-146V24-09>

Abstract. The article is devoted to the study of changes in affects in the course of a person's psychological development. Such changes cannot be reduced to the formation of the mechanisms of defense against strong and unpleasant affects. It is proved that in the course of psychological development, affects have their own trajectory, while the formation of defensive mechanisms is associated, to a large extent, with the defects of this development, because all psychological events, thoughts, and memories have their own affective tint. Each affect has its own history and is associated with some kind of problems in the life of each individual. Some techniques for improving the psychological and emotional state are presented, which contributes to the development of a person's adaptive resources, his/her psychological resistance to a traumatic experience, and his/her resistibility in difficult life situations, as well as for the development of humanely oriented behavior patterns.

Keywords: *affects, affective reactions, emotions, behaviors, psychological development, activity.*

Introduction. For the person to behave normally, it is necessary to ensure the implementation of planned actions in real-time and real-world conditions. The role of emotions is extremely important in this process since it is emotions that are one of the main mechanisms for regulating the activity of all living beings. The emotions themselves are the activity; they are the driving force for all organic beings, which is naturally developed and operating from within. In an attempt to obtain a systematic view of emotions, it is useful to take into account that each psychological event has an affective component. Because all psychological events, thoughts, and memories have their own affective tint. Each affect has its own history and is associated with some kind of problems in the life of each individual.

The analysis of research and publications has shown that in modern psychology, there are two different understandings of the nature and essence of affects: the first is the understanding of affects, affective reactions, as reactions of a special type, and the second one is the understanding of affects as a certain quality that characterizes the body reactions under certain conditions. The second point of view stems directly from Spinoza's doctrine of affects. Spinoza's doctrine of affects establishes very important psychological mechanisms and laws and anticipates a number of points put forward by modern psychology. He considered affects to be the main driving force behind the behavior, and first of all considered the drives associated with the body and with the soul to be among them. Later, S. Freud equated affects to psychic energy as a source of motivation. A. R. Luria who ran the Laboratory for the Study of Affective Reactions, along with A. N. Leontiev proved the existence of affective and trace processes in their collaborative studies, as well as individual differences in affective responses. The affects exist both in the body and in the psyche. After all, affective processes depend on how the things that cause them are refracted in the person's head, i.e. on the system of values that form the consciousness [6, C.22].

The purpose of the article is to present the current problems of studying the changes in affects in the course of the personal psychological development.

The exposition of the basic material. Affect is nothing other than a strongly expressed emotion. According to G. A. Fortunatov [7], emotion is a psychological excitement, whereas affect is a storm. Any emotion can reach the level of affect if it is caused by a strong or especially meaningful for the person stimulus. Affect as a kind of emotion is characterized by:

- 1) rapid occurrence;
- 2) very high intensity of experience;
- 3) short duration;
- 4) rapid manifestation (expression);
- 5) unaccountableness, i.e. a decrease in the conscious control over one's actions; in a state of affect, a person is not able to control himself/herself. In a state of affect, little thought is being given to the consequences of what is being done, so that the behavior of a person becomes impulsive. Such a person is said to be unconscious;

- 6) diffuseness; strong affects capture the entire personality, which is accompanied by a decrease in the ability to switch attention, narrowing the field of perception, the attention control focuses mainly on the object that caused the affect ("anger clouds the eyes," "rage blinds") [3, C.54].

Freud and his followers considered only the negative emotions that arise as a result of conflicting drives. Therefore, they distinguish three aspects of affect: the energy component of the instinctive drive (the "charge" of affect), the process of "discharge," and the perception of the final discharge (sensation, or emotion experience). But the Freudian understanding of the mechanisms of the emergence of emotions as unconscious instinctual drives was criticized by many scientists [8].

A frequent manifestation of affect under normal conditions is indicative either of the person's bad manners (the person allows himself/herself to enter into an affective state) or of his/her neuropsychological illness. However, such an understanding of affect is inconsistent with the use of the term "affect" to denote any emotional reactions, which is characteristic of Western psychology. For example, the fourth part of the book by Ph. Tyson and R. Tyson (1998) is called "Affect" rather than "Emotions;" following A. Compton and P. Knapp [9], affect is determined by the authors as a mental structure that includes motivational, somatic, expressive, communicative, emotional, or sensory components, as well as an associated idea or a cognitive component. They reserve the terms "feeling" and "emotion" for the experienced and behavioral aspects of affects, respectively [3, c. 54].

Henry Krystal singled out the following components and aspects of affect: cognitive, hedonic, "expressive," and activating. He did not argue that the cognitive aspect was always present, but in clinical situations, it is useful to look for the meaning implied in the affect, as well as the "history behind it." The hedonic element of affects is related to the fact that they have a quality of pleasure or suffering that gives them a

motivational role. A blocked instinctive drive is directly discharged through the physiological component of affect (the so-called expressive element); so, deterioration in fantasy output is observed.

These three components of affect – cognitive, physiological, and hedonic – represent the totality of information or signal contents of affect. But only if these three affect components occur simultaneously and are free from blocks that cause isolation or dissociation (or other “defenses” from affects), and only if the person is capable of adequate “reflexive self-awareness” [10; 11]. In addition to these three components, which are a signal and autonomous information, there is a fourth aspect of emotions that goes beyond the simple signal function. It is the activating aspect of the emotion. In fact, affects influence the state of excitation and most of the bodily functions [2].

To prove the existence of such a phenomenon as a state of affect, several characteristic features were singled out:

- short duration and transiency of affective reactions;
- suddenness and unexpectedness of the action in a certain situation;
- perception of what is happening in parts (fragments) with the predominance of more important experiences;
- loss of self-control over the actions (aimlessly repeated movements, direct actions);
- the affect itself being a strong emotional discharge, which can be accompanied by uncontrollable actions;
- state of apathy and physical weakness after the affect is over [4].

Each affect has its own history and is associated with some kind of problems in the life of a particular individual. For example, an emotion that was overwhelming in the past is subsequently perceived as dangerous. When there is a threat that the affects can become intolerable or insurmountable, it is useful to have different strategies and techniques that reduce distress and allow you to later return to the full conscious experience of your own painful experience. Among the widely used means of self-help are short-term states of altered consciousness, attention switch, trauma ignoring or purifying fantasies, and compensatory acting out. There are also numerous methods implemented independently or with the help of an object, such as complacency or “manifestations of maternal care” [2].

The techniques for managing your emotions are:

- music;
- physical exercise;
- self-embrace;
- meditation;
- positive thinking;
- emotional freedom technique;
- rational analysis: pros and cons, choice.

In our practice, we often use the “Drawing of emotions and feelings” art therapy exercise [5]. In performing this technique, conditions are created that effectively help the person act the traumatic emotions out and “find his/her own answer.”

The purpose and priority objectives are identification of an emotional background, actualized emotions, feelings, and experiences; in a situation of acute stress, prompt assistance, acting out of traumatic experiences, and emotional discharge; “working through” the emotions and feelings, including the suppressed ones; psychoprophylaxis of negative emotional experiences and their manifestations; emotional switch; assistance in the development of spontaneity and reflection,

and in manifestation of true feelings; harmonization of the emotional state as a potential for overcoming destructive personality changes and personal growth; the development of creativity.

Materials: sheets of white paper of different format, simple pencils, brushes, watercolors, water bowls.

Tuning stage

Write down on a sheet of paper the emotions, feelings, experiences, and states that you’ve managed to remember. It is further offered to choose the strongest feeling, experience from the list, which causes an emotional response at the moment.

Stage of individual work (theme development)

Instructions: make an outline drawing of the emotion (feeling, experience, state), chosen for “working through,” on an A3 or A4 format sheet of paper with a simple pencil. Do the following to the paper (paying attention to the thoughts and feelings that arise during the work): crumple the sheet of paper with the drawing outlines, lower it into the water for a while, spread it out, lay it on the table, and then paint the image outlined with a simple pencil. Come up with a name and a story that this “picture” could tell. Construct dialogs between the depicted objects or parts of the drawing.

Stage of discussion and reflexive analysis

Place the works in the space of the room, discuss, verbalize emotions and feelings. In the process of work, the image that is being created is transformed, and therefore, its design changes and the hidden meanings are realized.

During the discussion, it is possible to correctly use “questions with prompts” to facilitate the comprehension and transformation of traumatic experiences into the resource ones. It is especially important to create a safe atmosphere of trust, openness, and empathy, so that the provided feedback does not cause traumatic feelings, and is adequately perceived by the person. The therapeutic session is completed by making changes to the created artistic product in accordance with the author’s wish. In general, the expected practical result is the transfer of the acquired experience to the everyday interpersonal behavior of the subject outside the therapeutic group.

The main concept of modern Western psychology is self-observation. For example, when we are angry, we begin to reflect on anger and its cause; we analyze it and thus focus our attention on the feeling rather than on ourselves. It is a thought process that leads to our understanding that anger is bad for us. But if we decide for ourselves that we will never be angry, and we try to restrain anger using our willpower, with no deep internal changes taking place, we simply drive the emotion inside where it acts imperceptibly, and nonetheless more destructively. While Eastern psychology says, “Just realize; there is no point in analyzing and thinking about anger.”

So, how do you prevent the development of a state of affect? It would require that you [4]:

- relax, feel all the emotions, evaluate your willingness to act in response to these emotions;
- try to concentrate, see and hear what is happening; ignore unpleasant memories;
- do not associate what is happening at the moment with the negative experience in your life;
- imagine that everything that is happening now is a movie, and feel like an observer in a “bad” situation rather than a participant;
- remember something very positive from your life;

- do not blame yourself for what has happened;
- the affective reaction is encoded in our brain and occurs in a split second;
- ignore stressful situations;
- resign yourself to a persistent irritant if it cannot be eliminated;
- let your face reflect pleasant emotions more frequently, for example, smile;
- become more active;
- in unpleasant conflict situations, adhere to the opinion of a person who is respected by you or close to you.

Conclusions. So, a person communicates about himself/herself imaginatively in a non-verbal language, learns to

understand and analyze his/her emotions, to consciously produce, govern, and to some extent control them. In the process of activity, emotions and fantasies reflecting the traumatic experience of the person and the causes of stress disorder are actualized. The proposed techniques excellently induce free expression of emotions, feelings, and experiences in a symbolic form. The psychologist promotes the development of adaptive resources of the individual, his/her psychological resistance to a traumatic experience, and his/her resistibility in difficult life situations. After all, the nature of the aesthetic reaction, in the words of L. S. Vygotsky, allows you to change the impact of “the affect from the agonizing one to the one that brings pleasure” [1].

ЛИТЕРАТУРА

1. Выготский Л. С. Психология искусства М.: Искусство, 1982. 573 с.
2. Генри Кристал при содействии Джона Х. Кристала. Интеграция и самоисцеление. Аффект, травма и алекситимия. – М.: Институт общегуманитарных исследований, 2006. – 800 с. (Серия: «Теория и практика психоанализа»).
3. Ильин Е. П. Эмоции и чувства. – СПб: Питер, 2001. – 752 с: ил. – (Серия «Мастера психологии»).
4. Кондратенко Н.А [Э. ресурс] <http://www.medicalj.ru/diseases/psychiatrics/1159-sostoyanie-afekta>
5. Лебедева Л. Д., Никонорова Ю. В., Тараканова Н. А. Энциклопедия признаков и интерпретаций в проективном рисовании и арт-терапии. – СПб.: Речь, 2006. – 336 с.
6. Леонтьев А.Н., Лурия А.Р. Психологические воззрения Л.С. Выготского // Выготского Л.С. Избранные психологические
- исследования / Под ред. А.Н. Леонтьева, А.Р. Лурия. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1956.С.4-36
7. Фортунатов Г. А. Чувства // Общая психология. Учебное пособие. – М., 1970.
8. Holt, R. R. (1976). Drive or wish? A reconsideration of the psychoanalytic theory of motivation. Psychological Issues, Monogr. 9. New York: International Universities Press.
9. Knapp, P. H. (1967). Some riddles or riddance: Relationship between eliminative processes and emotion. Arch. Gen. Psychiat. 586-602.
10. Rapaport, D. (1951). Toward a theory of thinking. In Organization and Pathology of Thought, ed. D. Rapaport. New York: Columbia University Press, 689-729.
11. Schafer, R. (1964). The clinical analysis of affect. J. Amer. Psychoanal. Assn., 275-300.

REFERENCES

1. Vygotskij, L. (1982), Psihologija iskusstva [Psychology of art], Iskustvo, Moscow, Russia
2. Krystal, H. along with Krystal, J. H. (2006), Integracija i samoiscehlenie. Affekt, travma i aleksitimija [Integration and Self-Healing: Affect, Trauma, Alexithymia], Teorija i praktika psihanaliza book series, Translated by Starovojtov, V. V., Academy for Humanities and Social Studies, Moscow, Russia.
3. Il'in, E. (2001), Jemocii i chuvstva [Emotions and feelings], Mastera psihologii book series, Piter, St. Petersburg, Russia.
4. Kondratenko, N. A., available at: <http://www.medicalj.ru/diseases/psychiatrics/1159-sostoyanie-afekta> (accessed September 20, 2017)
5. Lebedeva, L. D., Nikonorova, Ju. V., and Tarakanova, N. A. (2006), Jenciklopedija priznakov i interpretacij v proektivnom risovanii i art-terapii [Encyclopedia of signs and interpretations in projective drawing and art therapy], Rech', St. Petersburg, Russia.
6. Leontiev, A. N. and Luria, A. R. (1956). Psychological views of L. S. Vygotsky. In A. N. Leontiev and A. R. Luria (Eds.), Vygotsky, L. S. Izbrannye psihologicheskie issledovanija [Vygotsky, L. S. Selected psychological studies] (pp. 4–36), Publication of the Academy of Pedagogical Sciences of the Russian Soviet Federated Socialist Republic, Moscow, Russia.
7. Fortunatov, G. A. (1970). Feelings. In G. A. Fortunatov, Obshhaja psihologija [General psychology] (pp. 21–35) teaching aid, Moscow, Russia.

Peculiarities of affects at personal psychic development

A. D. Tereshchuk

Abstract. The article is devoted to the study of changes in affects in the course of a person's psychological development. Such changes cannot be reduced to the formation of the mechanisms of defense against strong and unpleasant affects. It is proved that in the course of psychological development, affects have their own trajectory, while the formation of defensive mechanisms is associated, to a large extent, with the defects of this development, because all psychological events, thoughts, and memories have their own affective tint. Each affect has its own history and is associated with some kind of problems in the life of each individual. Some techniques for improving the psychological and emotional state are presented, which contributes to the development of a person's adaptive resources, his/her psychological resistance to a traumatic experience, and his/her resistibility in difficult life situations, as well as for the development of humanely oriented behavior patterns.

Keywords: affects, affective reactions, emotions, behaviors, psychological development, activity.

Особенности аффектов в процессе психического развития личности

А. Д. Терещук

Аннотация. Статья посвящена исследованию изменений аффектов в ходе психического развития личности. Такие изменения нельзя свести к формированию механизмов защиты от сильных и неприятных аффектов. Доказано, что аффекты в ходе психического развития имеют собственную траекторию, тогда как формирование защитных механизмов связано, в значительной мере, с дефектами этого развития. Ведь все психические события, мысли и воспоминание несут свой собственный аффективный окрас. Каждый аффект имеет свою историю и связан с теми или иными проблемами в жизни каждого индивида. Приведены некоторые техники на улучшение психоэмоционального состояния, что способствует развитию адаптивных ресурсов личности, ее психологической устойчивости к психотравмам и сопротивляемости в трудных жизненных ситуациях, выработку гуманно-ориентированных моделей поведения.

Ключевые слова: аффекты, поведения, аффективные реакции, психическое развития, эмоции, деятельность.

SOCIAL COMMUNICATIONS

Про поняття «роут» у контексті вивчення гіпертексту

М. В. Белла

Маріупольський державний університет, Маріуполь, Україна

Paper received 02.08.17; Revised 08.08.17; Accepted for publication 15.08.17.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2017-146V24-10>

Анотація: У статті зазначається певна суперечливість в уявленні про реальні форми функціонування гіпертексту в комунікаційному середовищі. Автор пропонує термін «роут» для позначення віртуальної комбінації медіаблоків, що формується у процесі довільної навігації у межах медіафрагменту, забезпеченого гіперпосилальним апаратом. Роут у теорії гіпертексту покликаний відігравати ту ж роль, яку у теоріях традиційних текстів грає поняття інтерпретації.

Ключові слова: *гіпертекст, гіперпосилання, неконкурентна комунікація, фрагментарність, нелінійність, незавершеність, роут.*

Вступ. До теперішнього часу в науковій літературі накопичено безліч визначень гіпертексту, що відображають різні підходи до вивчення цього цікавого і складного феномена сучасної комунікативної практики. Як досить репрезентативний приклад наведемо цитату зі статті українського лінгвіста А.А. Загнітка: «... у тлумаченні гіпертексту (hypertext, der Hypertext) виходять з того, що у первинному розумінні гіпертекстом є інформаційна (комп'ютерно-підтримувана) технологія організації і застосування текстових матеріалів, що сполучає нелінійний, асоціативно-фрагментарний і сітковий принципи репрезентації інформаційного середовища з процедурами вільної навігації будь-якими нелінійними зв'язками, що зафіксовані в цьому середовищі» [2, с. 157].

Короткий огляд публікацій. Неважко перекоонатися, що наведений набір ознак гіпертексту присутній у більш-менш повному вигляді і в інших визначеннях: «Текст специфічної структури, що представляє інформацію у вигляді пов'язаної мережі гнізд, що з'єднані між собою нелінійними відносинами в багатовимірному просторі» [4, с. 16]. О. Дєдова зазначила, що нелінійність гіпертексту виражається в неможливості слідувати початково закладеному порядку інформаційних одиниць [1, с. 23]. Дослідник М. Форресте визначив гіпертекст як «спосіб зберігання і маніпулювання інформацією, при якому вона зберігається у вигляді мережі пов'язаних між собою вузлів» [Цит. по: 5, с. 14]. Деякі вчені доповнюють нелінійність іншими важливими особливостями гіпертексту, так, М. Субботін зазначає, що «в чистому гіпертексті немає ієрархічної структури, немає фіксованого початку і кінця; тут немає також і замкнутості, притаманної звичайному, лінійному тексту» [6, с. 32].

Наведених думок досить, щоб помітити певну суперечливість не стільки в розумінні = описі того, що є гіпертекст, скільки в уявленні про реальні форми його функціонування в комунікаційному середовищі. З одного боку, відсутність ієрархії, неможливість слідувати початково закладеному порядку, мережевий принцип розміщення інформації свідчить нібито на користь подання гіпертексту саме як способу зберігання інформації, тобто – переважно пасивного комунікативного ресурсу. З іншого боку, така характеристика гіпертексту, як інтерактивність, має на увазі пев-

ну активність суб'єкта сприйняття.

Мета. На наш погляд, у науці доки не вироблена методика взаємообліку двох іпостасей гіпертексту – його інформаційного потенціалу, з одного боку, і своєрідності обробки цього потенціалу аудиторією – з іншого. На перших підступах до вироблення такої методики буде корисно зіставити, як це часто робиться при такому аналізі, особливості функціонування гіпертексту і тексту в традиційному розумінні цього терміну, наприклад, тексту публіцистичного твору.

Результати та їх обговорення. Якщо говорити про спосіб існування публіцистичного твору в найзагальнішому, задовільному для наших цілей, вигляді, то недалеко від істини твердження можна вважати те, що текст публіцистичного твору здійснюється в сукупності аудиторних інтерпретацій, як мінімум, не чужих певної ієрархії з точки зору їх близькості авторському задуму (див. концепцію «ідеального читача» Умберто Еко). Тільки безпосередньо у «живому» сприйнятті відбувається «дешифрування» закладеного автором змісту в текст. Отже, ланкою-посередником між потенціалом, закладеним у текст твору автором, і специфічними, індивідуальними запитами аудиторії слугує інтерпретація – одне з ключових, між іншим, понять в літературознавстві багатьох напрямів. Теорія гіпертексту доки не має відповідного поняття. Поки що можна тільки констатувати, що саме вживання терміну «розуміння» стосовно гіпертексту, з урахуванням перелічених вище його особливостей, представляється вкрай проблематичним. Що, однак, дозволяє дослідникам стверджувати, що: «У цілому, без комунікативної участі читача структура гіпертексту з його гіперпосиланнями залишається інформаційною, але не смисловою» [3, с. 53].

У цитованій статті розвивається думка, яка слушно враховує ключову роль аудиторії для змістоутворення при сприйнятті тексту. Проте, при цьому певною мірою необачно ситуація сприйняття гіпертексту практично прирівнюється до ситуації сприйняття тексту, наприклад, «Аліси в країні чудес». З одного боку, складно сперечатися з тим, що весь простір публіцистичного тексту пронизаний смисловою зв'язністю, найчастіше надлишковою по відношенню до логічної послідовності фабули. З іншого боку, є очевидною неправомірність навіть в метафоричному сенсі уподі-

бнювати естетичні алюзії, імплікації і аналогії – гіперпосиланням гіпертексту. Таке зближення двох вербальних феноменів видається некоректним і заслоняє реальну проблему прояснення кордонів поняття, в нашому випадку, поняття гіпертексту.

Настільки ж нестійкими є відсилання до «нескінченності» гіпертексту. Із більшості висловлювань з цього приводу, незрозуміло, чи мається на увазі об'єктивна нескінченність, що сумнівно, оскільки факт існування безлічі гіпертекстів вказує на обмеженість / відмежованість кожного з них, або ж мова йде про нескінченні можливості навігації і, відповідно, формування нових і нових інформаційних блоків – в такому випадку, гіпертекст втрачає свою відмінність від, наприклад, публіцистичного твору, який так само допускає необмежену кількість інтерпретацій. Визначення гіпертексту як способу зберігання і маніпулювання інформацією також ледве витримує критику остільки, оскільки, по-перше, в принципі, збігається з описом однієї з функцій традиційного тексту, власне кажучи, як наслідок, втрачає специфіку самого гіпертексту.

Методологічна неточність такого підходу полягає в тому, що здійснюються спроби опису вербального феномена (а ми в даному випадку відволікаємося від мультимедійного аспекту гіпертексту, хоча і його врахування чи навряд значимо вплине на висновки) у відриві від конкретних форм його існування. У нашому випадку – сприйняття. З нашої точки зору, основна проблема таких визначень полягає в тому, що уяві дослідників тяжіє образ аудиторії, яка намагається читати, наприклад, енциклопедію підряд, статтю за статтю. Для такої аудиторії дійсно проблематично «слідувати від самого початку закладеному порядку інформаційних одиниць» [1, с. 32]. Адже більш-менш очевидним є те, що говорити про сприйняття гіпертексту не зовсім коректно.

Ніхто і ніколи не читає енциклопедію підряд, сторінку за сторінкою. Так само ніхто і ніколи не відкриває підряд всі гіперпосилання, наприклад, на веб-сайті газети. Але ж саме цей, суто уявлюваний процес дозволяє дослідникам говорити про нескінченність, нелінійність, фрагментарність та інші характеристики гіпертексту. Більш того, категоріальний апарат вивчення гіпертексту формується у відриві від конкретики, від спроб евристичного моделювання самої події гіпертекстуальності.

Візьмемо найпростіший приклад – найпростіший в тому сенсі, що визначення його як саме гіпертексту не викликає розбіжностей у вчених. Це енциклопедія, як традиційна паперова, так і електронна. Звернення до енциклопедії в пошуку потрібної інформації рідко коли – ми апелюємо до рутинного досвіду – закінчується на читанні відповідної статті. Як правило, аудиторія виявляє в тексті статті посилання, тобто, пов'язані з досліджуванним поняттям, і прочитає ще кілька статей, зазвичай, у тій же енциклопедії.

Отже, ми маємо 1) «власне» гіпертекст – енциклопедію, що складається з абсолютно певної кількості томів, сторінок, статей і, нарешті, слів; і 2) рівним чином абсолютно конкретний текст, існуючий, що-правда, лише віртуально, тобто, не зафіксований на матеріальному носії, але, тим не менш, має певний

кінцевий обсяг, початок, кінець та автора і аудиторії, що збігаються в одній особі. Цей текст формується в процесі читання енциклопедії, в процесі поступового вилучення аудиторією інформації – починаючи з моменту, припустимо, повної необізнаності, і закінчуючи констатацією задовільною на момент читання інформованістю з того чи іншого питання. Підкреслимо – віртуальний характер цього «тексту» анітрохи не позбавляє його статусу цілком завершеного – зовнішньо – фрагменту вербальної реальності.

Виникає питання: який з цих двох текстів – енциклопедії та її комбінованого фрагменту – з більшою ґрунтовністю може претендувати на статус і, відповідно, термінологічне визначення «гіпертексту»? Спробу концептуальної відповіді на це питання слід передувати міркуванням про те, що, якщо практика фрагментуючого читання нам чудово відома з власного досвіду, то випадки послідовного читання енциклопедії від початку до кінця з «відволіканнями» за кожним гіперпосиланням в осяжному для наукового спостереження просторі, як видається, відсутні і навряд чи можливі навіть гіпотетично. Отже, у разі енциклопедії як такої ми маємо справу зі своєрідним акумулятором віртуальних текстових комбінацій, кожна з яких представляє собою продукт «творчості» зацікавленого читача. Незакріпленість цих комбінацій на якому б то не було матеріальному носії нічого не означає з точки зору їх ідентифікації як квазітекстових утворень.

Ми пропонуємо термін «роут» (від англ. “route” – “маршрут”, “шлях”) для позначення цього феномену. Роут у теорії гіпертексту покликаний відігравати ту ж роль, яку у теоріях традиційних текстів грає поняття інтерпретації. При цьому відрізнення роута від інтерпретації має, на нашу думку, сприяти упорядкуванню усього категоріального апарату теорії гіпертексту. Ми припускаємо, що, подібно до того, як традиційний текст існує як віртуальна сукупність інтерпретацій, гіпертекст слід мислити як віртуальну сукупність роутів, що формуються у процесі конкретної події навігації.

Змістовний потенціал гіпертексту характеризується відчуженістю від авторської суб'єктивності. Відповідно, на відміну від тексту будь-якого іншого роду, формування змісту, сенсу гіпертексту не передує події його сприйняття. Гіпертекст – це середовище формування роутів. І в цьому ще одна підстава для відрізнення поняття роута від поняття інтерпретації. Навігація в гіпертекстовому просторі являє собою не отримання інформації, а її формування. Поведінка аудиторії непередбачувана в тому простому розумінні, що запрограмувати його рух по тексту в процесі формування роута неможливо.

Саме ця, абсолютно реальна і конкретна подія досі була обділена увагою дослідників. Моделювання гіпертексту обмежувалося констатацією характеристик, що описують гіпертекст як пасивний акумулятор енергії гіпертекстуальності. Зрозуміло, що такий опис є затребуваним і продуктивним. Однак аналіз специфічної активності аудиторії гіпертексту відкриває можливість подальшої, більш глибокої специфікації цього складного явища. Роут відрізняється від інтерпретації, перш за все, тим, що не вступає у відносини конкуре-

нції з іншими роутами, чого аж ніяк не можна сказати про інтерпретацію. Більш того, роут «не підозрює» про їхнє існування. З цікавою обставиною, між іншим, пов'язано припущення про одне з найістотніших відмінностей гіпертексту (як сукупності роутів) від тексту (як сукупності інтерпретацій). Ми маємо на увазі ієрархічність у взаєминах роутів. Гіпертекстуальне середовище забезпечує мультилінійне формування необмеженої кількості роутів. По суті, мова йде про, так би мовити, полігон неконкурентної комунікації.

Роут являє собою зовні завершений текст, що сформувався в процесі послідовної цілеспрямованої навігації в межах мережі гіперпосилань. (В принципі, він може бути і записаний – за умови відповідної задачі). Сукупність роутів – спосіб помислити гіпертекст як специфічний атрибут висловлювання, який зумовлює не конкуренцію інтерпретацій, що передбачає існування якоїсь ідеальної свідомості / розуміння, а – *снів існування* альтернативних і неконкурентних варіантів формування сенсів.

Висновки. Виділення феномену роута як окремого предмета аналізу надає дослідникам ту безсумнівну перевагу, що вводить до поля вивчення неконкурентну комунікацію як, безумовно, нетрадиційний тип соціальної взаємодії. У першому наближенні, ми пропонуємо такі визначення:

Гіпертекст – медійний ресурс неконкурентного змістоутворення, що реалізується у сукупності роутів.

Роут – віртуальна комбінація медіаблоків, що формується у процесі довільної навігації у межах медіафрагменту, забезпеченого гіперпосилальним апаратом.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на переосмислення усталених характеристик гіпертексту (фрагментарність, нелінійність, незавершеність), а саме – їх очевидно негативні конотації обумовлені орієнтацією на опис і оцінку у рамках конкурентної комунікації, іншими словами, комунікації інтерпретацій. Наш підхід передбачає зміну точки зору, після якої, можливо, всі ці характеристики постануть у іншому світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дедова О.В. Лингвистическая концепция гипертекста: основные понятия и терминологическая парадигма / О.В. Дедова // Вестник Московского ун-та. Сер. 9, Филология. – 2001. – №4. – С. 22-36.
2. Загнітко А.А. Структура і функції гіпертексту: статус і позиційні параметри комунікантів (17 бібліографічних записів) / А.А. Загнітко // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 26. – Донецьк: Український культурологічний центр, Східний видавничий дім. – 2009. – С.157-175.
3. Красноярова О.В. Феномен гипертекста и гиперссылки / О.В. Красноярова // Вопросы теории и практики журна-
4. листики. – 2012. – № 1. – С. 46-54.
5. Лутовинова О.В. Языковая личность в виртуальном дискурсе: автореф. дис. ... доктора филологических наук: 10.02.19 – Волгоград. – 2013. – 42 с.
6. Нестеров А.В. Гипертекст: тензорный подход (гипертекстовый вариант) / А.В. Нестеров – Новосибирск: Препринт. – 1991. – 15 с.
7. Субботин М.М. Гипертекст. Новая форма письменной коммуникации / М.М. Субботин // Итоги науки и техники. – Сер. Информатика. – М.: ВИНТИ. – 1994. – Т.18. – 158 с.

REFERENCES

1. Dedova, O.V. Linguistic concept of hypertext: basic concepts and terminological paradigm / O.V. Dedova // Vestnik MGU. Ser. 9 Filologiya. – 2001. – № 4. – P. 22-36.
2. Zagnitko, A.A. The structure and function of the hypertext: the status and positional parameters of the communes (17 bibliographic records) / A.A. Zagnitko // Donetsk Journal of the Scientific Society named after Shevchenko – T. 26. – Donetsk: Ukrainian Cultural Center, Eastern Publishing House. – 2009. – P. 157-175.
3. Krasnoyarova, O.V. The phenomenon of hypertext and hyperlink / O.V. Krasnoyarova // Problems of the theory and practice of journalism. – 2012. – № 1. – P. 46-54.
4. Lutovinova, O.V. Language personality in virtual discourse: manuscript the dissertation ... Doctor of Philology: 10.02.19 – Volgograd. – 2013. – 42 p.
5. Nesterov, A.V. The hypertext: tensor approach (hypertext version) / A.V. Nesterov – Novosibirsk: Preprint. – 1991. – 15 p.
6. Subbotin, M.M. The hypertext. A new form of written communication / M.M. Subbotin // Results of science and technology. – Ser. Computer science. – M.: VINITI. – 1994. – T.18. – 158 p.

О понятии «роут» в контексте изучения гипертекста

М. В. Белла

Аннотация. В статье отмечается определенная противоречивость в представлении о реальных формах функционирования гипертекста в коммуникационной среде. Автор предлагает термин «роут» для обозначения виртуальной комбинации медиаблоків, формирующейся в процессе произвольной навигации в пределах медиафрагмента, снабженного гиперссылочным аппаратом. Роут в теории гипертекста призван играть ту же роль, какую в теориях традиционных текстов играет понятие интерпретации.

Ключевые слова: гипертекст, гиперссылка, неконкурентная коммуникация, фрагментарность, нелінійність, незавершенность, роут.

On the concept of "route" in the context of the study of hypertext

M. V. Bella

Abstract: The article notes a some inconsistency in the representation of the real forms of hypertext functioning in the communication environment. The author proposes the term "route" to denote a virtual combination of media blocks formed in the process of arbitrary navigation within a media fragment equipped with a hyperlinked machine. In the theory of hypertext the route should play the same role as the concept of interpretation plays in the theories of traditional texts.

Keywords: hypertext, hyperlink, noncompetitive communication, fragmentarity, nonlinearity, incompleteness, route.

Театральна діяльність як об'єкт висвітлення у західноукраїнських та українських радянських спеціалізованих виданнях 20-30-х рр. ХХ ст. (на прикладі журналів “Театральне мистецтво”, Львів, та “Театральний тиждень”, Одеса)

А. В. Чубрей

Українська академія друкарства, Львів, Україна

Paper received 03.07.17; Revised 09.07.17; Accepted for publication 10.07.17.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2017-146V24-11>

Анотація. У дослідженні з'ясовано особливості висвітлення театральної діяльності (галузі культури, що була особливо популярна в Україні 20-30-х рр. ХХ ст.) у спеціалізованих журналах (“Театральне мистецтво” (Львів) та “Театральний тиждень” (Одеса)). Виокремлено основні жанри журналістики, до яких зверталися автори. Порівняно тематичні тенденції у західноукраїнському та радянському українському спеціалізованому виданні. З'ясовано історичні обставини, що обумовлюють перевагу тих чи інших тем на сторінках.

Ключові слова: театр, аматорський театр, журнал, спеціалізоване видання, клубний театр.

Вступ. У культурному процесі 20—30-х рр. ХХ ст. не остання роль відводилася розвитку театру, незалежно від політики держав, до складу яких входили сучасні українські землі. Його роль була високо оцінена у суспільстві: “А між тим театр це найсильніша підпора національного організму, це збірний вияв слова нації, яка живе й бореться” [1]. Отже, театр стає широко популярним і отримує достатню підтримку у населення, зокрема у вигляді аматорського руху. Про це красномовно свідчить цитата з опитування працівників львівських книгарень, проведеного журналістами “Нашого прапора”: «Хто купує? У всіх чотирьох книгарнях наш співробітник дістав ту саму відповідь: “Село. А потім — діти” (...) Хто купує зі села і що? “Виділи читалень, управи аматорських гуртків, хорів і т. п.”» [2]. Ця увага не могла не відбитися в тогочасній пресі, і тому порівняти підходи львівських та одеських журналістів у висвітленні театральної діяльності — наша мета, аби на їхньому прикладі з'ясувати загальні тенденції.

Короткий огляд публікацій на тему. Одеська театральна періодика неодноразово досліджувалася українськими науковцями. Так, дисертація Білик А. стосувалася театральної критики Одеси другої половини ХІХ — другого десятиріччя ХХ ст. [3]. О. Хобта досліджувала висвітлення музичного життя преси упродовж перших десятиліть ХХ ст. [4]. Н. Осадця зосередила увагу на дослідженні оперної та музично-театральної критики на сторінках львівської преси ХІХ — початку ХХ ст. [5]. Н. Владимірова на основі львівської преси акцентує на розвитку інтеграційних зв'язків національної та західноєвропейської культури у царині театру та пластичних мистецтв [6].

Мета дослідження — з'ясувати характерні особливості у висвітленні театральної тематики у спеціалізованих виданнях 20—30-х рр. ХХ ст., які виходили у Львові та Одесі — територіях сучасної України, що тоді входили до складу різних держав — Польщі та Радянського Союзу.

Матеріали і методи. Для більш чіткого та рівноцінного аналізу матеріалу було обрано по 1 примірнику журналів “Театральне мистецтво” (1922—1923, згодом, змінивши тематичний курс, видання виходило під назвою “Аматорський театр” (1925—1927)) та “Театральний тиждень” (у 1925 р. виходив під назвою “Театральная неделя”, у 1927—1928 — “Театр, клуб, кіно”). Цей вибір обумовлений і подальшими змінами у

тематичному напрямку, й обмеженим доступом до бібліотечних фондів. Водночас такий підхід дозволяє більше зосередитися на об'єкті дослідження та точніше виділити характерні риси обох видань.

Результати і їхнє обговорення. Насамперед потрібно виділити особливості, спільні для обох видань. Незважаючи на різні заходи, запроваджені урядами держав, та в цілому на різне положення театру в їхній культурній системі, автори видань однаково вказували на кризові моменти. Так, у “Театральному мистецтві” критичні зауваги стосуються переважно підбору репертуару: “На нещастя, наш репертуар народних театрів не багатий, драматична продукція переживає кризу та всеж таки обайливий режисер гуртка вишукає твори, що заслуговують на увагу і розріжнить зерно від полову” [7] та організаційні моменти (підвищення платні акторам): “Приневолені умовами життя поставили недавно артисти львівського театру ультимат до Т—ва “Бесіда”, в якому заявили, що або назв. Товариство займеться долею свого театру, або артисти не приймають на себе відповідальності, як що театр розлетиться” [8]. У “Театральному тижні” автор констатує кризовий стан театру, характерний не тільки для Одеси, але і для всієї держави: “Матеріальний кризис отнюдь не местное явление: во всем СССР наблюдается, по сравнению с довоенным временем, пониженная посещаемость театров” [9]. Водночас подаються рекомендації, як подолати проблему всесторонньо:

• “Отсюда вывод: театр надо сделать более доступным для широкого зрителя, более приемлемым для скромного бюджета рабочего. Это верный способ изжить театральную халтуру в клубах и успешно бороться с наступлением «великого немого»” [9].

• “Кроме того, надо учесть, что театр, находящийся в центре города, обслуживает преимущественно только свой район. И создание для рабочих, живущих на окраинах, реальной возможности посещения театра — второе основное требование для облегчения театрального кризиса в нашем городе” [9].

• “Нужно снабдить театр большими средствами для того, чтобы он всегда давал качественную продукцию” [9].

• “Нужно прямо сказать: никакой театр при отсутствии настоящих актеров не имеет права на существование. Ещѐ в большей мере это относится к режиссеру: дилетантская постановка обречена на гибель” [9].

Однак у своїх підсумках автор не втрачає оптимізму: *“Театральний кризис — явление временное, а упорядочение театральной машины, такой сложной и многогранной, — дело ряда лет”* [9].

Окрім того, обидва видання стежили за театральною діяльністю не тільки Галичини та Одещини, але й інших міст та навіть країн: рубрики *“З діяльності аматорських гуртків”*, *“З діяльності укр. театрів на провінції”*, *“Із чужих сцен”* (у цьому номері — новинки німецьких та французьких драматургів) — у «Театральному мистецтві». У «Театральному тижні» ці відомості подавали у рубриці *“Вне Одессы”* (в обраному для аналізу номері описано події театрального життя Москви, Ленінграда, Харкова, Миколаєва, Києва, Дніпропетровська та Астрахані), причому вони стосуються як афіші: *“Держтеатр «Березіль» готовит к постановке Л. Курбаса пьесу из эпохи 1905 г. (...) Ближайшие постановки театра «Сава Чалий» (режиссер Лопатинский) и «Король забавляется» (режиссер Тяго)»* [10], так і стану театру в цілому: *“Отрицательно влияли на слаженность спектаклей частные режиссеры и плохое оборудование театра (...) Николаев ждет реставрации разрушенного б. городского театра”* [10].

Водночас автори в обох виданнях брали до уваги і події з життя акторів труп різних театрів: *“Об’їхав цілий ряд міст і містечок на Волині, де весь час, незмінно, користувався цілком заслуженим успіхом і любовним відношенням до себе місцевої української і не української публіки”* [11], *“25-го январа в Державной Дrame состоится торжественный спектакль, посвященный 40 летнему юбилею сценической деятельности заслуженного артиста У. С. С. Р. товарища И. Э. Величковского”* [12]. І, звичайно, у спеціалізованих театральних журналах подавали відгуки критиків чи звичайних глядачів: *“Наколи підходити до вистави з вимогами європейської сцени, то музична, хорова й сольова сторона вистави не видержить критики, особливо сольоспіви, але коли зважити труднощі, всі технічні умови, то треба признати, що управа театру вложила в ту виставу багато енергії, дбайливості, коштів і хисту”* [13], *“Мелодраматическое действие (упругое, как винт) плелось, как старая, расслабленная кляча”* [14]. Окрім того, автори “Театрального мистецтва” обговорюють і рівень тогочасних рецензій: *“Не раз отмечались поразительные разногласия рецензентов в оценке одного и того же спектакля, одной и той же картины. (...) Мне кажется, что основные ошибки рецензентов (оставим в стороне всякие «приходящие» причины) происходит от того, что им приходится давать отзывы на основании одного просмотра спектакля или фильма”* [15].

Однак перелік спільних рис, характерних для обох журналів, закінчується. І ці відмінності вказують зокрема на спрямування журналу. Так, автори “Театрального мистецтва” переважно акцентували свою увагу на аматорських гуртках. Для прикладу, в аналізованому виданні під рубрикою “Порадник для аматорських театрів” додавали рекомендації для початківців та наголошували на необхідності підручників для них: *«В нас нема ні одного підручника для теат-*

ральних аматорів, нема фахових театральних журналів, а в нашій пресі не пишеться нічого про театр, мистецтво (кромі звітів з театральних вистав) — в нас не подумав ніхто про систематичні курси для аматорів, в нас не було досі драматичної школи, тому нічого дивного, що наші аматорські театри часом до смішності примітивні» [16].

У “Театральному мистецтві” також висвітлюється діяльність “клубів” та професійних угруповань. При цьому деякі публікації мають виразне ідеологічне забарвлення: *“Повертаючи до побуту, ми не повинні захоплюватись цікавими деталями, а твердо пам’ятати про свою перспективу, про установку на комуністичний лад”* [17]. Однак можна стверджувати, що більша увага була відведена діяльності саме професійних колективів.

Висновки. Отже, незважаючи на територіальні та часові відмінності у роботі двох періодичних видань — “Театральне мистецтво” та “Театральний тиждень”, — можна стверджувати (уже на основі порівняння 2 номерів), що їхні автори однаково пильно та з цікавістю стежили за діяльністю професійних та аматорських угруповань. Для цього використовували переважно такі жанри, як замітки, рецензії та статті. Різниця у напрямках висвітлення діяльності (зокрема професійних та аматорських угруповань) може бути обґрунтована політикою в галузі культури, яку впроваджували Польща та СРСР, до складу яких входила Галичина й Одещина. Так, співвідношення професійних та клубних театрів у Радянському Союзі красномовно характеризує цитата наркома просвіти РСФСР: *“Тем не менее, конечно, разговоры о том, что клубная сцена и есть тот театр, который нам нужен, явно неосновательны. Этот принцип привел бы к крайнему снижению культуры. Всякое дело требует мастерства, и всякое дело требует техники. Никто не решится сказать: можно закрыть фабрики и заводы и заменить их кустарной работой. То же относится и к театру”* [18]. В інших умовах проходив театральний процес у Галичині: *“Справді, на розвиток тогочасного українського театрального життя в Галичині впливали різні фактори — це й політична бездержавність нації, тобто перебування в політичній орбіті домінуючої польської культури й боротьба з нею, і «культурний зудар» двох естетичних традицій — галицької та наддніпрянської, що пов’язано з переїздом унаслідок репресій радянської влади в Західну Україну акторів-емігрантів, і новітні тоталітарні тенденції, що наросли як на Заході, так і на Сході”*, [19, с. 391] тому аматорському театру приділялася значна роль, зокрема для села: *“Овид духа нашого народу, тиснений важкими хмарами, не перепускає зоряного неба, котре пробуджує духа до високих змагань та задушевних бажань. Оці хмари розігнати, цей гнетучий тягар скинути — це задача аматорських театрів”* [19, с. 396].

Однак, незалежно від географічного розташування, українські журнали справедливо приділяли достатньо уваги театральному руху не тільки задля ознайомлення публіки, але і для окреслення його важливої ролі у культурному процесі 20—30-х рр. ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нигрицький Л. Аматорські гуртки / Л. Нигрицький // Наш Прапор. — 1935. — Ч. 46 (16 червня). — С. 5.
2. В. Г. Село й діти — купують у нас книжку / Г. В. // Наш Прапор. — 1935. — Ч. 14 (21 лютого). — С. 4

3. Білик А. А. Театральна критика Одеси в контексті міської видовищної культури (друга половина XIX — друге десятиріччя XX ст. / А. Білик. дис. ... канд. мистецтв. — Харків, 2009.
4. Хобта О. Висвітлення у пресі музичного життя Одеси / О. Хобта. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1214>
5. Осадця Н. Оперна й музично-театральна критика на сторінках львівської преси XIX — початку XX ст. / Н. Осадця // Записки Львівської національної бібліотеки імені В. Стефаника. — 2009. — № 1. — С. 62—82.
6. Владимирова Н. Міжвидові зв'язки як чинник входження українського театру у західноєвропейський культурний простір (сторінками львівської преси 1900—30-х років) / Н. Владимирова // Вісник Львівського ун-ту. — 2007. — Вип. 7. — С. 3—11.
7. Театроман. Кілька слів про аматорські гуртки : вибір пес / Театроман // Театральне мистецтво. — 1923. — Вип. II (лют.). — С. 17.
8. Хроніка // Театральне мистецтво. — 1923. — Вип. II (лют.). — С. 18.
9. Розен Л. Почему нет сборов? / Л. Розен // Театральний тиждень. — 1926. — № 6 (25 грудня). — С. 1.
10. Вне Одессы // Театральний тиждень. — 1926. — № 6 (25 грудня). — С. 10.
11. Гастроли артиста // Театральне мистецтво. — 1923. — № 2 (лют.). — С. 27.
12. Юбилей И. Э. Величковского // Театральний тиждень. — 1926. — № 6 (25 грудня). — С. 8.
13. Театроман. “Троянда Стамбулу” / Театроман // Театральне мистецтво. — 1923. — № 2 (лют.). — С. 28.
14. М. Б. “Розита” в «Русской драме» / М. Б. // Театральний тиждень. — 1926. — № 6 (25 грудня). — С. 6.
15. Коган Л. При особом мнении / Л. Коган // Театральний тиждень. — 1926. — № 6 (25 грудня). — С. 4.
16. Порадник для аматорських театрів // Театральне мистецтво. — 1923. — № 2 (лют.). — С. 23.
17. “Кінець Криворильська” (розмова з В. Васильком) // Театральний тиждень. — 1926. — № 6 (25 грудня). — С. 9.
18. Луначарский А. В. Какой театр нам нужен? / А. В. Луначарский. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://lunacharsky.newgod.su/lib/ss-tom-3/kakoj-teatr-nam-nuzhen>
19. Комариця М. Театрознавчі студії Миколи Гнатишака у західноукраїнській міжвоєнній пресі / М. Комариця // Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. — 2016. — Вип. 6. — С. 390—409.

REFERENCES

1. Ny`gry`cz`ky`j L. Amators`ki gurtky` / L. Ny`gry`cz`ky`j // Nash Prapor. — 1935. — Ch. 46 (16 chervnya). — S. 5.
2. V. G. Selo j dity` — kupuyut` u nas kny`zhku / G. V. // Nash Prapor. — 1935. — Ch. 14 (21 lyutnya). — S. 4
3. Bily`k A. A. Teatral`na kry`ty`ka Odesy` v konteksti mis`koyi vy`dovy`shhnoyi kul`tury` (druga polovy`na XIX — druge desyaty`richchya XX st. — dy`s. ... kand. my`stecztv. — Harkiv, 2009.
4. Xobta O. Vy`svitleniya u presi muzy`chnogo zhy`ttya Odesy` / O. Xobta. — [Elektronny`j resurs]. — Rezhym`m dostupu : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1214>
5. Osadcya N. Opera j muzy`chno-teatral`na kry`ty`ka na storinkax l`vivs`koyi presy` XIX — pochatku XX st. / N. Osadcya // Zapy`sky` L`vivs`koyi nacional`noyi biblioteky` imeni V. Stefany`ka. — 2009. — # 1. — S. 62—82.
6. Vlady`my`rova N. Mizhvy`dovi zv`yazky` yak chy`nny`k vxodzhennya ukraiyins`kogo teatru u zaxidnoyevropejs`ky`j kul`turny`j prostir (storinkamy` l`vivs`koyi presy` 1900—30-x rokiv) / N. Vlady`my`rova // Visny`k L`vivs`kogo un-tu. — 2007. — Vy`p. 7. — S. 3—11.
7. Teatroman. Kil`ka sliv pro amators`ki gurtky` : vy`bir pyes / Teatroman // Teatral`ne my`stecztvo. — 1923. — Vy`p. II (lyut.). — S. 17.
8. Xronika // Teatral`ne my`stecztvo. — 1923. — Vy`p. II (lyut.). — S. 18.
9. Rozen L. Pochemu net sborov? / L. Rozen // Teatral`ny`j ty`zhden`. — 1926. — # 6 (25 grudnya). — S. 1.
10. Vne Odessi // Teatral`ny`j ty`zhden`. — 1926. — # 6 (25 grudnya). — S. 10.
11. Gastrol`i arty`sta // Teatral`ne my`stecztvo. — 1923. — # 2 (lyut.). — S. 27.
12. Yuby`lej Y`. Э. Vely`chkovskogo // Teatral`ny`j ty`zhden`. — 1926. — # 6 (25 grudnya). — S. 8.
13. Teatroman. “Troyanda Samburgu” / Teatroman // Teatral`ne my`stecztvo. — 1923. — # 2 (lyut.). — S. 28.
14. M. B. “Rozy`ta” v «Russkoj drame» / M. B. // Teatral`ny`j ty`zhden`. — 1926. — # 6 (25 grudnya). — S. 6.
15. Kogan L. Pry` osobom mneny`y` / L. Kogan // Teatral`ny`j ty`zhden`. — 1926. — # 6 (25 grudnya). — S. 4.
16. Poradny`k dlya amators`ky`x teatriv // Teatral`ne my`stecztvo. — 1923. — # 2 (lyut.). — S. 23.
17. “Kinecz` Kry`voryl`s`ka” (rozmova z V. Vasyl`kom) // Teatral`ny`j ty`zhden`. — 1926. — # 6 (25 grudnya). — S. 9.
18. Lunacharsky`j A. V. Kakoj teatr nam nuzhen? / A. V. Lunacharsky`j. — [Elektronny`j resurs]. — Rezhym`m dostupu : <http://lunacharsky.newgod.su/lib/ss-tom-3/kakoj-teatr-nam-nuzhen>
19. Komary`cya M. Teatroznavchi studiyi My`koly` Gnaty`shaka u zaxidnoukraiyins`kij mizhvoyennij presi / M. Komary`cya // Zbirny`k pracz` Naukovo-doslidnogo insty`tutu presoznavstva. — 2016. — Vy`p. 6. — S. 390—409.

Theatre as an object of describing in the special magazines of the Western Ukraine and Ukrainian Soviet magazines of 20-30's of XXth century (on the base of the magazines ‘Teatralne Mystetstvo’, Lviv, and ‘Teatralnyi Tyzhden’, Odessa)

A. V. Chubrei

Abstract. The peculiarities of describing theatrical processes (the sphere of culture, which was especially popular in the Ukraine in 20-30's of the XXth century) in the special magazines (‘Theatrical Art’ and ‘Theatrical Week’) are investigated. The main journalistic genres, mostly used by the authors, are separated. The tendencies of the subject in the special edition of Western Ukraine and Soviet Ukraine are compared. The historical obstacles, which caused the excellence of the several themes of the pages are investigated.

Keywords: theatre, amateur theatre, magazine, special edition, the club theatre.

Театральная деятельность как объект изображения в западноукраинских и украинских советских специализированных изданиях 20-30-х гг. XX века (на примере журналов “Театральное искусство”, Львов, и “Театральная неделя”, Одесса)

A. V. Чубрей

Аннотация. В исследовании определены особенности изображения театральной деятельности (сферы культуры, которая была особенно популярна в Украине 20-30-х гг. XX века) в специализированных журналах (“Театральное искусство” и “Театральная неделя”). Выделены основные жанры журналистики, к которым обращались авторы. Тематические тенденции в западноукраинском и советском украинском специализированном издании сравнены между собой. Выявлены исторические обстоятельства, которые обусловили преимущество тех или иных тем на страницах.

Ключевые слова: театр, любительский театр, журнал, специализированное издание, клубный театр.

Государственная поддержка радиовещания для национальных меньшинств в Украине

Т. С. Гирина

Институт журналистики КНУ имени Тараса Шевченка, Киев, Украина
Corresponding author. E-mail: hirinatetyana@gmail.com

Paper received 04.10.17; Revised 09.10.17; Accepted for publication .12.10.17

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2017-146V24-12>

Аннотация. В статье исследовано место радиовещания для национальных меньшинств в общей системе радиовещания Украины. Проанализировано языковое законодательство в сфере обеспечения использования государственного языка в работе ведущих и музыкальных композициях национальными, региональными и местными радиостанциями. Констатировано, что прогресс радиовещания в Украине возможен в условиях ответственной политики государства в сфере поддержки медиаинициатив национальных меньшинств.

Ключевые слова: конвергенция, медиасреда, национальное меньшинство, трансформации, украинское радиовещание.

Введение. Государственную поддержку доступа к медиаканалам представителям национальных меньшинств можно назвать одним из важнейших критериев, которые характеризуют уровень демократии в стране. Долгие годы языковой вопрос был инструментом политического процесса в Украине, на местах же проблемы не существовало, а полиэтнические общины жили в условиях мультикультурного плюрализма. Осознавая это, уже в Конституции Украины снят “языковой вопрос”, в частности, в ст.10 говорится, что “в Украине гарантируется свободное развитие, использование и защита русского, других языков национальных меньшинств Украины” [7]. Однако, из-за сложившейся сложной внутриэкономической ситуации, поддерживать на должном уровне радиоинициативы национальных меньшинств не удается.

Обзор публикаций по теме исследования. Для получения достоверных результатов исследования, ценными для нас являются журналистиковедческие публикации представителей украинской школы журналистики В. Ризуна, О. Гояна, О. Гресько, Ю. Елисовенко, В. Набруско, И. Хоменко, Л. Федорчук. Изучали процессы трансформации и конвергенции радиовещания в глобальном контексте развития медиа ученые разных стран, среди них: Б. Оппегаард, Д.Кэмерон (США), А. Серрано Теллерия (Испания), М. Сильва Паласиос, С. Барбоза (Бразилия), А. Аль Тавара, Е. Гиде (Австралия), Э. Болат (Великобритания) и др. Впрочем, комплексное рассмотрение предлагаемого вопроса требует системного осмысления научной проблемы, особенно в условиях смены общественно-политических условий в Украине и вступления в силу изменений в законодательство в части трансляции украиноязычного контента в эфире национальных, региональных и местных радиостанций.

Цель статьи заключается в исследовании украинского и международного законодательного поля обеспечения государственной поддержки радиовещания для национальных меньшинств в Украине. Это, по мнению автора, является одним из важнейших условий конкурентной интеграции украинского радиопространства в глобальную медиасреду.

Материалы и методы. Исследование предусматривало использование теоретических (анализа, сравнительно-исторического), теоретико-эмпирических (дискурс-анализа, индукции) методов. Особенно ценным для нас стал метод анализа документов, благода-

ря которому были получены данные из отчетов представленных ОБСЕ, Центром социально-правовых исследований колледжа Вулфсон, Оксфордским университетом, Институтом информационного права, Национальным советом Украины по вопросам телевидения и радиовещания в аспекте трансформации во временной перспективе языкового медиаландшафт материковой Украина в 2004–2016 гг., Конституции Украины и ряда других законодательных актов. Использован метод моделирования, который позволил создать трехуровневую модель взаимодействия основных субъектов медиапроцесса в радиовещании.

Результаты и обсуждения. Широкое присутствие русскоязычного контента СМИ чувствовалось во все годы независимости Украины. По данным отчета по “Международному языковому обеспечению радиовещания и законодательства ОБСЕ”, подготовленного по заказу Верховного комиссара ОБСЕ по вопросам национальной безопасности меньшинств Центром социально-правовых исследований колледжа Вулфсон и Оксфордского университета совместно с Институтом информационного права в 2003г., общий ежесуточный объем радиовещания в Украине в 2001 г. составлял около 19000 часов, и, хотя точное соотношение посчитать невозможно, однако большинство вещания осуществлялось на русском. Красноречивым является и тот факт, что суммарный суточный хронометраж радиопрограмм на всех языках национальных меньшинств, за исключением русского, составлял 50 часов в сутки и это с учетом ретрансляции эфирными и кабельными каналами в приграничных областях [7]. Впрочем, по итогам рассмотрения государственной политики в сфере радиовещания национальных меньшинств, свободы слова, анализа внутренней законодательной базы и международных договоров, в ОБСЕ пришли к выводу, что в Украине “в целом нет никаких запретительных мер, ослабляющих доступ меньшинств к трансляции на своем родном языке” [7, с. 467].

Исследователи доступа к радиоинформации представителей нацменьшинств в Украине в начале 2000-х гг. русский, как язык меньшинства, не рассматривали, он скорее воспринимался на равне с государственным, на первых этапах даже с акцентом на сохранение доли вещания. Между тем уклон смещался на территории компактного проживания нацменьшинств, например в Крыму, где в 2007 г. на украинском долж-

ны были говорить только половину эфирного времени, свыше указанной нормы использование государственного языка не регламентировалось. Обеспечение же радиоэфира языками национальных меньшинств в пограничных областях осуществлялось скорее благодаря покрытию радиосигналами на ультракоротких волнах и в ФМ-диапазоне радиостанциями соседних государств, количество которых часто вдвое превышало процент покрытия материковыми радиостанциями. К примеру, в Волынской области в 2005 г. в ФМ вещали 3 украинских радиостанции и еще 6 из соседних стран, в Черновицкой области это соотношение 3/14, Закарпатской 9/16, в Сумской 5/6 и т.д. [6]. Красноречивым является и список нарушителей лицензионных требований в части языкового обеспечения в 2008 году, где половина взысканий приходится на Луганскую область и АР Крым, территории, которые сегодня оккупированы или втянуты в войну. С этой точки зрения стоит присмотреться к областям, где также зафиксированы нарушения, а это черновицкие, одесские, николаевские, черниговские, киевские радиостанции [6], то есть медиакомпании пограничных и экономически важных регионов Украины, влияние на содержание программ которых может иметь тревожные перспективы с точки зрения обеспечения информационной безопасности государства.

Однако полноценное развитие радиовещания для национальных меньшинств в любой стране только отсутствием прямых запретов обеспечить невозможно, поэтому поддержка и внимание к информационным инициативам национальных общин должно обеспечиваться конкретными механизмами, с функционированием которых, по мнению исследователей из ОБСЕ, в Украине проблемы. Законодательная база обеспечения деятельности в Украине радиоорганизаций и инициатив представителей национальных меньшинств регулируется рядом законов, подзаконных актов, международных договоров подписанных и ратифицированных Украиной. Основополагающими в этом смысле являются положения Конституции Украины, где в ст. 10 закреплено право на использование языков национальных меньшинств и украинского, как языка титульной нации. Кроме обеспечения соблюдения прав и свобод представителей других стран на территории Украины, так же она «заботится об удовлетворении национально-культурных и языковых потребностей украинцев, проживающих за пределами государства» [7], о чем идет речь в ст.12 основного закона. Консолидация и развитие украинского общества возможна исключительно исходя из «развития этнической, культурной, языковой и религиозной самобытности всех коренных народов и национальных меньшинств Украины» [7], что гарантируется в ст. 11 Конституции Украины.

Правовая легитимность и принципы деятельности национальных меньшинств закреплены в Законе Украины «О национальных меньшинствах в Украине», где среди прочего ст. 6 гарантирует «всем национальным меньшинствам права на национально-культурную автономию: использование и обучение на родном языке или изучение родного языка в государственных учебных заведениях или через национальные культурные общества» [5]. Не в последнюю оче-

редь актуальной здесь является информационная поддержка сохранения национальной идентичности, внимания к обычаям и духовным ценностям. Гражданам, для которых Украина стала второй родиной «государство гарантирует, развитие национальных культурных традиций, удовлетворение потребностей в литературе, искусстве, средствах массовой информации» [5]. Радиовещание же в этом контексте обладает инструментарием удовлетворения потребностей в информационном, историко-культурологическом, развлекательном контенте в эфире определенной техническими параметрами радиостанции территории проживания нацменьшинств. Однако к осуществлению таких инициатив на практике дело часто не доходит, либо ограничивается минимальным финансовым участием государства. В отчете о «Международном языковом обеспечении радиовещания и законодательстве ОБСЕ» сделан вывод, что «украинское законодательство устанавливает права и гарантии для национальных меньшинств, но не создало систему их реализации» [8].

Обеспечение языкового права закреплено и в «Декларации прав национальностей Украины», где кроме права свободного пользования «родными языками во всех сферах общественной жизни, включая получение и распространение информации» [2] (ст. 3), организациям и объединениям всех народов, проживающих в стране, гарантируется право на «создание национальных газет, журналов, издательств, музеев, художественных коллективов, театров, киностудий» [2] (ст. 6). При этом даже в виду вышеизложенного, языковой вопрос до сих пор остается инструментом манипуляции. В разрезе обеспечения права доступа к информации представителей разных национальностей обращаемся к Закону Украины «Об основах государственной языковой политики», где ст. 24 закрепляет право на трансляцию на языке национального меньшинства, свободный прием теле- и радиосигнала, отсутствие запрета на ретрансляцию, свободный выбор языка ведения эфира» [4] в пределах, не противоречащих нормам действующего законодательства. Они, согласно Закону Украины «О внесении изменений в некоторые законы Украины относительно языка аудиовизуальных (электронных) средств массовой информации» четко регламентируют долю передач на государственном языке для электронных медиа.

Музыкальный контент и речевое сопровождение украинских радиостанций в последние годы претерпел законодательные изменения в направлении расширения сферы применения государственного языка. Так, 8 ноября 2016 г. вступил в силу Закон Украины «О внесении изменений в некоторые законы Украины относительно доли музыкальных произведений на государственном языке в программах телерадиоорганизаций», в котором регламентировано процент украиноязычных песен в радиоэфире на уровне не менее 35% в ежедневном временном промежутке 07.00–14.00 и 15.00–22.00. Стоит отметить, что украинская песня в эфире радио прошла долгий и сложный путь регуляторных нововведений. Потенциал и конкурентоспособность украиноязычной песни признавался Национальным советом Украины по вопросам телевидения и радиовещания и в предыдущие годы, одна-

ко ощутимым он стал только в последнее время.

Следующим этапом в развитии национального радиовещания стал переход на украиноязычную работу ведущих эфира. Согласно изменениям в Закон Украины “О телевидении и радиовещании”, вступившим в силу 13 октября 2017 г., в “общем недельном объеме вещания телерадиоорганизаций местной категории вещания, передачи и / или фильмы, выполненные на государственном языке, должны составлять не менее 60% общей продолжительности передач” [3], для общенациональных и региональных медиакомпаний такой процент установлен на уровне 75%.

Впрочем, по мнению генерального продюсера радиогруппы ТАВР, в состав которой входят популярные в стране радиостанции “Хит-ФМ”, “Радио Рокс” и “Русского радио”, В. Дроздова музыкальное программирование и языковое оформление радиозэфира является важной, однако не определяющей частью работы радиокollektива, который работает над тем, чтобы “построить баланс элементов, из которых состоит радио, чтобы в любой отдельно взятый момент этот набор кирпичиков был наиболее нужен человеку,

который хочет послушать радио. В этом главный секрет программирования. Музыка в нем имеет второстепенное значение. Если говорить о музыкальном программировании и квотах – это другое. Нам эти квоты – что они есть, что их нет – все равно. Мы можем работать в любых условиях” [1]. Конструктивный подход ответственных медиаменеджеров снимает большинство вопросов, обсуждение которых периодически приобретает острый резонанс в медиaprостранстве не только среди специалистов, но и в целом среди украинцев.

Комплексный подход к решению языкового вопроса является составляющей понимания зависимости основных субъектов взаимодействия в радиовещании, где радиостанции, музыканты и авторы песен, аудитория взаимосвязаны, поэтому балансируют между удовлетворением собственных потребностей и требований других составляющих этой социальной цепочки в сочетании со структурированными потоками разнотипного контента, что графически представлено на Рис. 1.

Рис. 1. Взаимодействие основных игроков в процессе радиовещания

Рассмотренное триединство субъектного оформления деятельности радиоорганизаций в медиaprостранстве, за отдельными исключениями, не только обеспечивает соблюдение законодательства в части объема песен, ведения передач на государственном языке, но и закладывает основы для вхождения украиноязычного радиовещания в мировой медиаконтекст как равноправного конкурентоспособного игрока. Широкий потенциал по созданию качественного разнотипного контента, эффективного медиаменеджмента и чувствительности к процессам трансформации и конвергенции на национальном уровне является залогом и к развитию радиовещания для национальных меньшинств на местах, без чего не можем считать перспективным развитие медиасистемы Украины в

глобальном медиaprостранстве.

Выводы. Укрепление же государственного языка в радиозэфире, прогнозируемо должно было привести к ограничению вещания на языках национальных меньшинств, однако на первом этапе от этого пострадал в большей степени российский контент, другие меньшинства настолько вяло представлены в радиозэфире, что на них квотированию сказаться достаточно сложно. Несмотря на фиксацию в Законе Украины “О телевидении и радиовещании” нормы относительно преимуществ при рассмотрении заявлений на лицензирование Национальным советом Украины по вопросам телевидения и радиовещания радиоорганизаций, которые уделяют должное внимание потребностям национальных меньшинств, программ такого

типа в радиозфире не хватает.

ЛИТЕРАТУРА

1. Виталий Дроздов: “Я могу ответить за каждую песню в нашем эфире” [Электронный ресурс] // Mediananny. – 2011. – Режим доступа: <https://mediananny.com/intervju/14591>.
2. Декларация прав национальностей Украины [Электронный ресурс] // Законодавство України. – 1991. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>.
3. Закон Украины “Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації” [Электронный ресурс] // Законодавство України. – 2017. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2054-19>.
4. Закон Украины “Про засади державної мовної політики” [Электронный ресурс] // Законодавство України. – 2013. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>.
5. Закон Украины “Про національні меншини в Україні” [Электронный ресурс] // Законодавство України. – 1992. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>.
6. Звіти Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення за 2004–2017 рр. [Электронный ресурс] // Офіційний веб-сайт Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. – 2017. – Режим доступа: <https://www.nrada.gov.ua/reports/>.
7. Конституція України [Электронный ресурс] // Законодавство України. – 1996. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
8. McGonagle T. Minority-language related broadcasting and legislation in the OSCE [Electronic resource] / T. McGonagle, B. Davis Noll, M. Price // OSCE. – 2003. – Access mode: <http://www.osce.org/hcnm/78058?download=true>.

REFERENCES

1. Vitaly Drozdov: “I can answer for every song on our air” (2014). Retrieved from: <https://mediananny.com/intervju/14591>. (in Russian).
2. Declaration of the rights of nationalities of Ukraine (1991). Legislation of Ukraine. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1771-12> (in Ukrainian).
3. Law of Ukraine “On amendments to some laws of Ukraine regarding the language of audiovisual (electronic) media” (2017). Legislation of Ukraine. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2054-19> (in Ukrainian).
4. The Law of Ukraine “On the Principles of State Language Policy” (2013). Legislation of Ukraine. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5029-17> (in Ukrainian).
5. The Law of Ukraine “On National Minorities in Ukraine” (1992). Legislation of Ukraine. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2494-12> (in Ukrainian).
6. Reports of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting for 2004-2017 (2017). Retrieved from: <https://www.nrada.gov.ua/reports/>. (in Ukrainian).
7. The Constitution of Ukraine (1996). Legislation of Ukraine. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (in Ukrainian).
8. McGonagle, T. (2003). Minority-language related broadcasting and legislation in the OSCE. Retrieved from: <http://www.osce.org/hcnm/78058?download=true>.

State support of broadcasting for national minorities in Ukraine

T. S. Hirina

Abstract. The article deals with the place of broadcasting for national minorities in the general system of broadcasting in Ukraine. The linguistic legislation of Ukraine is analyzed in the sphere of ensuring the use of the state language in the work of leading and musical compositions by national, regional and local radio stations. It is stated that the progress of broadcasting in Ukraine is possible under conditions of responsible state policy in the field of support of media initiatives of national minorities in Ukraine.

Keywords: convergence, media environment, national minority, transformation, Ukrainian broadcasting.

Libraries in the system of social-information communications

O. N. Karaschuk

V.I. Vernadsky National Library of Ukraine
Corresponding author. E-mail: karaoksana@ukr.net

Paper received 11.11.17; Revised 14.11.17; Accepted for publication 15.11.17.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2017-146V24-13>

Abstract. The article deals with the general tendencies of the development of social information communications and the role of libraries as the basic social and communicative structure that concentrates the communicative culture of society and provides communication processes in society. It has been proved that libraries have solid advantages in competition with other information structures by accessing huge amounts of information in their funds. Have been analyzed the scientific works on the presented topics.

Keywords: *social information communications, verbal and non-verbal communication, library resources, library institutions, library communicative potential.*

The present civilization, having undergone a certain way in its historical development, is a complex system of human communities that, during its evolution, gets more characteristics of a holistic social organism. The internal unity of this organism is ensured by the development of a system of appropriate social communications that is constantly being improved in line with growing social needs, based on the development of the scientific and technological process, stimulated, in turn, by a socially useful work. Today, this process of intensive improvement of the system develops primarily in two main areas: improving the quality and intensity of the circulation of information in existing channels, as well as multiplication, improvement of existing channels in the process of organization of the access to user information, for the maintenance of new social structures created during the social evolution.

The article is devoted to highlighting the process of functioning of the system of social information communications and the place and role of library institutions in it.

This problem has been reflected in the writings of contemporary domestic and foreign researchers, for example: O.S. Onishchenko, V.M. Gorovy, O. Mizin, V.Yu. Vakhnovana, E. Aronson, E. Prataknis, V. Maturana, and others.

The development of the system of general civilization social communications in the process of global evolution is becoming increasingly important. Accordingly, the growing importance for society is the awareness of the content of social communications, characteristics and potential opportunities, awareness of the process of complication of the social structure of society, which determines the rapid development of diversity in terms of material expression and the content of social communications, which in its totality is an increasingly complex, multilevel system. This system promotes the strengthening of social unity of society, and is an important factor in the development of opportunities for its further development. This process has been obvious and active over the last few decades. At this time, the improvement of the social structure of society is closely linked with the dynamic development of democratic processes, the active development of political structures in most of the countries of the world.

In the process of accelerating the social development of the second half of the twentieth century the saturation of the information, informational support of the transformations, which later became known as the informatization of society, is growing. In this regard, the importance of information communications in the system of mechanisms

of social exchanges is increasing and the researchers are paying more and more attention to it. Gradually is forming the view of such communications as a mechanism of communication, the transfer of information from person to person – a specific form of interaction of people in the process of their cognitive-work activities. Communication is a socially conditioned process of transmission and perception of information in conditions of interpersonal and mass communication for various channels through various communication tools. Any communication is carried out in a certain space and time. In the process of communication, information is transmitted using two sign systems – verbal and nonverbal. Verbal is provided for the purposeful verbal transmission of a certain message. Therefore, speech (language) is the most universal means of implementation of communication. Non-verbal communication covers: kinesic (code of gestures and movements), physiognomy (appearance), voice effects (laughs, exclamations, etc.), tactics (the use of touch as communication), etc. The main purpose of communication is the transfer of information, the exchange of experience, certain impressions, emotions [5].

With the development of the technical base of mass media, their influence in society increases and, accordingly to this, the concept of the content of mass communications is intensified as an instrument of cultural interaction in the scale of society, one of the fundamental factors of its development. Due to the circulation of knowledge, values, norms, social meanings in the society, those factors are symbolically covered by the complex structure of social space, available for the perception of mass, normative individual consciousness.

In social information communications, the object is social information – the information that functions in society; means of communication of social information in communications may be any of the known means of communication, including electronic media, as well as technical and other devices that provide the delivery of information on certain media. Forms of information transfer are all developed by the practice of social informing of the genres of electronic information, printed word, language, science, all kinds of arts symbols, folk art, etc. The universal scheme of social information communications includes, in addition to the object being transmitted, two or more subjects, each of which may in turn include an individual, a group of people, and society.

In general, modern ideas about information communications prove that they are based on industrial relations and depend on both their level of development and the

development of the respective productive forces; the purpose of their functioning is to unite the types of activities necessary for the existence of a society, coordinate its interests of the targeted activities of existing social institutions, individual members of society. In addition, the presence of the necessary internal-social exchange of results of material and spiritual production.

At the same time, the introduction into the public circulation of available information in volumes commensurate with the volume of production of new information is fundamentally important to society, since it should provide an appropriate benchmark, continuity of scientific, moral and the cultural traditions of the development of society, which is very important in the context of the intensification of global processes. The solution of this problem today is impossible without rethinking the role of the library institutions in modern conditions, the introduction of important components of these institutions into the system of modern information communications, which ensure the viability and development of society.

Together with the development of science and scientific knowledge, which, as rightly noted by the researchers, gave rise to "information explosion", its cause was the realization of certain opportunities of modern technological progress. especially with the development of electronic information technology. Under their influence, not only access to available information resources for an increasing number of members of society is constantly expanding, but also opportunities for producing their own new information and introducing it into the system of social communications.

To date, the relative autonomy of social communications management, scientific communications, political, which to some extent, but not completely imposed on the system of mass communication. Moreover, the existence of a well-formed social request for information has become an important factor in the restructuring of library work, especially its information and analytical aspects. This contributes to the active disclosure of funds to users, the efficient use of knowledge accumulated in the process of historical development of humanity, information resources stored in library and other institutions on various, including complex for use in the system of modern communications, carriers.

The growing importance of social communications in the life of modern society has already reached the level where the further evolution of such an instrument of social organization can no longer occur spontaneously, it would require serious public attention, scientific approaches to studying the content of this phenomenon, its features, analysis of existing experience and the development of the necessary predictive landmarks. Naturally, researchers in recent times pay more attention to the study of various aspects of this problem as an independent subject of study [6]. Significant interest in this study is a scientific development in the field of interpersonal communication E. Aronson [1]; for the analysis of social-cultural communications and the various forms of their institutional functioning, the main provisions are the establishment of a "dialogue-based" communication as a consensus interaction [4].

The question of the functioning of libraries in the system of social and informational communications, their

opportunities for improving the efficiency of activities is highlighted in the works of V.M. Gorovoy. The researcher considers libraries as social information bases and emphasizes the need to update the directions of work of library institutions to improve the quality of information resources, the development of the structure of information provision of libraries as a factor of the development of social information communications [3].

A. Sokolov considers the library of new information needs and user requests as a significant communication center. The scientist convincingly argues that the development of library functioning is under the influence of the overall development of social communications and information processing, which is due to the expansion of the spectrum of user needs [6].

An analysis of the approaches developed in library science points to the consistent communication of library services and the provision of the most up-to-date services to users, which in some way outlines the field of research. Meanwhile, the active use of the systematic, structural-functional, activity, institutional and new approach to librarianship – the sociosynergy in librarianship studies – has defined the understanding of the library as an open, constantly evolving social-communicative system. Proof of the structural nature of the communication of this system and the creation of a unified structure that coordinates all communication flows in the library will open the possibility for a well-founded use of the notion of "communicative system" in relation to the library and the library social institute.

The development of social information communications in various spheres of information activity, including library, causes the formation of specific features of their functioning. These features are manifested in the specifics preparation of relevant information resources (specific and for widespread use), in the organization in accordance with the purpose of the channels of information transmission (e.g., printed editions of book-journal forms, dissemination of information through technical media capabilities, etc.), organization feedback mechanisms, evaluation of the effectiveness of social communications (direct contact with the customer, materials of sociological research, behavior analysis, user activity in the field of responses some kind of information support, etc.). Such specialization becomes more and more stable, differentiating, in turn, mainly in those who have already acquired certain specific features, directions.

The established point of view on the problem of communication in the library shows that the necessary transition from the description and analysis of parts that make up the communication process – user servicing, modern information and communication technologies, the system of external relations with authorities and other document and communication institutions to the structuring of all the main elements communications for further modeling of the integral structure of their interconnections. All levels of communication in the library, related to information processes, must be combined into a single structure. Simulation of a similar structure will make it possible to talk about the library as a communicative system.

The modern library acts as a certain communication structure, whose activity has a document-communication essence, connected with documentary funds, resources,

information service system. The library serves as the basic social and communicative structure that concentrates the communication culture of society and provides communication processes using documents, information and knowledge.

The study of the library as a communication system involves consideration of its capabilities in the implementation of common tasks and the analysis of those areas that determine the specificity of the transmission of cultural and significant information. Being one of these communication channels, the library in the system of document and communication institutions of the society now claims to address the problems that have traditionally been addressed to other social-cultural institutions. The active transformation of library activity makes it possible to rethink its functions, to consider new possibilities of libraries, including in a network environment, to look for ways of realization of the mission. In this regard, it is especially important to distinguish the main components of the communication process in the library, to identify those areas of library activity in which it is implemented, to describe a set of tools that determine the specifics of communication processes. The structure of the communication system in the library will open the opportunity to highlight the general principles of developing a modern library as a socio-communicative system.

The analysis of the library's activities as a social-communicative system allows us to analyze its place in the historical and cultural continuum, to determine the specifics of its communication activities (in the broad sense, as the interaction of all components of the library institution), to define strategies for its development, role and place in the formation of the national information space. Today it can be argued that communication permeates all the main components of library and information activities, specifying the direction of their development. In this case, it is not simply recorded the existence of communication in various areas of library activity, but its structural affiliation as the most important component of the subsystem, which ensures its integrity and the possibility of development, is determined. The proof of this provision opens the door for further analysis of the library as a social-communicative system of the information society.

The communicative effectiveness of the library is undoubtedly achieved through the quality of library and information resources and services, and the comfort of access to them. In addition, the quality of performing social and communicative functions depends on the effectiveness of the library's contacts with other subjects of communication, their intensity, the degree of accessibility of communication tools, the level of competence of library staff, the inclusion of a library institution in the communication network, etc. This is emphasized by Ukrainian specialists [2].

The basis of the activity of any library is its document fund (printed, electronic, multimedia, virtual resources), whose social and informational significance corresponds to the needs of society. The means and channels for maintaining the communication environment of the library are related to technologies and processes, material and technical resources and personnel resources. The variability of the channels of information transmission is made possible by the communicative nature of the library as an open system that is developing and shaped in accordance with the interests and aspirations of society, as emphasized by librarians.

The main library resource has already acquired a digital character, and a possible reader has become distant. Then everything will depend on whether or not the library will be able to remain massively in demand on new spaces of the intersection of new types of carriers and new types of information consumers. Here for the library the door to the future - open or closed. And sometimes it threatens us directly. The task is to simultaneously continue to collect, accumulate traditional library resources and meet the information needs of traditional readers and maximally master the latest information resources and respond to the demands of the "digital" generation. Then libraries in the transition period will survive and confidently enter the information environment.

As it can be seen, libraries have solid advantages in competition with other information structures. Based on them, one needs to look for new forms and methods of building up library's competitive potential. The main field of competition between information structures for the influence on people is the area of interactions between the informer and information user. In our case, communication between the library and the reader. True, the traditional notion of "reader" impoverishes the characteristics of those who today turn to the library for services, and thereby inquires incomplete service.

Thus, the library of survival and development of the library lies in the plane of the library – reader / user / consumer / customer information services / non-regular employee. It is this communication system that is the future. All other library areas, although important, are necessary, but they must follow the generic functions of the library – the dissemination of knowledge in society. Unfortunately, now there is a negative trend of separation of some library processes from service, tasks of practical feedback, their closure in themselves. This is observed when modernizing resources, processing documents, synthesizing information. And the weakening of the links between the internal structures of libraries is important. As a result the delay and incompleteness of the library when it comes to practice, reducing the credibility of the library in the information environment can be seen. Therefore, there is an urgent need to update and strengthen the course of the library to the reader, to increase its steady supporters.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аронсон Э. Эпоха пропаганды: Механизмы убеждения – повседневное использование и злоупотребление / Э. Аронсон, Э. Пратканис. – М.: Прайм-Еврознак, 2002. – 384 с.
2. Вахнован В. Соціологічні дослідження як комунікаційний складник системи менеджменту якості бібліотечних послуг: автореф. дис. .канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.03 / В. Вахнован / Харк. держ. акад. культури. – Х., 2011. – С. 4.
3. Воскобойнікова-Гузева О. Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація : монографія / О. Воскобойнікова-Гузева; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2014. – 362 с.

4. Горовий В. Національні інформаційні процеси в умовах глобалізації : монографія / В. Горовий; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2015. – 332 с.
5. Горовий В. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий. – К.: НБУВ, 2005. – 300 с.
6. Матурана У. Биология познания / У. Матурана // Язык и интеллект. – М.: Прогресс, 1995. – С. 95–142.
7. Мізіна О. Комунікація у вербальних та невербальних засобах мовлення / О. Мізіна // Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи : матеріали II Всеукраїн. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Полтава, 23 листопада 2016 р.) / редкол. : І. Г. Передерій, А. А. Соляник та ін. – Полтава : ПолтНТУ, 2016. – С. 43–47.
8. Соколов А. Общая теория социальной коммуникации: учеб. пособ. / А. В. Соколов. – СПб.: Изд-во В. В. Михайлова, 2002. – 461 с.
9. Lasswell H. D. The structure and function of communication in society [Electronic resource] / D. H. Lasswell // Mode of access: <http://profs.w.files.wordpress.com/2009/03/12.pdf>. – Title from the screen.

REFERENCES

1. Aronson, E. Epoch of propaganda: Mechanisms of persuasion – everyday use and abuse. М.: Прайм-Еврознак, 2002. 384 p.
2. Vaxnovan, V. Sociological research as a communication component of the quality management system of library services. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv, 2011. p. 4.
3. Voskoboinikova-Huzieva, O. Strategy of development of the library and information sphere of Ukraine: genesis, concepts, modernization. К.: Akadempriodyka, 2014. 362 p.
4. Gorovuj, V. National information processes in the conditions of globalization. Kyiv: NBUV, 2015. 332 p.
5. Gorovuj, V. Features of the development of social information bases of modern Ukrainian society. Kiev: NBUV, 2005. 300 p.
6. Maturana, U. Biology of knowledge // Language and intellect. М.: Progress, 1995. P. 95-142.
7. Mizina, O. Communication in verbal and non-verbal means of broadcasting. Document and Information Communication in the Conditions of Globalization: Status, Problems and Prospects: materials II of the All-Ukrainian scientific and practical Internet conference (Poltava, November 23, 2016). Poltava: PoltNTU, 2016. pp. 43–47.
8. Sokolov, A. The general theory of social communication. St. Petersburg: Izd-vo V. V. Mikhailova, 2002. 461 p.

Библиотеки в системе социально-информационных коммуникаций

О. Н. Каращук

Аннотация. В статье рассматриваются общие тенденции развития социальных информационных коммуникаций и роль библиотек как базовой социально-коммуникативной структуры, которая концентрирует коммуникационную культуру общества и обеспечивает коммуникационные процессы в обществе. Доказано, что библиотеки имеют солидные преимущества в конкуренции с другими информационными структурами благодаря доступу к огромным массивам информации в своих фондах. Проанализированы научные труды по представленной тематике.

Ключевые слова: социальные информационные коммуникации, вербальная и невербальная коммуникация, библиотечные ресурсы, библиотечные учреждения, библиотечный коммуникативный потенциал.

The social media as an information distribution channel for libraries

E. V. Shevchenko

Odessa National Polytechnic University, Professor of the Information Activity and Media Communications Department, Odessa, Ukraine
Corresponding author. E-mail: kafdid@i.ua

Paper received 13.11.17; Revised 16.11.17; Accepted for publication 18.11.17.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2017-146V24-14>

Abstract. This research reveals the necessity of social media usage in the information service of libraries, identifies such social networks as Facebook and Google+ to implement them into the library activity, and discloses the concept of library profiles creating in social networks.

Keywords: social networks, informational service, exhibition activity, electronic technologies.

Relevance of research. The problem of library and information service, as well as interaction with library users, becomes more significant these days, and is of high relevance for research. Under the influence of socio-cultural and technological transformations, which take place in the modern world, the stereotypes of relations between the library and society are changing. In the new environment, the library acts as an object of informational support, intensively implementing electronic technologies. Today, libraries are actively using the capabilities of virtual communities, social networks and blogging for their promotion.

Analysis. The research is based on the scientific works of N. M. Kushnarenko, A. A. Solyanik, N. V. Zbarovska, N. A. Bachynska and others. T. Novalska's discloses in her research the historical stages of reading development in libraries, as a branch of special library science. T. Koval investigates the evolution and structural changes of modern library readership. O. Bashun shows the importance of users' information needs analysis in order to justify the goals, tasks and directions of library transformations. A significant number of LIS publications is devoted to the methodology and results of modern users' information needs studying, etc.

The purpose of this paper is to identify the role of social media as a part of information service in libraries.

Findings. The traditional interpretation of social media definition, as an online service that unites people around common interests and provides them with convenient tools for communication and self-expression", is gradually displaced by others – means of information delivery (verbal, audio, visual) which work on the principle of a broadcast channel that covers a large audience, and function on an ongoing basis [1].

The modern social network can be a platform for discussion and promotion of library services. Developing web 2.0 services, libraries can gain new status, image, and capabilities. With the help of blogs and social networks, library services, materials and activities can be promoted more effectively through the Internet. In order to draw an interest to the library web-resources, it is necessary to make its content interesting, demonstrate various aspects of library life, and use a creative and informal style. An existing website does not make the blog / page in the social network unnecessary; on the contrary, these communicational channels have a number of advantages:

- Website is an official “mirror” of the library; the blog is an informal platform for talking with readers;
- The website guestbook is generalized and less flexible, unlike the forum in the social network, where each message

finds its own topical section and can be discussed with readers; blog allows to pay new readers' attention to library reality;

- Considering the particular stylistics and location of the blog, the library psychologically becomes closer to the readers;

- A blog and a website are different means of informing about library activities, they allow maximizing the effectiveness of the information dissemination on the Internet. Social networks are a good instrument to view files, videos and photos of other users, leave comments, share opinions, and more. [2].

- An important thing is a possibility of operative information layout and getting feedback from online-users. Attracting an audience to the site is a separate and complex task that requires a special budget, for that reason, corporate blogs and social networking sites are created. There is a point of view that communicative bonding in social networks is faster than in real life, so it is logical that libraries should try to use social networks not as a means of influence, but as a tool of interaction.

There are several types of social networks, as follows: general-purpose networks, created for communicative purposes; professional social networks for communication among representatives of certain professions, they allow to find a job, colleagues, place a corporate news or press release, etc.; social networks of interest, where users can chat with like-minded people. To select a social network for libraries, it is important to pay attention to the widespread social media in Ukraine. The constantly updated information about them is posted on the website of the Bitly Science Lab [3]. Consequently, in Ukraine there are such widespread social networks: “Facebook”, “Google+”, “YouTube”, “Instagram”, “LinkedIn” and “Twitter” (fig. 1).

Such online-services were excluded from the list: “Twitter” – due to a small number of local users, a limited number of signs in publication, difficulties with the feedback; “LinkedIn” – a small number of local users and thematic scope. This network is not suitable for the permanent publication of library news, only to find new employees; “YouTube” due to a technical difficulty in using this network. In order to attract the attention of a sufficient number of users, video materials must be properly edited, of high-quality image and sound, requiring special technical equipment; “Instagram”, since the publications on this network look like small photographs with a limited number of characters in signatures.

Such social networks left from the list: Facebook and Google+ (<http://plus.google.com/>). Functionally, Google+

is the social network created by Google, which appeared on June 28, 2011. Google+ developers believe that the social network allows to set the privacy setting for each user, and share content in a convenient and effective way [4, 5]. The current implementation of social interaction is based on the principle of group formation through the specification of relationships – friends, classmates and groupmates,

colleagues, family – the so-called circles of contacts (circles). Google developers point out that it is the "circles" that allow to control the level of access to social network users as it is in real life. This makes possible to sort the entire contact list by communication and interests. Google+ also can be set up so that information is received exactly as much as needed.

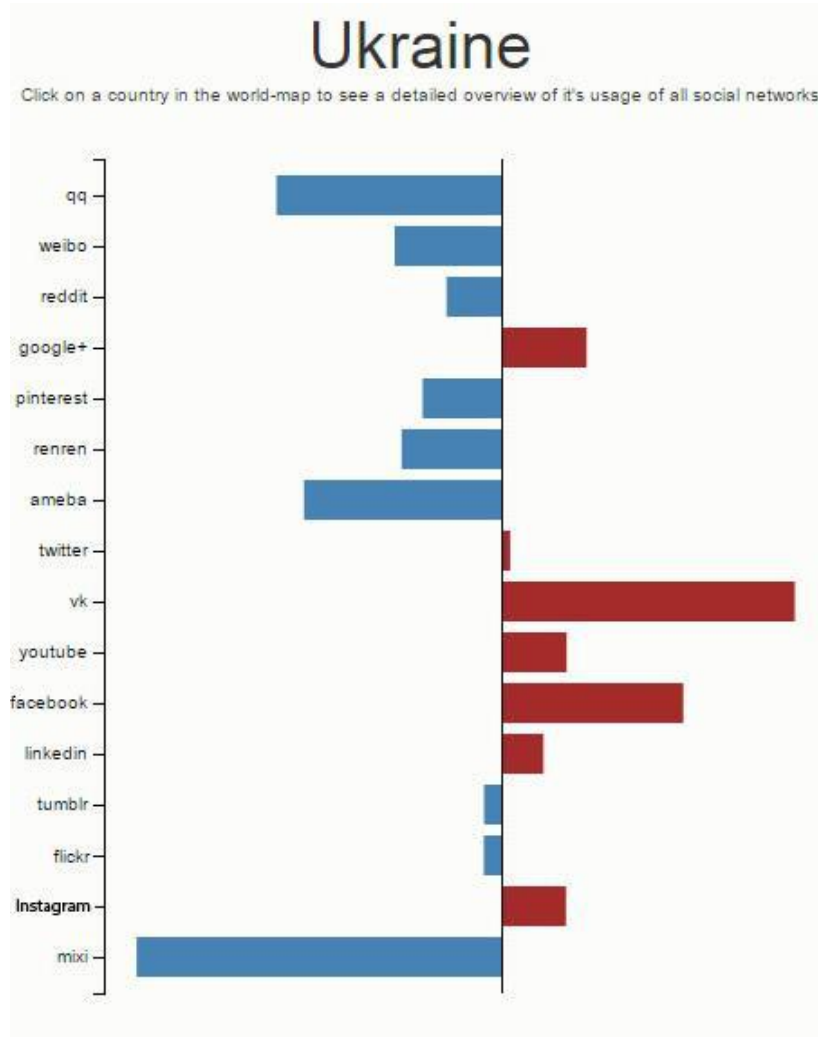

Fig. 1. Widespread social networks in Ukraine

Another potentially powerful tool is video conferencing. Through it, Google+ can attract attention of corporate segment users. This service is free and has a minimum number of settings, supporting simultaneous video communication for up to 10 people. Significant advantage of the social network is the possibility of "socializing the search". Not the search engine will now select the user's content, but the information will come to him through the recommendations of his friends.

The "Google+" platform is a powerful resource for libraries, as evidenced by the following facts:

- "Google+" is recognized as the fastest-growing social network, despite limited access to invitations.
- "Google+" is designed as a content sharing platform, which borrows many functions from other networks but makes them qualitative.
- "Google+" has solved the issue of privacy and "excessive exchange" that are present in "Facebook", at the same time provided a wide range of multimedia capabilities

for its users.

– "Google+", with its own platform for sharing information, provides direct access to users' thoughts when it comes to quality content. Thus, users have the anytime access to library publications. The main feature of Google+ is the ability to use circles, where each user has the right to create separate categories of information, and share them in private messages.

However, the main effort is recommended to focus on "Facebook". Functional capabilities of this resource meet the needs of users the most, even exceed them. The resource is the most adapted for libraries promotion. It is the most convenient to communicate, organize and maintain professional and personal contacts with "Facebook". Through the experience, it has been found that the library community mainly communicates in "Facebook". These are library pages, librarians' profiles, and thematic library groups. Among them, there are "Year of libraries", "non-conference of library bloggers", etc.

The "I like" button (the so-called "like") allows the user

to respond to a message, a photo or an event, without making significant efforts, creating a feeling of constant motion, interactivity, and response. Facebook is well-suited for finding useful and interesting contacts, managing friends' news feed, etc.

When developing the concept of a page, many libraries tend to rely on their own idea of what might be interesting to the visitor. It is important not to invite visit the library, but let the user become a part of community, creating a sense of movement, updating and eventivity on the page. The news topic for publications can be absolutely different – a book-gift day, meeting with interesting people, training seminars, etc.

In order to determine the focus area of library official page in social network, it is necessary to set the goals and tasks to be performed, which are: to become a means of communication optimizing with library users and community; a means of intra-corporate ties development by involving the library staff in content-producing process for the blog, informing the team about events, plans, new services and other areas of library activities. The tasks should be: increasing the image of the library; popularization of library services with the aim of their optimization, experience exchange; operative feedback obtaining; increasing the number of library website visitors. The project is designed for both internal and external audiences. The internal audience includes library staff, external – library users, partners and colleagues from other libraries, as well as curious readers.

The approximate directions of publications may include: library news (comments to the official publication on the site) and of the entire library world (for example, translated articles from foreign media), presentations of electronic and printed works, historical references about the library and its projects, debating points, library experience, innovation activity, information about services, etc.

During the process of publication, such principles should be taken into account:

– Easy text perception; the maximum text size is 16384 characters. It is recommended to record no longer than 280 characters, if the record is longer, some of it is hidden

under the "Show all" button;

– If the text contains factual data, it is better to check the reliability of the information;

– Materials published on the page should relate to the subject of the group and not contain any unnecessary information;

– Using the whole functionality – fill the site not only with text, but also with photographs, surveys, pictures, audio and video materials;

– Updating the news;

– In order to simplify the process of messages search on a specific subject, insert special labels ("hashtags") in the text starting with the # followed by letters and numbers without spaces;

– In order to attract readers, it is necessary to provoke them on emotions that "enliven" the activity of the group, but for librarian it is necessary to maintain his or her own neutrality; add surveys to publications to hold polls, competitions, get information about public opinion or simply to bring back to life the community, etc.

Conclusions. The role of social networks will be dominant on the Internet as a phenomenon of the present. Networks will turn into full-fledged platforms for different spheres of life. The total and widespread socialization of the whole Internet is expected [6, 7]. It is necessary to pay attention to the communication quality in social media. Nowadays social network pages are more popular than websites due to the fact that they allow to make direct contact with the readers. In addition, social media are much more convenient for using – users do not need to visit another resource to obtain the necessary information.

Significant results in the field of work in social networks, stable growth of activity and number of participants, improvement of published materials quality, creation of a single style of web management, the optimal combination of entertaining and serious information in publications, the contrast of which positively affects the activity and interest of readers – the results of informational and documentary support of libraries.

REFERENCES

1. Parafet Yu. H. Vplyv zasobiv masovoi informatsii na formuvannya imidzhu derzhavnoi ustanovy : zb. nauk. prats / Yu. H. Padafet. – Dnipropetrovsk : Vyd-vo DRIDU NADU, 2003. – 50 s.
2. Rubanovych A. O. Vystavkova diialnist v Ukraini: tendentsii rozvytku / A. O. Rubanovych. – Rezhym dostupu: file:///C:/Users/User/Downloads/3314-8856-1-SM.pdf (data zvernennia 23.05. 2017).
3. Trachuk L. Virtualna vystavka: nova posluha biblioteki / L. Trachuk // Visnyk Knyzhkovoii palaty. 2007. №11. S. 36–38.
4. Ufyntseva O. H. Tekhnolohiia sozdanyia vyrtualnikh vystavok s pomoshchiiu systemy YRBYS: novye vozmozhnosti y perspektyvy / O . H. Ufyntseva // Nauch. y tekhn. b-ky. – 2014. – № 6. – S. 30–33.
5. Chekotovska O. E. Osnovni pidkhydy do rozuminnia katehorii «elektronnyi dokument» [Elektronnyi resurs] / O. E. Chekotovska // Chasopys Kyivskoho universytetu prava. — 2012. — №2. — Rezhym dostupa : http://kul.kiev.ua/images/chasop/2012_2/134.pdf. – Nazva z ekrana.
6. Yak pravylno obraty bloh-platformu? [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://cityplan.in.ua/page/view/40> . – Nazva z ekrana.
7. Pidhrushnyi H. Vystavkova diialnist ta yii znachennia yak instrumentu rehionalnoho rozvytku / H. Pidhrushnyi, V. Pekar, A. Denysenko // Ukrainnyi heohrafichnyi zhurnal. 2009. № 1. S. 41–49.

Использование социальных сетей как канала распространения информации о библиотеках

Е. В. Шевченко

Аннотация. В статье обосновывается необходимость использования социальных сетей в информационном обслуживании библиотек, выделены социальные сети «Facebook», «Google+» для внедрения в деятельность библиотек, раскрыта концепция создания страниц библиотек в социальных сетях.

Ключевые слова: социальные сети, информационное обслуживание, выставочная деятельность, электронные технологии.

SOCIOLOGY

Нові соціологічні підходи до вимірювання соціальної стратифікації

Л. О. Малиш

Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: serpentina@ukr.net

Paper received 19.10.17; Revised 26.10.17; Accepted for publication 28.10.17.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2017-146V24-15>

Анотація. У статті систематизовано здобутки сучасних соціологічних студій соціальної ексклюзії та однотипного підбору за статусом, які являють альтернативу до розгляду соціальної стратифікації як такої, що зумовлена нерівномірним розподілом дефіцитних ресурсів. На основі підходу Імре Лакатоса в якості основних структурних одиниць методології обох напрямків виділено її правила (директиви щодо проведення розвідок), які, з огляду на притаманну їм модальність, поділяються на позитивну та негативну евристику.

Ключові слова: методологія, стратифікація, соціальна ексклюзія, андерклас, соціальна інклюзія, однотипний підбір за статусом, статусна гомогамія, статусна гетерогамія.

Визначення особливостей певної галузі пізнання передбачає звернення до її методології, позаяк саме вона являє собою ту оптику, крізь призму якої здійснюється рефлексія щодо різних аспектів досліджуваної реальності. Соціологічні методи, застосовані до тих чи інших соціальних явищ та процесів, формують предметне поле соціології, а відповідно і конституюють її як незалежну науку.

Еволюція соціології як дисципліни супроводжується зміною методів, вживаних для вивчення окремих соціальних підсистем, процесів та явищ, в тому числі, соціальних нерівностей, які є традиційним об'єктом уваги дослідників. Розуміння змісту засадничих положень основних підходів до вивчення стратифікації дає можливість розробки та вдосконалення ефективного інструментарію для фіксації станів нерівностей, притаманних сучасним суспільствам, в тому числі і українському.

Непропорційний розподіл дефіцитних чи привабливих ресурсів у суспільстві — власне те, що й прийнято називати соціальною нерівністю — традиційний об'єкт емпіричних досліджень соціологів. Найчастіше науковці звертаються до таких їхніх різновидів, як: економічні (багатство, дохід, власність), владні (політична влада, влада на робочому місці, влада у домогосподарстві), культурні (знання, інформаційна культура, хороші манери), соціальні (соціальні клуби, трудові асоціації, неформальні об'єднання), почесні (пов'язані з заняттям, релігійні, базовані на заслугах), громадянські (право на працю, правові процедури, франшизи), людські (навчання під час роботи, загальна освіта, професійне навчання), фізичні (смертність, фізичні хвороби, ментальні хвороби) [1, с. 6].

Водночас, у сучасній західній соціології склалися і інші продуктивні підходи до вивчення соціальних нерівностей, які відображують складність її проявів у розвинених індустріалізованих суспільствах, зокрема, студії соціальної ексклюзії та однотипного відбору за статусом. Їхній розгляд здійснено у вельми невеликій кількості робіт українських авторів — огляд низки концепцій соціальної ексклюзії здійснено Ю Савельєвим [2, 3] та С. Бабенко [4], окремі методологічні аспекти розвідок однотипного відбору за статусом подано у роботах Л. Малиш [5]. Відтак, маючи на меті

висвітлення основних методологічних положень даних підходів, стаття покликана заповнити лакуни у соціологічному знанні щодо їхнього евристичного потенціалу.

Для опису методологічних постулатів обох напрямків були виділені, слідом за І. Лакатосом [6, 7], їхні правила — директиви щодо проведення наукової розвідки, які за своєю модальністю поділяються на негативну (мають форму заборон) та позитивну (мають форму приписів) евристику. При цьому, центральні положення дослідницької методології програми зосереджені саме у негативній евристиці, яка, на відміну від позитивної евристики, має значно менший вплив на перебіг наукової розвідки та не передбачає настільки ж неухильного слідування своїм приписам. Ще один компонент методології — принципи — у межах напрямків не виокремлювався, оскільки у жодному з них наразі не визначено загальних методологічних імперативів, які б могли становити орієнтир для становлення дослідницьких програм.

Студії соціальної ексклюзії, які наразі становлять популярний напрямок стратифікаційного аналізу, є продовженням досліджень бідності, зокрема, багатомірного підходу до її визначення, одним з найвідоміших розробників якого був Пітер Таунсед. Даний концепт вживався і іншими науковцями [8, 9]. Фактично, поняття ексклюзії є постмодерністським еквівалентом індустріального поняття бідності [10, с. 159].

Близький за змістом підхід, який наразі суттєво втратив свою популярність, становить концепція андеркласу, яка особливо активно розвивалася у США у 80-ті роки минулого століття, зосереджуюсь переважно навколо економічних проблем етнічних меншин у великих містах. Термін «андерклас» було запропоновано Гунаром Мюрдалем, який відносив до цієї категорії осіб, які через поступ технологічного прогресу у капіталістичному суспільстві виявилися позбавленими економічних ресурсів. Популярності термін набув завдяки роботам Кена Аулетти, який зараховував до андеркласу чотири групи осіб: пасивних бідних (індивідів, які тривалий час одержують соціальну допомогу); вуличних злочинців та наркоманів; задіяних у тіньовій економіці, а також травмованих, п'яниць, волоцюг та психічно хворих [11, р. xvi]. Низка авторів

звернула увагу на відтворення даної структурної категорії, пояснюючи його на засадах концепту «культури бідності» [12] або «теорії раціонального вибору» [13]. У більш пізніх роботах науковці фокусуються на визначенні основних характеристик даної категорії та її співвіднесення з іншими стратами [14].

Також зміст поняття «соціальна ексклюзія» перетинається з такими термінами, як «депривація» та «нестача». Перший, вживаний здебільшого у європейських студіях, був розглянутим ще А. Смітом у праці «Дослідження природи та причин багатства народів», написаній у 1776 році. Він вказує на недостатність життєвих можливостей, передусім, пов'язаних з нормальною комунікацією з іншими [15, с. 6]. Другий активно використовується американськими науковцями для позначення наслідків бідності у вигляді неучасті або її обмеження у економічному житті, а звідси — і у інших сферах суспільного життя [16, с. 1].

Саме поняття «соціальна ексклюзія» має французьке походження та бере початок від дебатів 1960-тих років, у яких найбідніші верстви населення одержали назву «les exclus». Згодом, на фоні розгортання політичної та соціальної криз, перелік категорій осіб, яких відносили до ексклюзованих, суттєво розширився.

Авторство терміну «соціальна ексклюзія» приписують Рене Ленуару, на думку якого до ексклюзивних належала десята частина населення Франції, серед яких ментально та фізично обмежені, ті, хто скоїв самогубство, літні інваліди, діти, які зазнали насильства, наркотично залежні, делінквенти, батьки-одиначки, домогосподарства з великою кількістю проблем, маргінали, асоціальні особи та інші категорії осіб, які не потрапляли під дію соціального захисту [17, с. 532]. На теренах Великобританії та Європейського Союзу у цілому концепт одержав розповсюдження у період приходу до влади нового лейбористського Уряду Т. Блера. Його зручність була зумовлена відсутністю негативних конотацій, які були пов'язані з поширеними на той час поняттями бідності та депривації [18, с. 18].

Віддзеркаленням розробки заходів протидії ексклюзії, спрямованих на відновлення зв'язків вразливих категорій населення з ключовими соціальними інституціями, став розвиток концепту інклюдії [17, с. 534], також широко вживаного у європейському соціальному дискурсі.

Тематично дослідження соціальної ексклюзії групуються навколо шести ключових проблем [18, с. 22]: номінації та опису категорій виключених осіб (хоча низка авторів звертає увагу на те, що ексклюзія може стосуватися не лише знедолених: нерівномірний розподіл доходів може зумовлювати і самовиключення багатих); визначення різних видів ексклюзії; з'ясування чинників ексклюзії; метафори для станів, умов чи місць ексклюзії, яскравими прикладами яких є спіраль занепаду (низхідна спіраль) та пастка бідності; структурні наслідки ексклюзії; висвітлення особливих психосоматичних ефектів ексклюзії.

Крім того, описана типологія додатково може накладатися на три рівні розвідок, детально описані Хіларі Сільвер [17, с. 8-18]: мікрорівень, презентований лонгitudними та панельними дослідженнями перебігу життя, ексклюзії та динаміки добробуту на різних

його етапах, в тому числі кар'єри бідності; мезорівень, який стосується концентрації ексклюзії у субпопуляціях чи групах, чинників, які визначають їхні соціальні межі (на кшталт міграції чи гендеру) та громадянської участі їхніх членів та макрорівень, пов'язаний з крос-культурними порівняннями.

Методики вимірювання ексклюзії еволюціонували від фіксації її окремих проявів, які виявлялися у вигляді нестачі одного ресурсу (так званої широкої ексклюзії) до вивчення ексклюзії як багатомірною феномену, коли йдеться про сукупність благ, яких позбавлений індивід (так звана глибока ексклюзія за термінологією, запропонованою у 2005 році Девідом Мілбендом [19, с. 25]). Результатом тривалих дискусій щодо індикаторів ексклюзії стало запровадження їхнього переліку у обіг наприкінці 90-тих років минулого століття. Наразі існує чотири вживаних у емпіричних дослідженнях набори індикаторів ексклюзії [19, с. 32].

Перший з них і найвужчий — перелік індикаторів Лакена, спрямований на вимірювання прогресу у боротьбі з бідністю та соціальною ексклюзією у Європейському Союзі.

Другий — індикатори Аткінсона, набір яких був запропонованим Комітетом з соціального захисту (the Social Protection Committee).

Третій, також достатньо широкий, являють індикатори, визначені у межах Національного плану дій з соціального включення 2007-2016 (National Action Plans on Social Inclusion, NAP inclusion), які становлять основу регулярного аудиту у вигляді дворічного Звіту з соціального включення (Social Inclusion Report). Інформація організована по секціях залежно від вікової категорії респондентів (діти та молодь, особи трудового віку, особи, старші 50-ти років та пенсіонери), до яких додаються також категорії непрацевдатних та окремі спільноти.

Четвертий перелік розроблено Інститутом нової політики (New Policy Institute) та Фундацією Джозефа Раунтрі (The Joseph Rowntree Foundation) та представлено у Моніторингу бідності та соціальної ексклюзії (Monitoring poverty and social exclusion).

Викладене вище дає змогу зробити деякі узагальнення стосовно підходу. Так, його негативна евристика полягає у неможливості вимірювати ексклюзію як одновимірне явище, передусім, не слід її зводити до бідності.

Так само їй не властивий абсолютний характер: визначення того, що вважати нормою, а що — виключенням варіюють у часі та між суспільствами.

Позитивна евристика залишає можливості уточнення того, що саме вважати індикаторами залучення або його відсутності та того, хто є агентами визначення категорій ексклюзованих: соціальні інституції чи самі індивіди, які приймають рішення щодо неучасті у певних видах діяльності.

Тривалий час при вивченні нерівностей науковці зверталися до міжпоколінної мобільності, зокрема до впливу аскриптивних характеристик індивідів на здобуття ними певного освітнього рівня чи заняття. Однак на фоні набуття суспільством більшої відкритості відбулося зміщення фокусу їхньої уваги з соціального рівня розгляду розподілу ключових ресурсів до

мікрорівня, представленого родинами [20, с. 68]. Це сприяло активізації досліджень однотипного підбору за статусом (assortative mating by status), у яких зазвичай розглядається пошук шлюбного партнера, зокрема, тяжіння індивіда до його вибору серед осіб з близькими йому статусними характеристиками (гомогамія) або належного до спільної з ним соціальної категорії (ендогамія). Водночас, гомогамія вивчається і під кутом зору пошуку друзів [21, 22].

Надання переваги при вивченні гомогамії саме шлюбним стосункам зумовлено їхньою більшою, порівняно з дружніми, інтимністю та значимістю для індивідів. При цьому мова може йти не лише про зареєстровані шлюби (перші чи повторні), але також про співмешкання чи партнерів у романтичних стосунках. Родина, якій властива статусна однорідність, є гомогамною, а та, де статуси чоловіка і жінки є відмінними — гетерогамною. Подекуди при розгляді гетерогамії додатково виділяють два її різновиди — гіпогамію та гіпергамію, де перша вказує на те, що у певного члена подружжя статусні характеристики є нижчими, а друга — на те, що вони є вищими ніж у іншого.

Рівень гомогамності шлюбів за певною ознакою визначається як частка гомогамних подружжів у їхній загальній кількості у певний момент часу (міри поширеності) або ж серед тих, хто має брати шлюб у певний проміжок часу (міри охоплення). Більш валідною є інформація, одержана на основі мір охоплення, оскільки статусні характеристики членів родини можуть змінюватися та відрізнятися від тих, які індивіди мали на момент одруження [23, с. 404].

Звертаючись до гендерних відмінностей пошуку шлюбних партнерів, дослідники зафіксували існування феномену градієнту підбору — тяжіння жінок до заміжжя з чоловіками з вищою позицією у соціальній ієрархії, на противагу одруженню чоловіків з жінками з нижчим соціо-економічним статусом. Однак внаслідок зростання освітнього рівня жінок та їхнього залучення до виробничого процесу кількість гіпергамних шлюбів такого штибу поступово зменшується [24].

Теоретичним підґрунтям студій статусної гомогамії стала веберівська ідея щодо закритості статусних груп. На думку науковців, кількість «міжгрупових шлюбів» (intermarriage) є відображенням жорсткості групових меж та відкритості суспільства у цілому [23, с. 396]. Розвідки у цьому напрямку було започатковано роботою Артура Харіса, де з'ясувалася гомогамія подружжів за фізичними характеристиками їхніх членів, як-от вік, зріст, статура, колір волосся та очей, наявність патологій здоров'я тощо [25]. Відомим італійським статистиком Корrado Джині ще у 1915 році було розроблено індекс гомогамії (indice di rassomiglianza) [26, с. 597-604], який дозволяє виміряти рівень гомогамності шлюбів за певною ознакою для окремого календарного періоду. Його значення досягало б 1 у випадку гомогамності всіх шлюбів, якої неможливо досягти на практиці через наявність гендерних розбіжностей у соціо-економічних, біологічних та психологічних характеристиках індивідів.

Теперішні студії гомогамії групуються у три основні теми. Перша з них — це етнічні та расові міжгрупові шлюби, які активно досліджувалися у країнах з

великою кількістю мігрантів для з'ясування того, наскільки представники різних етнічних меншин активно взаємодіють між собою та асимілюються до основного населення. Друга — це релігійні міжгрупові шлюби, вивчення яких давало змогу виявлення того, наскільки сильно вибір чоловіка чи дружини обумовлений конфесійною належністю. Третя тема — соціо-економічна гомогамія, яка є продовженням стратифікаційних досліджень, оскільки патерни вибору шлюбного партнера пов'язані з патернами мобільності, а отже дозволяють зробити висновки щодо рівня відкритості стратифікаційної системи [23, с. 396].

Перелік характеристик, за якими визначалася гомогамність подружжів був достатньо широким, найчастіше вживаними були вік, економічний статус, статус заняття, етнічна належність, релігія [27, 28, 29]. Проте найбільша кількість студій статусної гомогамії присвячена освітньому підбору [30, 31], оскільки цей ресурс тісно пов'язаний не лише з доходами, але також зі смаками, цінностями, стилем життя індивіда. Підвищенню інтересу до цієї тематики сприяло і зростання освітнього рівня жінок протягом ХХ століття [32, с. 54].

У студіях динаміки гомогамних за освітньою ознакою шлюбів дослідниками було сформульовано три основні гіпотези щодо впливу на неї процесу модернізації [33, 34].

Гіпотеза досягнення статусу передбачає, що зростання рівня модернізації суспільства зумовить збільшення частки гомогамних шлюбів, оскільки підвищення суспільного значення освіти посилить важливість освітнього рівня при виборі шлюбного партнера.

Гіпотеза загальної відкритості полягає у тому, що модернізація суспільств сприятиме більшій проникності групових меж, а тому освітня гомогамія з часом зменшуватиметься.

Гіпотеза оберненої U-кривої поєднує дві попередні, вказуючи на те, що освітня гомогамія спочатку збільшиться, а потім буде послідовно зменшуватися. При цьому поясненням причин зменшення впливу освіти при виборі шлюбного партнера є «гіпотеза романтичного кохання», яка констатує підвищення значення емоційних чинників у цьому процесі.

Уточненням другої та третьої гіпотез є застосування до динаміки освітньої гомогамії класичної тези щодо майже однакової відносної відкритості всіх індустріалізованих суспільств, широко вживаної у студіях мобільності [35, с. 780], названу окремими науковцями гіпотезою насичення [34, с. 782].

Саме дві останні гіпотези знаходили підтвердження у численних студіях освітньої гомогамії.

Методологічні імперативи, спільні для розвідок даного напрямку, у своїй *негативній евристиці* ґрунтуються на неправомірності звуження фокусу дослідницької уваги лише до макрорівня процесів відтворення чи трансформації соціальної структури.

Позитивна евристика напрямку надає лише розмиті рамки для пошуку параметрів, які б були індикаторами відкритості суспільства, дозволяючи дослідникам розширювати усталений перелік дефіцитних соціальних благ, за володінням якими визначається гомогамність шлюбних союзів.

У цілому, обидва розглянуті підходи засвідчують, що новітньому етапу стратифікаційних студій властивий комплексний розгляд нерівностей та їхнього відтворення, що, у свою чергу, призвело до низки змін у їхній методології.

Так, до стандартного переліку ключових соціальних ресурсів, які зумовлюють позицію індивідів у просторі нерівностей, як-от влада, багатство, престиж, кваліфікація — додалася участь у соціальному житті. Дослідження соціальної ексклюзії покликані описати як рівень поширеності соціальної ексклюзії у суспільстві, так і його чинники.

Крім того, до фокусу дослідницької уваги потрапило відтворення нерівностей на мікрорівні, здійснюваний самими індивідами — конструювання групових меж — яке, у свою чергу, зумовлює рівень відкритості або закритості стратифікаційної системи. Вивченню цих процесів здійснюється у межах студій статусної гомогамії.

Вказані зрушення у засадничих положеннях стратифікаційного аналізу відповідають загальному характеру розвитку методології соціологічних досліджень та дозволяють точніше описати процеси, які відбуваються у сучасних мінливих суспільствах, в тому числі і в українському.

ЛІТЕРАТУРА

1. Grusky D. B. Gloom, Doom and Inequality / David B. Grusky, Manwai C. Ku // *Social Stratification: Class, Race, and Gender in Sociological Perspective* / ed. by David B. Grusky (in collaboration with Manwai C. Ku, Szonja Szélenyi) — Boulder: Westview Press, 2008. — 2-28.
2. Савельєв Ю. Б. Соціальне включення та ексклюзія як форми взаємодії в суспільстві: евристичний потенціал соціологічних концепцій / Савельєв Ю. Б. // *Український соціум*. — 2015. — №4 (55). — С. 61-74.
3. Савельєв Ю. Суперечності концепції соціального виключення і включення: вплив соціально-політичного дискурсу на соціологічні теорії / Ю. Савельєв // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Соціологія*. — 2012. — № 3. — С. 33-41.
4. Бабенко С. С. Социальная включенность и социальная эксклюзия: новое измерение социальных неравенств в современном обществе / С. С. Бабенко // *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць*. — Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна. — 2007. — С. 49-55.
5. Малиш Л. О. Статусна гомогамія та статусна гетерогамія в українському суспільстві / Л. О. Малиш // *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць*. — Випуск 19. — Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна. — 2013. — С. 243-247.
6. Лакатос И. История науки и ее рациональные реконструкции / Имре Лакатос // *Избранные произведения по философии и методологии науки / Имре Лакатос* [пер. с англ. И.Н. Веселовского, А.Л. Никифорова, В.Н. Поруса] — М.: Академический Проект; Трикста, 2008. — С.201-280.
7. Лакатос И. Фальсификация и методология научно-исследовательских программ / Имре Лакатос // *Избранные произведения по философии и методологии науки / Имре Лакатос* [пер. с англ. И.Н. Веселовского, А.Л. Никифорова, В.Н. Поруса] — М.: Академический Проект; Трикста, 2008. — С. 281-462.
8. Wagle U. Multidimensional Poverty Measurement. Concepts and Applications / Udaya Wagle. — New York: Springer Science + Business Media, LLC, 2008. — 214 p.
9. Multidimensional Poverty Measurement and Analysis / Sabina Alkire, James Foster, Suman Seth et al. — Oxford: Oxford University Press, 2015. — 356 p.
10. Абрахамсон П. Социальная эксклюзия и бедность / П. Абрахамсон // *Общественные науки и современность*. — 2001. — № 2. — С. 158-166.
11. Auletta K. The Underclass / Ken Auletta. — New York: Random House Publishing Group, 1982. — 348 p.
12. Peterson P. E. The Urban Underclass and the Poverty Paradox / Paul E. Peterson // *The Urban Underclass* / [ed. by Christopher Jenks, Paul E. Peterson]. — Washington: The Brookings Institution, 1990. — P. 3-27.
13. Murray C. Losing Ground: American Social Policy, 1950-1980 / Charles Murray. — New York: Basic Books, 1994 — 323 p.
14. Tyler I. The Riots of the Underclass?: Stigmatisation, Mediation and the Government of Poverty and Disadvantage in Neoliberal Britain [Electronic resource] / Imogen Tyler // *Sociological Research Online*. — 2013. — Vol. 18, № 4. — Access mode: <http://www.socresonline.org.uk/18/4/6.html>
15. Sen A. Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny. Social Development Paper №1 / Amartya Sen. — Manila: Office of Environment and Social Development Asian Development Bank, June 2000. — 54 p.
16. Todman L. C. Reflections on Social Exclusion: What Is It? How Is It Different from U.S. Conceptualizations of Disadvantage? And, Why Americans Might Consider Integrating It into U.S. Social Policy Discourse [Electronic resource] / Lynn C. Todman. — Access mode: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.19.5.9865&rep=rep1&type=pdf>
17. Silver H. The Process of Social Exclusion: the Dynamics of an Evolving Concept. CPRC Working Paper 95 / Hilary Silver. — Chronic Poverty Research Centre, October 2007. — 22 p.
18. Peace R. Social Exclusion: a Concept in Need of Definition? / Robin Peace // *Social Policy Journal of New Zealand*. — 2001. — № 16. — P. 17-35.
19. The Multi-Dimensional Analysis of Social Exclusion. Project Report / Ruth Levitas, Christina Pantazis, Eldin Fahmy et al. — Bristol: Department of Sociology and School for Social Policy, Townsend Centre for the International Study of Poverty, Bristol Institute for Public Affairs, University of Bristol, January 2007. — 246 p.
20. Henkens K. Married Couples and Their Labour Market Status: A Study of the Relationship between the Labour Market Status of Partners / Kène Henkens, Gerbert Kraaykamp, Jacques Siegers // *European Sociological Review*. — 1993. — Vol. 9, № 1. — P. 67-78.
21. Penn R. Children of International Migrants in Europe: Comparative Perspectives / Roger Penn, Paul Lambert. — London: Palgrave Macmillan, 2009. — 199 p.
22. Papapolydorou M. «When You See a Normal Person ...»: Social Class and Friendship Networks among Teenage Students / Maria Papapolydorou // *British Journal of Sociology of Education*. — 2014. — Vol. 35, № 4. — P. 559-577.
23. Kalmijn M. Inter marriage and Homogamy: Causes, Patterns, Trends/ Matthijs Kalmijn // *Annual Review of Sociology*. — 1998. — Vol. 24. — P. 395-421.
24. Esteve A. The Gender-Gap Reversal in Education and Its Effect on Union Formation: The End of Hypergamy? / Albert Esteve, Joan García-Román, Iñaki Permanyer // *Population and Development Review*. — 2012. — Vol. 38, № 3. — P. 535-546.

25. Harris J. A. Assortative Mating in Man / J. Arthur Harris // Popular Science Monthly. — 1912. — Vol. 80. — P. 476-492.
26. Gini C. Indici di omofilia e di rassomiglianza e loro relazioni col coefficiente de correlazione e con gli indici di attrazione / Corrado Gini. // Atti del Reale Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti; Vol. 74 (2). — Venezia: Il Istituto Veneto di Scienze, 1915. — P.583-610.
27. Kalmijn M. Assortative Mating by Cultural and Economic Occupational Status / Matthijs Kalmijn // American Journal of Sociology. — 1994. — Vol. 100, № 2. — P. 422-452.
28. Mu Z. Marital Age Homogamy in China: A Reversal of Trend in the Reform Era? / Zheng Mu, Yu Xie // Social Science Research. — 2014. — Vol. 44. — P. 141-157.
29. Jackson J. Perceived Openness to Experience Accounts for Religious Homogamy / Joshua Jackson, Jamin Halberstadt, Jonathan Jong // Social Psychological and Personality Science. — 2015. — Vol. 6, № 6. — P. 630-638.
30. Mare R. D. Educational Homogamy in Two Gilded Ages. Evidence from Inter-generational Social Mobility Data / Robert D. Mare // The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science. — 2016. — Vol. 663, № 1. — P. 117-139.
31. Minello A. From Parents to Children: the Impact of Mothers' and Fathers' Educational Attainments on Those of Their Sons and Daughters in West Germany / Alessandra Minello, Hans-Peter Blossfeld // British Journal of Sociology of Education. — 2017. — Vol. 38, № 5. — P. 686-704.
32. De Rose A. Educational Assortative Mating in Italy: What Can Gini's Homogamy Index Still Say? / Alessandra De Rose, Romina Fraboni // Genus. — 2015. — Vol. 71, № 2-3. — P. 53-71.
33. Smits J. Educational Homogamy in 65 Countries: An Explanation of Differences in Openness Using Country-Level Explanatory Variables / Jeroen Smits, Wout Ultee, Jan Lammers // American Sociological Review. — 1998. — Vol. 63, № 2. — P. 264-285.
34. Smits J. More or Less Educational Homogamy? A Test of Different Versions of Modernization Theory Using Cross-Temporal Evidence for 60 Countries / Jeroen Smits, Wout Ultee, Jan Lammers // American Sociological Review. — 2000. — Vol. 65, № 5. — P. 781-788.
35. Raymo J. M. Temporal and Regional Variation in the Strength of Educational Homogamy / James M. Raymo, Yu Xie // American Sociological Review. — 2000. — Vol. 65, № 5. — P. 773-781.

REFERENCES

1. Savelyev, Y. Social Inclusion and Exclusion as Forms of Social Interaction: Heuristic Potential of Sociological Concepts // Ukrayins'kyi sotsium. — 2015. — № 4. — P. 61-74.
2. Savelyev, Y. Contradiction of the concept of social exclusion and inclusion: the impact of socio-political discourse on sociological theory // Visnyk Kyivskoho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Sotsiologiya. — 2012. — № 3. — P. 33-41.
3. Babenko, S. Social inclusion and social exclusion: a new dimension of social inequalities in modern society // Metodologiya, teoriya ta praktyka sotsiologichnoho analizu suchasnoho suspil'stva: Zbirnyk naukovykh prats'. — Iss. 19. — Kh.: KhNU imeni V. N. Karazina. — 2013. — P. 243-247.
4. Malysheva L. O. Status homogamy and status heterogamy in Ukrainian society // Metodologiya, teoriya ta praktyka sotsiologichnoho analizu suchasnoho suspil'stva: Zbirnyk naukovykh prats'. — Kh.: KhNU imeni V. N. Karazina. — 2007. — P. 49-55.
5. Lakatos, I. History of science and its rational reconstruction // Selected works on philosophy and methodology of science / [transl. from engl. by I. N. Veselovsky, A. L. Nikiforova, V. N. Porus]. — M.: Akademicheskij Proekt; Triksta, 2008. — P. 281-462.
6. Lakatos, I. Falsification and methodology of research programs // Selected works on philosophy and methodology of science / [transl. from engl. by I. N. Veselovsky, A. L. Nikiforova, V. N. Porus]. — M.: Akademicheskij Proekt; Triksta, 2008. — P. 281-462.
7. Abrakhamson P. Social Exclusion and Poverty // Obshchestvennyye nauki i sovremennost'. — 2001. — № 2. — P. 158-166.
8. Gini C. Homophilic and resemblance indices and their correlation coefficient and attraction indices // Atti del Reale Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti; Vol. 74 (2). — Venezia: Il Istituto Veneto di Scienze, 1915. — P.583-610.

New sociological approaches to the measurement of social stratification

L. O. Malysheva

Abstract. The article summarizes the results of contemporary sociological researches of social exclusion and assortative mating by status, both of which represent an alternative to focus on unequal distribution of scarce resources as main dimensions of social stratification. On the basis of Imre Lakatos' approach, rules (guidelines for research activities), divided into two modalities (negative heuristic and positive heuristics), are considered as structural units of research methodology of both field of studies.

Keywords: methodology, stratification, social exclusion, underclass, social inclusion, assortative mating by status, status homogamy, status heterogamy.

Новые социологические подходы к измерению социальной стратификации

Л. А. Малышева

Аннотация. В статье систематизированы достижения современных социологических исследований социальной эксклюзии и однотипного подбора по статусу, которые представляют альтернативу рассмотрению социальной стратификации как обусловленной неравномерным распределением дефицитных ресурсов. На основе подхода Имре Лакатоса в качестве основных структурных единиц методологии обоих направлений выделены ее правила (директивы по проведению исследований), которые, исходя из присущей им модальности, делятся на положительную и отрицательную эвристику.

Ключевые слова: методология, стратификация, социальная эксклюзия, андеркласс, социальная инклюзия, однотипный подбор по статусу, статусная гомогамия, статусная гетерогамия.

TRANSLATIONAL STUDIES

Okkasionalismus als Übersetzungsproblem (anhand moderner deutschsprachiger Literatur)

O. Shyryayeva

Nationale Iwan-Franko-Universität Lwiw
Corresponding author. E-mail: oschyryajewa@gmail.com

Paper received 07.11.17; Revised 12.11.17; Accepted for publication 15.11.17.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2017-146V24-16>

Annotation. Der Beitrag geht auf Okkasionalismen im Deutschen ein und untersucht sie als Übersetzungsproblem aus Sicht der Scenes-and-Frames-Theorie im translatorischen Handeln, entwickelt von M. Snell-Hornby, H. Vermeer und H. Witte. Anhand von Beispielen aus modernen deutschsprachigen Literaturwerken werden die wichtigsten Übersetzungsstrategien von Okkasionalismen ins Ukrainische analysiert.

Schlüsselwörter: Okkasionalismus, Scenes-and-Frames-Semantik, Übersetzungsstrategie.

Einleitung. Die Okkasionalismen sind eine sehr komplexe Erscheinung und es ist nicht so einfach, sie als ein eindeutiges Phänomen zu untersuchen. Wir definieren sie als einmalige, expressive, im bestimmten Kontext entstandene Neubildungen, die in meisten Fällen nur in diesem Kontext verstanden und weiter nicht in der Sprache verankert werden. Falls ein Okkasionalismus eine notwendige lexikalische Lücke in der Sprache schließt und weiter gebraucht wird – geht er in die Klasse der Neologismen über. Die Übersetzung von Okkasionalismen stellt eine besondere Herausforderung für den Übersetzer dar, da es keine Äquivalente für sie in der Zielsprache vorhanden sind und mit jedem Okkasionalismus kreativer Umgang gefunden werden muss. Welche Entscheidungen trifft der Übersetzer bei diesem Prozess, hängt von seiner sprachlichen, fachlichen und kulturellen Kompetenz ab.

Das Ziel. Das Ziel dieser Forschung ist, anhand des framesemantischen Ansatzes im translatorischen Handeln bestimmte Strategien für das Verstehen der deutschen Okkasionalismen und ihre Übersetzung ins Ukrainische auszuordern.

Das Material und die Methoden der Analyse. Der Korpus der Untersuchung bilden die Okkasionalismen in den Werken „Die Blechtrommel“ von G. Grass, „Atemschaukel“ von H. Müller, in der Trilogie über Gretchen Sackmeier („Gretchen Sackmeier“, „Gretchen hat Hänschen-Kummer“ und „Gretchen, mein Mädchen“) von Christine Nöstlinger und in den ukrainischen Übersetzungen von obengenannten Werken. Insgesamt wurden über 500 Okkasionalismen ausgesondert, die in verschiedene Sachgruppen eingeordnet werden können:

Essensbezeichnungen – 57 (*Katastrophen-Kaffee, Appellkraut*)

Aussehen, Körperteile – 30 (*Fragezeichenschnurrbart, Bleirohrarme*)

Tierbezeichnungen – 21 (*Hühner-Tauben-Fasan-Wellensittichfedern, Totenäffchengesicht*)

Emotionen, Zustände, Ängste – 19 (*Knäueliebe, Kopfglück*)

Berufsbezeichnungen – 18 (*Ozalidblaupausenbaumeister, Hinkebein-Ober*)

Gegenstände aus dem Alltagsleben – 16 (*Abendbrottafel, Zahnkammnadelscherenspiegelbürste*)

Kleidungsstücke und Accessoires – 14 (*Hofratsunterhosen, T-Schirtwurst*)

Innenausstattung – 14 (*Kompromißbett, abflußrohrlos*)

Farben – 10 (*feuerzündgockelrot, glitzrigweiß*)

Sonstiges – 22 (*Hopp-oder-Drop-Prüfung, Ohrenschiezergeste*)

Forschungsstand. Die Okkasionalismen bezeichnen nicht nur einen Gegenstand oder eine Erscheinung, die vor einer bestimmten Situation in der Sprache nicht existierten, sondern spielen ganz oft eine entscheidende Rolle und sind sinntragend für die Verwendungssituation. Die Scenes-and-Frames-Semantik von Charles Fillmore ist bei der Untersuchung solcher Phänomene von großem Nutzen. Sie wurde von Fillmore als eine Theorie, die die Bedeutung von sprachlichen Ausdrücken in Bezug auf Weltwissen der Sprecher analysiert, konzipiert und später von Vanneer/Snell-Hornby für das Übersetzen aktualisiert. Vermeer/Witte entwickeln in ihrem Werk „*Mögen Sie Zistrosen*“ (1990) den translatorischen Ansatz in dieser Theorie weiter. Hier muss betont werden, dass Vermeer/Witte scenes-and-frames-semantics von Ch. Fillmore an ihren Anfängen als Grundlage nehmen, und zwar seine Veröffentlichung aus dem Jahre 1977 „*Scenes-and-frames semantics*“. Spätere Publikationen Fillmores wurden in der Übersetzungswissenschaft nicht mehr berücksichtigt, und man könnte dies als einen Mangel ansehen“ [14, 178]. Fillmore als Sprachwissenschaftler entwickelt im Laufe von fast 40 Jahren seine Theorie der sprachlichen Frames, die als ihre Aufgabe sieht, zu beweisen, dass die Lexeme keine absolute Bedeutung besitzen können und in jedem Kontext, in Verbindung mit unterschiedlichen Wörtern und für verschiedene Menschen auch verschiedene Bedeutungen haben. Die Okkasionalismen sind eben solche Lexeme, die an den Kontext sehr stark angebunden sind, deswegen ist das Verstehen von diesen Lexemen durch verschiedene Faktoren bedingt. Die Scenes-and-Frames-Semantik gibt uns die Möglichkeit, diese Faktoren zu bestimmen, wodurch das Verstehen ermöglicht oder erleichtert werden kann und dem Übersetzer des Weiteren hilft, bessere Entscheidungen bei der Übersetzung von okkasioneller Lexika zu treffen und bestimmte Strategien dazu zu entwickeln.

Ergebnisse der Analyse. Okkasionalismen sind komplexe Lexeme. Hinter der sprachlichen Ausführung stecken bestimmte Vorstellungen und Bewertungen, die von verschiedenen Lesern auf verschiedene Weisen interpretiert und verstanden werden können. Jedes Individuum nimmt die Welt anders wahr. Diese Wahrnehmung ist situations-

traditions- und vor allem kulturbedingt. Die Okkasionisten wie *Schmalzwoche* [9, 49], *Meldekrautkopfkissentuch* [6, 76] oder *Zeichenkohlezermürber* [2, 607] können verschiedene Scenes hervorrufen, was von vielen Faktoren, Vorwissen und Weltbild jedes einzelnen Menschen abhängt. Falls man aber die Situation angibt, wo der bestimmte Okkasionalismus gebraucht wird, und zwar bei der *Schmalzwoche*, dass die Darstellerin Schmalz sehr gerne hatte und es gab Wochen, wo sie Schmalz mit allem gegessen hat, wird die Scene schon viel klarer.

Es ist sehr wichtig, die Terminologie von dem in diesem Artikel präsentierten theoretischen Ansatz zu klären. Die Begriffe Frame und Scene stellen die Bereiche des menschlichen Verstehens und Vermögens dar, die Kommunikation möglich machen. Fillmore definiert ein Frame als jedes System von sprachlichen Wahlen, sowohl Sammlungen von Wörtern, aber auch von grammatischer Regel oder sprachlicher Kategorien [1, 56]. Eine Scene benutzt er „in einem maximal allgemeinen Sinn, einschließlich nicht nur visuelle Szenen, sondern auch vertraute Arten von interpersonellen Transaktionen, Standard-Szenarios, die durch Kultur definiert sind, handlungsbezogene Erfahrung, Körper-Bilder, und ganz allgemein jede Form von kohärenten Segmenten menschlicher Kenntnisse/Annahmen [beliefs], Erfahrungen oder Vorstellungen [imaginings] [1, 56]. Frames sind also ein sprachlicher Teil des verstehensrelevanten Wissens und Scenes – ein nicht-sprachlicher Teil davon (Erfahrungen, Weltwissen usw.). Vermeer/Witte aktualisieren diese Begriffe für ihr Anwenden im translatorischen Handeln und definieren ein Frame als eine sprachliche Repräsentation einer stereotypischen Situation, die von Sprechern aus der wiederholten Erfahrung mit realen Situationen abstrahiert wird und deren einzelne Elemente nur in Beziehung zueinander definiert werden können. Es ist eine Organisationsform für Wissen zum Abruf bereitgestellter bzw. realisierter Ausdruck für eine Scene [15, 60]. Scene definieren die Übersetzungswissenschaftler als „ein „Modell“ der gebrochenen Widerspiegelung von Realität „im Kopf“ eines Menschen“ [15, 54]. Ein Frame ist also die linguistische Kodierung einer Scene. Im Prinzip kann alles Wahrnehmbare zum Frame werden und wenn eine Scene entsteht, wird sie sprachlich kodiert und so entsteht ein Frame. Fillmore kommt zur Schlussfolgerung, dass es in jeder Sprache mindestens einen dem Wort zugehörigen Frame gibt. Je nach Fall kann bei einem Rezipienten durch verschiedene Frames die gleiche scene oder durch einen Frame verschiedene Scenes evoziert werden, z.B. der Okkasionalismus *Hautundknochenzeit* [6, 96] kann keine bestimmte Szene ohne Kontext bei dem Rezipienten hervorrufen. Es kann die Zeit bedeuten, wo man nur Haut und Knochen gegessen hat; kann aber auch die Zeit darstellen, wenn die Leute das Spiel „Haut und Knochen“ gespielt haben; im Roman „Atemschaukel“ bezeichnet er die Zeit, wenn die Leute als nur Haut und Knochen aussahen. Er kann aber viele andere Bedeutungen haben, die sehr stark

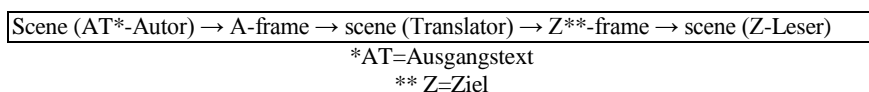
von den Erfahrungen eines einzigen Menschen abhängen.

Scenes und Frames sind miteinander verbunden und können sich wechselseitig aktivieren. Da die Okkasionisten so ein komplexes Phänomen sind, kann eine scene in mehreren Wörtern, Wortverbindungen oder ganzen Abschnitten kodiert werden, wie z.B. *Friseurwette* [7, 66], *Nachkoffersachen* [6, 35] oder *Wersprichthierwennnichtgefragtistundhatnichts zusagennurichichich* [2, 631]. Ihr Verstehen und weitere Verwendung „erfordern eine komplexe epistemische Voraussetzungssituation“ [1, 62]. Solche Lexeme nennt Fillmore „frame-geladen“ [2, 63]. In einigen Fällen wird in Form eines Okkasionalismus eine für die Vorstellung einfachere Scene kodiert, z.B. *fliegenbeinlang* [8, 58], die keinen Kontext zum Verstehen benötigt, aber das Weltwissen und bestimmte Erfahrungen des Rezipienten. Er sollte wissen, wie eine Fliege aussieht und dass sie Beine hat und schon zumindest einmal gesehen haben, wie sie aussieht, um die beschriebene Länge vorstellen zu können.

Vermeer/Witte betonen, dass wenn die Vorstellungen von Welt (also von Gegenständen und Sachverhalten) kulturspezifisch sind, wird die Übersetzung nicht nur als sprachliche Wiedergabe des Inhalts betrachtet, sondern „muss zwangsläufig ein anderes, zielkulturelles Modell von Welt darstellen und kann damit ausgangskulturelle Inhalte erst im Rahmen dieses zielkulturellen Weltmodells widerspiegeln“ [15, 35].

Der Okkasionalismus *Struwelpeterlänge (Was vom Haupthaar nicht mit Glasperlen bestückt warm stand steif und rosa gesprayed in Struwelpeterlänge vom Kopf ab* [9, 110]) würde für einen deutschsprachigen Leser kaum Probleme bereiten, ihn zu verstehen. Fast alle kennen diese Geschichte noch aus Kindheit. In der Ukraine z.B. kennt man diese Geschichte nicht so gut, manchen ist sie überhaupt nicht bekannt. Die Übersetzerin lässt diese scene einfach aus: *Рештки волосся, що не були прикрашені бісером, стояли торчма, рясно політі чимось рожевим*. Obwohl es im Ukrainischen schon diese Gestalt unter *Нечупара Петер* oder, noch bessere Variante der Wiedergabe *Петро Нечесаха* bekannt ist, evoziert dieser Frame beim ukrainischen Leser nicht die ähnliche Scene, wie bei dem deutschen und kann dazu noch verwirrend sein.

Die Autorin des Ausgangstextes Christine Nöstlinger hatte sozusagen „im Kopf“ eine Scene. Sie kodiert sie in einem sprachlichen Rahmen, also einem frame. Der Translator liest zuerst den Originaltext und er dekodiert zuerst für sich die kodierte scene. Dann kodiert er wieder diese scene schon in seinem muttersprachlichen frame. Danach dekodieren schon die Zielleser vom Translator kodierte scene. Wie wir aber gesehen haben, kann als Folge dieses Ablaufes ein Okkasionalismus ausgelassen werden. Im Kasten unten zeigt folgendes Schema den Übersetzungsprozess nach Vermeer/Witte:

Die Kompetenz des Translators, eine vom AT-Autor kodierte Scene zu sehen und zu verstehen, spielt die entscheidende Rolle bei der Übersetzung. Die Zielleser werden nur diese Scene erfahren, und wenn sie nicht mit der

originalen Scene zusammenfällt, führt es zum Missverstehen und zur falschen Interpretation. Der Okkasionalismus *Knorzstimme* [9, 44] wurde in der ukrainischen Übersetzung mit dem ganzen Satz auch ausgelassen, obwohl er für

die Originalgeschichte relativ wichtig ist. Der Vater eines Freundes von der Hauptdarstellerin Gretchen Sackmeier hatte *Knorzstimme* und sie hatte Angst vor ihm in allen drei Büchern. In der Übersetzung kommt dieses Detail der Geschichte nicht vor. Wir können aber nie genau sagen, welche Scene der Autor sich vorgestellt hatte. Vanne-rem/Snell-Hornby gehen auch davon aus, dass sich Scene des Autors und Scene des Rezipienten nicht decken müssen.

Es ist natürlich nicht immer möglich, die gleiche scene in verschiedenen Sprachen wiederzugeben. Deswegen haben Vermeer/Witte drei Hauptstrategien der Wiedergabe einer Scene/eines Frames ausgesondert, abhängig vom Skopos der Übersetzung. Also, der Text existiert auf drei Ebenen – die Sinnebene, die inhaltliche und die formale Ebene. Bei der Translation können sie selten gleichzeitig genauso wie im Ausgangstext berücksichtigt werden. Man muss eine Wahl treffen, und das tut man, wie schon erwähnt, durch den gewählten Skopos.

In einem Translat kann man versuchen:

- Die Scene des Ausgangstextes mit dem anderen Frame im übersetzten Text beim Zielrezipienten zu evozieren, wie z.B. im Satz „Ähnlich meinem Großvater, dem Brandstifter Koljaiczek, der *feuerzündgockelrot* wurde, wenn nur das Wörtchen Streichholz fiel [...]“ [3, 344]. Der AT-Frame besteht aus mehrerer Frames, und zwar *Feuer* (*zünden* gehört zu demselben Frame) und *Gockel* (*rot* gehört auch zu diesem Frame). In der Übersetzung «Точнісінько, як ото в мого діда, палія Коляйчека, що *червонів, мов рак*, тільки-но хтось зронить при ньому слово «сірники»» entscheidet sich der Übersetzer für den Frame *рак* und lässt den Frame *Feuer* aus, die Scene aber

bleibt erhalten und adäquat für den Zielleser.

- Eine äquivalente scene im Zieltext heraufzubeschwören, wobei der Frame auch geändert, aber nicht ersetzt wird,

wie z.B. „Und der Akkordeonspieler Konrad Fonn meinte, Favoriten sind *Vogelschwanzfrisuren* an den Ohren“ [6, 255] wird als „А акордеоніст Конрад Фонн сказав їй, що це така зачіска, *кінські хвости* над вухами“ übersetzt. Der Frame *Vogelschwanz* wurde zum *Pferdeschwanz* im Ukrainischen, was auch die Scene ändert, aber der Sinn und die Vorstellung bleibt erhalten.

- Den Frame mit Hilfe einer anderen Scene zu bewahren wie z.B. *Otannenbaumotannenbaumwiegrünsind-deineklingglöckchenklingelingallejahrewieder* [3, 337]

Ялинонькоялинонькоякіжзеленітвоївітонькидзеньдзень дзіньдзіньітакщорокудзеньдзеньдзіньдзінь

Für den Autor war es anscheinend wichtig, die scene in so einem Frame zu enkodieren, also der Übersetzer lässt ihn auch in der ukrainischen Übersetzung. Sie findet aber keinen Äquivalent für das deutsche Lied, was z.B. «У лісі, лісі темному, де ходить хитрий лис» sein könnte, sondern übersetzt das deutsche Lied.

Schlussfolgerungen. Die durchgeführte Analyse hat ergeben, dass der scenes-und-frames-Ansatz von H. J. Vermeer und H. Witte eine Perspektive für korrekte Interpretation (im ersten Schritt) und anschließend adäquate Übersetzung der Okkasionalsmen (im zweiten Schritt) eröffnen könnte, indem durch eine Modellierung von Scenes- und Srames-Typen konkrete Mechanismen zur Ableitung von okkasionellen Bedeutungen entwickelt werden.

LITERATURVERZEICHNIS

1. Busse D. Frame-Semantik : ein Kompendium. Berlin : de Gruyter, 2012. – 888 S.
2. Fillmore, Charles J. scenes-and-frames semantics // Linguistic Structures Processing. Amsterdam – New York – Oxford: North Holland, 1977 – p. 55-81.
3. Grass G. Die Blechtrommel: Roman. Berlin, Verl. Volk und Welt, 1988. – 613 S.
4. Hohenhaus P. Ad-hoc-Wortbildung. Terminologie, Typologie und Theorie kreativer Wortbildung im Englischen. Bern : Peter Lang, 1996. – 505 S.
5. Hohenhaus P. How to do (even more) things with nonce words (other than naming)//Lexical Creativity, Texts and Contexts. John Benjamins Publishing Company, 2007.–294 p.
6. Müller H. Atemschaukel: Roman. München : Hanser, 2009. – 299 S.
7. Nöstlinger Chr. Gretchen hat Hänschen-Kummer. Hamburg : Oetinger, 1988. – 158 S.
8. Nöstlinger Chr. Gretchen Sackmeier. Eine Familiengeschichte. Hamburg : Oetinger, 1988. – 173 S.
9. Nöstlinger Chr. Gretchen, mein Mädchen. Hamburg : Oetinger, 1988. – 222 S.
10. Peschel C. Zum Zusammenhang von Wortneubildung und Textkonstitution. Tübingen : Niemeyer, 2000. – 315 S.
11. Rosch E. Cognitive reference points // Cognitive Psychology Nr. 7, 1975. – S. 532-547.
12. Siebold O. Wort-Genre-Text. Wortneubildungen in der Science Fiction. Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2000. – 280 S.
13. Snell-Hornby M., Vannerem M. Die Szene hinter dem Text. Scenes-and-frames semantics in der Übersetzung // Übersetzungswissenschaft – Eine Neuorientierung. Zur Integrierung von Theorie und Praxis. Tübingen : Francke, 1986. – S. 184-205.
14. Stolze R. Hermeneutische Übersetzungskompetenz: Grundlagen und Didaktik. Berlin : Frank & Timme, 2015. – 300 S.
15. Vermeer H.J., Witte H. Mögen Sie Zistrosen? Scenes&frames&channels im translatorischen Handeln. Heidegger : Groos, 1990. – 165 S.

Occasionalism as a translation problem (using modern German-language literature)

O. Shyryayeva

Abstract. The article reports on occasionalisms, clarifies the concept of an occasionalism in German and examines it as a translation problem based on the scenes-and-frames semantics approach in translating, developed by H. Vermeer und G. Witte. Using examples from modern German-language literary works, the most important strategies for translation of occasionalisms into Ukrainian are described.

Keywords: occasionalisms, scene-and-frames-semantics, translation strategies, translation problems

Окказионализм как переводческая проблема (на материале современной немецкой литературы)

О. Ширяева

Аннотация. Статья повествует об окказионализмах, уточняет понятие окказионализма в немецком и изучает его как проблему в переводе на основе семантики сцен и фреймов в переводе, развитую Г. Фермеером и Г. Витте. На примерах из современной немецкой литературы выделены основные стратегии перевода окказионализмов на украинский язык.

Ключевые слова: окказионализмы, семантика сцен и фреймов, стратегии перевода, переводческие трудности.

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu